

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

MAJA MOLAN

ŠTUDENTSKA GIBANJA NA SLOVENSKEM:
Študenti kot nosilci sprememb v okolju

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

MAJA MOLAN

Mentor: doc. dr. Milan Balažic
Somentor: izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

ŠTUDENTSKA GIBANJA NA SLOVENSKEM:
Študenti kot nosilci sprememb v okolju

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

**Zahvaljujem se vsem, ki so mi v času študija stali ob strani in me spodbujali pri
pisanju diplomskega dela!**

Študentska gibanja na Slovenskem: Študenti kot nosilci sprememb v okolju

V pričujočem diplomskem delu smo obravnavali študentska gibanja na slovenskem ozemlju, osvetlili smo zgodovinska in politična ozadja ter natančneje predstavi tri obdobja študentskih gibanj, ki izvirajo predvsem iz socialne problematike življenjske situacije študenta. Osredotočili smo se na legendarno, globalno študentsko gibanje med letom 1968 in 1972, na študentska gibanja, ki so se odvijala v pomladi vzhodnih narodov v osemdesetih letih, torej v času, ko se socialistični režim "prelevi" v demokratični politični sistem, in gibanja, ki jih prinese novo, individualistično naravnano obdobje po letu 1991. V diplomskem delu smo se osredotočili na način delovanja študentov in podporo s strani univerze, ki je ta študentska gibanja znala izkoristiti sebi v prid; ravno tako nas je zanimalo kakšno stališče oz. vlogo so zavzele politične stranke in kakšno delavski sindikati. Nekaj besed pa smo posvetili tudi temu, kako se je na gibanja odzvala širša javnost. Predvsem nas je zanimal vpliv študentskega gibanja na razvoj družbe ter na prehod v demokratično slovensko družbo.

Ključne besede: študentska gibanja, študentske demonstracije, družbena gibanja.

Students movements in Slovenian region: Students as changing force in environment

Student movements in Slovenian region are the main subject of the present degree dissertation, which will brighten the historical and political background and will present the three students movement periods: the legendary global students movement between 1968 and 1972, the students movement during the 80s', when the socialistic political system changed to a democratic political system, and movements in the new and individualistic period after 1991. The focus is on the students activities and on the support from the University, that used these movements in its own advantage. Some attention is aimed at the political parties and trade unions and how they have taken up their point of view. Few words are consecrated to the broader public and how it responded to these movements. But the degree dissertation takes the great/main interest in the students movements influence on the society's development and on the transition into to a democratic Slovenian society.

Key words: students movements, students demonstration, social movements.

KAZALO

1. UVOD.....	6
<u>1.1 Raziskovalna relevantnost</u>	7
<u>1.2 Namen dela</u>	8
<u>1.3 Metodološki pristop</u>	8
2. OPREDELITEV POJMOV.....	10
<u>2.1 Študent</u>	10
<u>2.2 Študentska gibanja</u>	10
<u>2.3 Študentska društva</u>	11
<u>2.4 Študentske demonstracije</u>	12
<u>2.5 Študentske zveze</u>	12
<u>2.6 Družbena gibanja</u>	13
<u>2.7 Protesti</u>	15
<u>2.8 Politična paradigma</u>	16
<u>2.9 Političen interes</u>	17
<u>2.10 Politični procesi in odločitve</u>	17
<u>2.11 Vsebinska afirmacija študentskega gibanja in skupnosti</u>	17
3. TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	19
<u>3.1 Teorija nove levice</u>	19
<u>3.2 Nova družbena gibanja</u>	20
<u>3.3 Antiglobalizem</u>	22
<u>3.4 Revolucionarna situacija</u>	25
4. ZGODOVINA ŠTUDENTSKIH GIBANJ.....	27
<u>4.1 Študentsko gibanje 1968 – 1972</u>	30
4.1.1 Cilji gibanja.....	46
4.1.2 Način delovanja.....	48
4.1.3 Rezultati gibanja.....	49
<u>4.2 Študentsko gibanje v osemdesetih ali Pot do demokracije</u>	50
4.2.1 Cilji gibanja.....	62
4.2.2 Način delovanja.....	64
4.2.3 Rezultati gibanja.....	66
<u>4.3 Študentska gibanja po 1991 – demokratično obdobje</u>	67
4.3.1 Jogurtova revolucija 1996.....	68
4.3.2 Študentski protesti 2001.....	72
4.3.3 Študentski protesti 2006.....	73
4.3.4 Popotresni ali predpotresni sunki 2007?.....	74
4.3.5 Način delovanja.....	77
4.3.6 Rezultati gibanja po letu 1991.....	77
5. PRIMERJAVA MED GIBANJI.....	79
6. POTRJEVANJE OZ. ZAVRAČANJE HIPOTEZ.....	83
7. LITERATURA.....	88

1. UVOD

Študentska gibanja so zaznamovala več obdobj slovenske zgodovine. Študentje so interesna skupina, ki ji pogosto pripisujemo liberalne poglede, usmerjenost v prihodnost ter neobremenjenost s preteklostjo. Prav tako si lahko privoščijo drznejše pristope reševanja problematike kot so demonstracije ter drugi ekstremni prijemi opozarjanja na pravice in dolžnosti študentov. Prav študentje so bili glavni akterji pri vseh pomembnejših socialnih gibanjih v zgodovini Slovenije, kar bomo tudi v našem delu ugotavljali.

Skozi delo se bomo osredotočili na tri večja študentska gibanja na slovenskem in sicer na revolucionarna *leta od 1968 do 1972*, ki so temeljila na svetovnem fenomenu upora mladih; *sedemdesetih in osemdesetih letih*, ko so tudi študenti s svojim gibanjem postavljali temelje demokracije današnje domovine, orisali bomo tudi t.i. *antiglobalistična* gibanja po osamosvojitvi Slovenije po letu 1991 ter njihovimi vplivi na družbo. Vsekakor pa moramo osvetliti zgodovinska ozadja študentskih gibanj na slovenskem, ki imajo korenine v revolucionarnem letu 1848, ki je postavila temelje Univerze v Ljubljani ter tako posredno omogočila pričujoče delo; ter na gibanje, ki se je odvijalo med letoma 1919 in 1941, ki si je prizadevalo za izboljšanje socialnega statusa študenta. Vsa obdobja predstavljajo nekakšno dobo premikov iz starega v novo po novih programih, novih družbenih ciljih ter po prizadevanjih različnih družbenih skupin¹.

V Problemih (v Baškovič in ostali: 103–104) je Tomaž Brejc zapisal in lepo poudaril pomen in potek študentskih gibanj, ki ga lahko posplošimo na vsa študentska gibanja, čeprav je bil zapis odziv na zasedbo Filozofske fakultete: »Princip, ki določuje študentsko gibanje, je usmerjen k notranjosti dogajanja samega. Verjetno za tako gibanje ne obstaja nikakršna shema ali projekcija volje. Gibanje se izpolnjuje

¹ V našem delu se bomo osredotočili predvsem na študente kot družbeno skupino.

s samim potekom. V dogajanju, potekanju, s projekcijo gibanja. Da bi – izven pogojnih pomenov – dosegli osnovno vibracijsko napetost, je potrebna anarhistična projekcija dogajanja. V smer in potek je treba vključiti skušnjo anarhističnega totalitarizma –znotraj tega postopka je moč šele določevati gibanje samo po sebi. Samo anarhistični transsubstanciaciji moremo ponuditi svoje telesne usluge in spanje« (Baškovič in ostali 1984: 178).

Študentska gibanja ali študentska revolucija? Kant veličino revolucije ne vidi v dogodku samem, v revolucijski drami, marveč v navdušenem odzivu tistih, ki so zgodovinske dogodke spremljali kot gledalci, ga opazovali. V gledalcih je revolucija povzročila »željo po udeležbi«, ki jo povzroča navdušenje nad dogodki predvsem zaradi tega, ker je samo izražanje podpore lahko povezano z nevarnostjo. Razlog za to vidi v moralni zasnovi človeškega rodu. V entuziazmu, ki je »javno razkrival mišljenje gledalcev« pri »tej igri velikih sprememb« je Kant uzrl »zgodovinski znak (signum rememorativum, demonstrativum, prognosticon)«, ki je kazal na napredovanje človeštva k boljšemu (Kant v Mastnak 1990: 12). Vsaj v primeru gibanj 1968 – 1970 ter tistih v osemdesetih lahko potrdimo (kar bomo skozi diplomsko tudi naredili), da so budila veliko navdušenje glede akcij jedra gibanja v množici »gledalcev«², kot jih imenuje Kant, ter da je ta množica z veseljem sledila.

Ali kot v Nemški ideologiji Marx in Engels poudarjata, da »morajo v revolucionarnem procesu nujno sodelovati revolucionarne množice« saj »revolucija ni nujna samo zato, ker vladajočega razreda ni moč razbiti na noben drug način, ampak zato, ker rušiš razred lahko samo v revoluciji preide do tega, da si spravi z vratu vse staro govno in se usposobi za novo utemeljitev družbe.« (Marx in Engels v Stanič 1983: 13).

1.1 Raziskovalna relevantnost

Sledovi študentskih gibanj ostajajo. Vsako gibanje je bilo na nek način nadaljevanje prejšnjega ter je popeljalo študentsko organiziranost na višji nivo. Vse do današnjega

² Študentski protesti po letu 1991 so imeli širšo podporo javnosti, vendar niso potegnili takšnega navdušenega »sledenja« v podpori gibanju.

organiziranja študentov znotraj univerzitetnih mest v študentske organizacije univerze, povezovanje lokalnih študentskih klubov z več kot petdesetletno zgodovino v Zvezo ŠKIS ter v nacionalno vseštudentsko organizacijo – Študentsko organizacijo Slovenije. Sledove je študentska organiziranost pustila tudi na področju novinarstva (Tribuna, Mladina, Katedra, Problemi), v različnih kulturnih organizacijah (ŠKUC), pri radiu Študent in mnogih drugih projektih.

1.2 Namen dela

Namen diplomskega dela je v prvi vrsti predstaviti študentska gibanja na slovenskem, osvetliti zgodovinska in politična ozadja študentskih gibanj, zahtev in ciljev študentskih gibanj ter nato s pomočjo relevantnih teorij potrjevati svoje hipoteze ter dokazati:

- da pridobljene pravice niso konstantne ter da jih je potrebno v različnih časovnih obdobjih **ponovno pridobiti**
- da so študentska gibanja imela velik **političen in družbeni** vpliv

Glede na zgoraj navedene dejavnike se naši hipotezi glasita:

H 1: Študentska gibanja na slovenskem so imela od revolucionarnega leta 1848 velik vpliv na družbene in politične spremembe, pustila so sledi v institucionalni in pravni obliki

H 2: Študentska gibanja so vedno dobila svojo zaveznico v Univerzi pa tudi pri sindikatih, političnih strankah in širši javnosti, kar je dalo zahtevam študentov legitimnost

1.3 Metodološki pristop

S pomočjo primarnih in sekundarnih virov bomo najprej opredelili vse ključne besede, postavili teoretična izhodišča s pomočjo različnih teoretikov. V naslednji fazi bomo preučili vire o študentskih gibanjih, potegnili vzporednice med študentskimi gibanji ter potrdili oz. ovrgli hipotezi.

Prva faza:

Zbiranje primarnih in sekundarnih virov, postavitev teoretičnih izhodišč, opredelitev ključnih besed.

Druga faza:

S pomočjo virov opredeliti različna študentska gibanja ter vzpostaviti vzporednice med temi.

Tretja faza:

Potrditev ali zavrnitev naših hipotez.

2. OPREDELITEV POJMOV

2.1 Študent,

»kdor študira na univerzi ali drugi visokošolski organizaciji; študent je tudi kdor obiskuje višjo strokovno šolo, ki po novem zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju ni v sestavi univerze«(Veliki splošni leksikon 2006: 4362).

2.2 Študentska gibanja

Študenti so se kot socialna skupina oz. del družbenih gibanj skozi zgodovino večkrat izkazali kot »motor« pri različnih socialnih akcijah kot so: vojaške akcije ZDA, ženske pravice, socialne pravice, itd. Študentje so tako večkrat odigrali pomembno vlogo pri družbenih gibanjih ter so zato zanimivi za analizo (Van Dyke, N. v Goldstone 2003: 229–230). Značilno je posredovanje širših informacij različnih segmentov javnega mnenja, kar je posledica obveznega šolanja (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 203–214).

»Študentska gibanja, protestna gibanja, ki so jih od 1960 v številnih državah organizirali študentje in so bila usmerjena proti visokošolskemu sistemu in političnim akcijam ali razmeram. (...) V Sloveniji gibanje ni bilo radikalno zatrto; nekatere zamisli iz obdobja 1968 – 1972 so tlele do družbenega preobrata 1988 – 1990³, pri tem je dejavno sodelovala tudi vrsta nekdanjih aktivistov študentskih gibanj« (Veliki splošni leksikon 2006: 4363).

Marcuse meni, da študentska opozicija lahko sama iz sebe tvori revolucijo (1969: 17).

»Predhodne generacije nove omejujejo. Paradoksalno je, da mlade generacije omejuje na nek način tudi tisto, kar je rezultat ustvarjalnega in revolucionarnega napora prejšnjih generacij. Pomemben dejavnik predstavlja pripravljenost nosilcev družbene in politične moči odpirati kanale družbene promocije mladih. Danes vse bolj postajajo *očitne težnje zapiranja teh kanalov za nove generacije*⁴ v nasprotju z objektivnimi potrebami družbenega razvoja (potrebami po afirmaciji znanja, novih

³ Ideje gibanj ostajajo tudi po letu 1991.

⁴ Tudi danes se čuti ta pritisk na študentske aktiviste v prvi vrsti kot tudi na ustanovljene študentske institucije. Namen vlade je še vedno oslabitev študentskih institucij (v prvi vrsti Študentskih organizacij Univerz v vseh univerzitetnih mestih).

idej, vrednot, načinom obnašanja in odnosov med ljudmi v družbenem in političnem življenju)« (Fink-Hafner v Ziherlovih dnevih 1985: 215).

»Mladi terjajo, da se politika približa problemom vsakdanjega življenja konkretnih ljudi, družbenih skupin in družbe kot celote. Ta odnos mladih do političnega v družbeni situaciji, ko zelo težko rešujejo svoje eksistenčne probleme in ko se ob delovni praksi srečujejo z razbijanjem mita o delu kot vrednoti, je vendarle po sovjem bistvu konstruktiven in realen odgovor na krizo (zavesti in političnega) produktivnega usmerjanja materialnega razvoja družbe in družbenih odnosov«(Fink-Hafner v Ziherlovih dnevih 1985: 217).

2.3 Študentska društva

»Tradicionalne družčine študentov z značilnimi šegami in navadami. Po izvoru razlikujemo več vrst študentskih društev z nekaj skupnimi značilnostmi: dosmrtno članstvo in povezanost, notranja hierarhična členitev na bruce (študente začetnike), stare bajte (študente do diplome) in staro gospodo (člane zvez po končanem študiju), znaki (trakovi ali kape) posebnih barv. (...) Slovenska študentska društva so od 1848 nastajala na Dunaju, v Gradcu, pozneje v Pragi, Zagrebu in drugih univerzitetnih mestih, skupaj s študentskimi počitniškimi (ferialnimi društvi v domačih krajih (od 1892) so bila pomemben dejavnik v slovenski narodni emancipaciji. Slovenska študentska društva so se le deloma zgledovala po nemških (npr. sabljanje, »krokarski« obredi), reševala so tudi socialna vprašanja (večinoma) revnih slovenskih študentov. Po ustanovitvi Univerze v Ljubljani (1919) in Mariboru (1961 oz. 1975) se je zelo povečalo število različnih študentskih društev, njihovih glasil in drugih oblik dejavnosti⁵« (Veliki splošni leksikon 2006: 4362). Študentska društva oziroma študentski klubi so se že v revolucionarnih letih 1968 – 1972 povezali v Zvezo pokrajinskih klubov na Univerzi saj so se klubi želeli povezati (Molan 2003: 9). Organizacija je bila predhodnica današnje Zveze ŠKIS, ki povezuje preko petdeset

⁵ Študentska društva oziroma študentski klubi, kot se jih večina imenuje v Sloveniji, še vedno zelo aktivno krojijo različne priložnosti za mlade s pomočjo projektov različnih tematik. Zveza ŠKIS, kot krovna organizacija, vsako leto izda almanah, v katerem predstavi vse študentske klube ter njihove projekte.

študentskih klubov⁶. Ustanovljena je bila 16. junija 1994, ko so predstavniki študentskih klubov začutili ponovno potrebo po združitvi lokalnih interesov v krovni organizaciji (Molan 2004).

2.4 Študentske demonstracije

»Radikalne oblike družbenega protesta mladega izobraženstva, povezane z delovanjem študentskih društev, so praviloma naznanjale začetek revolucionarnih sprememb ali temeljitih reform (npr. 1848 v vrsti evropskih držav, evropskem študentskem gibanju, protestih ameriških študentov proti vietnamski vojni, v okviru mirovnega gibanja, v boju za človekove pravice in demokratizacijo socialističnih držav), vladajoči režimi so jih navadno brutalno zatrli. V Sloveniji so ljubljanski študentje med svetovnima vojnama demonstrirali zaradi zunanje političnih vprašanj (npr. 1938 ob anšlusu) in v obrambo avtonomije univerze, 1968 – 72 so demonstrirali, ker njihovi socialni problemi, pa tudi socialnimi problemi v družbi niso bili rešeni, itd. Tudi v znamenje podpore slovenim manjšinam v zamejstvu in zaradi ekološke problematike (zasedba Filozofske fakultete v Ljubljani). V samostojni RS so na posebnih študentskih demonstracijah zahtevali predvsem hitrejše reševanje univerzitetne in študentske problematike« (Veliki splošni leksikon 2006: 4362).

2.5 Študentske zveze

»Združenja študentov, v okviru teh poskušajo študenti zavarovati svoje pravice in interese. V Sloveniji so se politično različno usmerjena študentska društva na Univerzi v Ljubljani pred drugo svetovno vojno formalno povezala za obrambo slovenskih narodnih interesov in podporo razvoju Univerze (npr. ob graditvi nove univerzitetne knjižnice). *Zvezo študentov* sta konca 60.let zamenjali *Skupnosti študentov (SŠ)* ljubljanskih in mariborskih visokošolskih zavodov, bili sta nosilki študentskega gibanja, avtorici časopisov *Tribuna* (od 1951) in *Katedra* (od leta 1961, časopisa tedaj večkrat zaplenjena) ter ljubljanskega Radia Študent (od 9.5.1969). Aprila 1969 je bil v slovensko skupščino izvoljen tudi kandidat SŠ, študent Tone Remc, sodeloval

⁶ Več na: <http://www.skis-zveza.si/sl/?servis=content&kaz=&id=682>

je pri poskusih demokratizacije (npr. v »akciji 25 poslancev« julija 1971). 1974 izsiljena združitve študentskih skupnosti v Zvezo socialistične mladine Slovenije. V samostojni državi ljubljanske in mariborske *Študentska organizacija univerz (ŠOU)* oblikujeta vsaka svoj »parlament« (s politično različno obarvanimi frakcijami) in »vlado«, omejujeta se predvsem na študijska in socialna vprašanja ter finančno podporo kulturnim dejavnostim (npr. ljubljanski ŠKUC- *Študentski kulturni in umetniški center* ter *Študentsko založbo*)« (Veliki splošni leksikon 2006: 4362–3).

V letu 1994 je bila ustanovljena Študentska organizacija Slovenije (ŠOS), stanovska organizacija vseh slovenskih študentov in se zavzema za uresničevanje interesov več kot 100.000 študentov slovenskih fakultet, akademij, visokih in višjih strokovnih šol ter visokošolskih zavodov v tujini. Aktivneje pa je začela delovati po sprejetju nove Študentske ustave novembra 2002. V skladu s tem aktom se v ŠOS združujejo študentske organizacije univerz, samostojni visokošolski zavodi in višje strokovne šole, študentske organizacije lokalnih skupnosti ter interesne oblike povezovanja študentov. Trenutno ŠOS tako vključuje Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani, Študentsko organizacijo Univerze v Mariboru, Študentsko organizacijo Univerze na Primorskem in Svet študentskih klubov (Internet 1). ŠOS je institucionalni (polity) rezultat vseh zgodovinskih prizadevanj študentov na slovenskem.

2.6 Družbena gibanja

»Vključevanje mladih v družbenih gibanjih ima poleg nove politične kulture, novega sistema vrednosti in nove politizacije vpliv tudi v tehnološkem prevratu in socialni krizi industrijske civilizacije nastajanje novega revolucionarnega zgodovinskega subjekta. Pomen mladih ni le v sposobnosti zbrati *širok krog pristašev* na osnovi platforme svoje aktivnosti, potreb, zahtev in interesov, ampak tudi v krepitvi vpliva na spreminjane značilnosti družbenopolitičnega življenja. Gibanja so posledica institucionalne in strukturalne krize političnih sistemov in družbenopolitičnih odnosov⁷. Gibanja so ponavadi heterogena in sestavljena iz različnih posameznikov, aktivistično jedro pa je po pravilu mlado. Gibanja praviloma računajo na dobro

⁷ V našem primeru pride do študentskih gibanj, kadar se zanemarja pomen študentov ter želijo študentje kot družbeno gibanje opozoriti na svoje pravice in nove potrebe, ki nastajajo z novimi tehnologijami.

sodelovanje v medsebojnih odnosih. Delovanje novih družbenih gibanj, se ponavadi odvija zunajparlamentarno (čeprav se izvajajo politični pritiski na le te, oz. si določene politične stranke želijo pripisati njihovo). Trajnost gibanja je odvisna od njihovega cilja, če je le ta začasna mobilizacijska kristalizacija okoli posameznih dominantnih in kardinalih tem« (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 203–214), ki se tičejo usode celotne družbe, lahko le to gibanje čez čas usahne, oz. se preoblikuje.

Njihov program delovanja ni in ne more biti popolnoma formuliran⁸, kar jim mnogi očitajo, kljub temu so *velike stranke uvidele njihov potencial* (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 203–214). Nekatera nova polivalentna družbena gibanja, sposobna politiziranja širokega javnega mnenja na nadideološki in nadstrankarski platformi, so v posameznih razvitih državah že ogrozila stabilnost veljavnih političnih struktur, koalicij in sistemov, partij in vlad ter celo postavila pod vprašaj legitimnost tega sistema⁹ (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 209). Družbena gibanja predstavljajo protest mladih proti institucionalni dominaciji, kontroli in manipulaciji kot odgovor na potrebo po realizaciji identitete in integritete osebnosti, za razvijanje njenih ustvarjalnih potencialov (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 211). Izjemnega pomena pri socialnih gibanjih so ideološka prepričanja, potreba po kolektivni identiteti ter potreba po motivaciji in mobilizaciji pripadnikov gibanja in opredelitev problemov, ki so relevantni za širše družbeno okolje (de Donk 2004: 11–12). Družbeno gibanje in demokratizacija temeljita na osnovnem principu, da imajo vsi pripadniki civilne družbe pravico do izražanja svojega mnenja. Protesti in volitve želijo izraziti vpliv na predstavniška telesa, da le ta realizirajo določene cilje. (Burstein v Goldstone 2003: 8).

Fink-Hafnerjeva je družbena gibanja opredelila kot¹⁰:

- posebna zvrst kolektivne akcije;
- sklop vedenj v družbenem sistemu, ki prekoračujejo norme in institucionalna pravila političnega sistema;

⁸ V našem primeru govorimo o študentskih gibanjih. V Sloveniji imamo zgodovino študentskega povezovanja najprej v klube in tabore, pozneje to nalogo prevzame ZSMS, danes pa vse slovenske študente povezuje Študentska organizacija Slovenije, ki združuje vse študentske organizacije univerze ter Zvezo Škis.

⁹ Znano je, da so študentje bili glavni »motor« slovenske pomladi 1848, prav tako je ZSMS aktivno sodeloval pri osamosvajanju Slovenije.

¹⁰ Fink-Hafner, 2001, str. 23

- sklop vedenj, temelječ na konfliktu;
- družbena skupina v akciji za ohranjanje ali spreminjanje obstoječe ureditve oziroma za prerazporeditev družbene moči;
- kolektivna akcija za sprožanje ali preprečevanje družbenih sprememb;
- neinstitucionalizirana oblika udeležbe v politiki, ki poteka le ob minimalni koordinaciji.

Pri družbenem gibanju je ključnega pomena ideologija pa tudi kolektivna identiteta in mobilizacija pripadnikov družbene skupine. Družbena gibanja so nestrukturirana, inkluzivna oblika politične udeležbe, ki je po delovanju bližje družbi kot državi. Participacija, intenzivnost in kontinuiteta udejstvovanja v gibanju se stopnjuje iz:

- jedra – najaktivnejši del gibanja, ki aktivno in konstantno sodeluje pri akcijah, so tudi idejne vodje; vodja družbenega gibanja je karizmatična oseba, kateri drugi zaupajo ter prevzame komunikacijo s širšo javnostjo
- aktivistov – sodelujejo pri organizaciji in mobilizaciji konkretnih projektov, njihova aktivnost je točkasta, torej vezana na projekte
- simpatizerjev – najširši podporniki, ki se strinjajo z delovanjem in cilji gibanja, prav tako se udeležujejo dogodkov, ki jih jedro in aktivisti organizirajo, sami kako drugače niso aktivni (Fink-Hafner 2001: 23–24)

Offe izpostavi, da je za vsako gibanje v prvi vrsti pomembno *preživetje*, gibanja so odvisna od dogodkov, ki se dogajajo v njihovem družbenem okolju; sledi *uspeh*¹¹, realizacija ciljev na koncu pride do *izziva stare paradigme*, s pomočjo gibanj se vnesejo mehanizmi, ki zagotavljajo večji vpliv civilne družbe na politiko. (1987: 47–52).

2.7 Protesti

Socialni protesti so komplementarni volitvam saj le ti (1.) izražajo stališča civilne družbe v obdobju med volitvami (2.) ob enem pa se protesti osredotočijo na točno določene problematike ter s tem pritiskajo na politične stranke. Pri proti-

¹¹ Offe izpostavi tri vrste uspeha: 1. vsebinski uspeh; doseganje cilja, umik neprimernega zakona s strani politične elite, 2. proceduralni uspeh; spremembe na ravni načina odločanja, odločitev za referendum in 3. politični uspeh; s pomočjo političnih strank se zahteve gibanja vključijo v programske deklaracije in platforme sindikatov in strank

komunističnih gibanjih oz. prodemokratskih gibanjih so bili ti cilji širši, saj so si prizadevali za spremembo političnega sistema¹². (3.) Protesti skrbijo, da izvoljena elita sledi zadanim ciljem. Leva gibanja bodo večkrat protestirala v času desne vlade pa tudi v času leve vlade, če le ta ne izvaja svojih ciljev. (4.) Družbena gibanja lahko vplivajo na rezultate volitev s pomočjo svojih akcij (Goldstone 2003: 8–9).

Protesti so izražanje volje civilne družbe. V demokratičnih družbah smo navajeni, da pride do protestov, ko vsi ostali demokratični instrumenti odpovedo (npr. pogajanja, javni pozivi, okrogle mize, obveščanje javnosti s pomočjo raznih propagandnih gradiv). V nedemokratičnih državah pa so edini način izražanja volje civilne družbe ter s tem pritiskanje na politično elito (predvsem s pomočjo množičnih medijev ter mednarodne skupnosti).

Protesti potekajo zaradi različnih razlogov. Ti so:

- strategija za boljše pogajanje, ko ena skupina ljudi želi od druge skupine ljudi neko dobroto (primer sindikati pritiskajo na delodajalce z grožnjo protestov, študenti zahtevajo od ministrstva boljše pogoje študija)
- protesti kot način pritiskov na spremembo politike določene institucije (akcije Amnesty International...)
- način spodbujanja simpatizerjev; protest želi obveščati širšo javnost o neki problematiki ter jo tudi približati (gibanja za civilne pravice kot primer: Parada ponosa, Marihuana marš)
- »psevdo protest«; način nabiranja novih akterjev, spodbujanje starih (Wilson 1995: 282–283).

2.8 Politična paradigma

Vsebina politične paradigme:

1. Kakšne so poglobitne *vrednote in problemi* kolektivne akcije?
2. *Kdo so akterji in na kakšen način* postanejo kolektivni akterji?
3. Kakšni so *značilni postopki*, taktike in institucionalne oblike preko katerih bi konflikt lahko izpeljali? (Offe 1987: 7)

¹² Značilno za študentska gibanja v 80 letih, ki so si med drugim prizadevala tudi za spremembo političnega sistema.

2.9 Političen interes

Političen interes je vsaka zahteva posameznika ali družbene skupine, ki se pojavi v politični sferi; zahteve se medsebojno povezujejo ter izražajo nove zahteve oz. nove interese. Zaradi združevanja in izražanja različnih družbenih interesov se oblikujejo v pravno-politični nadstavbi družbe politične stranke in interesne skupine, ki so lahko bolj ali manj organizirane pa tudi različni samoupravní subjekti, ki so v večji ali manjši meri vključeni v politični sistem. Posebno mesto pripada družbenim razredom in razrednim interesom. (Stanič in drugič 1987: 4) .

2.10 Politični procesi in odločitve

Izhajajo predvsem iz interesnih bojov ter interesnih kompromisov. Največkrat se politični sklepi tudi ideološko pojasnjujejo oziroma opravičujejo (ibid: 4).

2.11 Vsebinska afirmacija študentskega gibanja in skupnosti¹³

1. Značilnosti študentskega gibanja kot revolucionarnega subjekta definirajo:
 - *socialni položaj*: kot osnova za odprtost in mobilnost gibanja: idejna neopredeljenost, nevezanost na strukture, neuniformnost, kulturna svoboda, kritična dojemljivost in aktivna informiranost
 - *socialni sestav*: prisotnost vseh družbenih skupin in okolij, potencirana (neadekvatna) razslojenost: interes za iskanje in analizo vzrokov ohranjanja razslojenosti
 - *enotna vezanost na prostor in čas*,
 - *znanstvena kritična usposobljenost*: zato borba za univerzo kot organizacijo znanosti, kot osveščujoče sile – proizvodnja zavesti, odločitev za naprednost je odločitev za pravi univerzitetni študij

¹³ Janez Koželj je sicer to definicijo študentskega gibanja in organiziranja sestavil 29. januarja 1971. Definicija je bila posledica revolucionarnega obdobja, teorije novih družbenih gibanj ter lastnih zaključkov avtorja. Definicija je vsebinsko aktualna tudi za ostala študentska gibanja, vse do danes.

2. Elementi študentske akcije:

- *akcijsko zavezništvo* študentskega gibanja s fronto napredka, združevanje revolucionarnih posameznikov na osnovi temeljne človeške potrebe po celovitosti življenja (misel in ustvarjanje)
- *zvestna kritična prisotnost v okviru institucij*: nenehno spreminjanje vsebine in modela odtujene politike na osnovi dosledne avtonomnosti,
- *historični interes* za nenehno odpravljanje kriznega stanja

3. Izhodišča in strategija študentskega gibanja

- *socialni izvor*: razhajanje med socialno preteklostjo in socialno sedanjostjo študentskega položaja ustvarja socialne temelje študentskega gibanja;
- *ustvarjanje akcijskega zavezništva* naprednih posameznikov in združevanje revolucionarnih skupin na osnovi interesov in akcije: napredne študentske populacije: socialno prizadeti in znanstveno kritično usposobljeni študentje, inteligenca, ki ji vključenost v dosedanjo organiziranost namenske, nevtralne znanosti onemogoča razvoj celovite osebnosti in inteligenca, ki jo je zajela revolucija »nove« znanosti in kritično delavstvo (Koželj v Baškovič in ostali 1982: 123 – 124)

3. TEORETIČNA IZHODIŠČA

3.1 Teorija nove levice

Marcuse v svojem delu *Enodimenzionalna družba* (Jednodimenzionalno društvo) govori o *novih potrebah* v času industrializacije družbe. V tem zgodovinskem obdobju pride do redefinicije osnovnih potreb, obenem je družba bolj organizirana ter želi spreminjati odnose. Prav tako pa v delu izpostavi, da revolucija prihaja iz napačnega stališča (1964). Vstop belih ovratnikov v delavske sindikate pomeni večjo moč sindikatom ter večjo politično moč v primeru oblikovanja dolgoročne nacionalne ekonomske politike (ibid: 52). Marcuse govori o *koncu utopije*, v trenutku, ko obstaja tako materialni kot intelektualni kapital, ki ima moč racionalizacije gibanja, ko se intelektualci prebudijo (1969: 11). Izpostavi koncept nove, neomejene svobode, konec odtujenega dela (ibid: 12). Izpostavi, da se demokracija še ni v popolnosti oblikovala in meni, da je demokracija le iluzija¹⁴ (ibid: 31). Izpostavi pomen demokratičnega ali revolucionarnega načina reševanja problematike pri katerem pride do zaključka, da so za uspešen razvoj družbe potrebni demokratični vzvodi kot tudi zunajparlamentarna opozicija, ki nadzira delovanje parlamenta ter se odloča o uspešnosti pozicije (ibid: 101). V predgovoru Eseja o osvoboditvi opozori, da se opozicija študentov širi, tako v starih socialističnih kot tudi v kapitalističnih državah (ibid: 132). *Razvoj zavesti je v rokah univerze*, zato postanejo cilji svobodnega in kritičnega izobraževanja pomemben del skupnega boja za spremembe v družbi ter skrb za avtonomijo univerze, da ne postane odvisna od politične volje oblasti¹⁵. (ibid: 180) V novi levici vlada močen odpor proti tradicionalni politiki: proti celotni mreži partije, komitejev in skupin pritiska na vseh nivojih (ibid: 181). Govori o temu, da družba postaja enodimenzionalna, odpor lahko pride iz obrobja družbe (ibid: 200).

¹⁴ Razprava se dogaja v letu 1967 ter se nanaša na takratne demokratične države.

¹⁵ Tematika avtonomije univerze, se lahko aktualizira, neuspele reforme visokega šolstva bi ogrozile avtonomijo univerze ter samostojnost profesorjev. Nepravilno oblikovane reforme stopenj visokošolskega študija so že oškodovala študente, kar je potrdilo ustavno sodišče, ki je razveljavilo del zakona o visokem šolstvu saj ni v skladu z ustavo urejal pravnega položaja diplomantov starih študijskih programov, ki so nadaljevali študij po novih študijskih programih (Internet 2). Potreba nadzora politične elite s strani študentskih organizacij in sindikatov pri reorganizaciji študija je potrebna tudi v letu 2008. Sodelovanje med sindikati in študenti se nadaljuje tudi v današnjih časih, na primer v letošnji napovedih protestov so se študentje pridružili sindikatom (razvidno na plakatu na spletnem naslovu SOS-a <http://www.studentska-org.si/>).

Aktivisti tako slovenskih študentskih gibanj kot aktivisti študentskih gibanj drugod po svetu, so ponotranjili vrednote teorije nove levice ter jo postavili za temelje svojega nadaljnjega delovanja in svojih bojev.

3.2 Nova družbena gibanja

Nova družbena gibanja – so v prvi vrsti kritiki učinkov modernizacije, v drugem kontekstu pa so bila postavljena v položaj, ko jih pred moderno stanje političnega sistema sili v zavzemanje za modernizacijo (Fink Hafner 1992: 11). Nimajo se za opozicijo, za sebe menijo, da so izboljševalci sveta in ne njihovi uničevalci. Predstavljajo nove demokratične in neposredne oblike participativnega političnega interesnega združenja (Zupan v Ziherlovih dnevih 1985: 208). Definicije največkrat opredeljujejo pojem družbenega gibanja kot pojav z naslednjimi značilnostmi: *kot specifično zvrst kolektivne akcije*; *kot sklop obnašanj v družbenem sistemu*, ki prekoračujejo norme in institucionalna pravila političnega sistema; *kot sklop obnašanj zasnovan na konfliktu*; *kot družbeno skupino v akciji za ohranjanje ali spreminjanje obstoječe ureditve* oziroma za prerazporeditev družbene moči; kot kolektivno akcijo za sprožanje ali preprečevanje družbenih sprememb. Ena izmed skupnih značilnosti definicij družbenih gibanj je torej, da praviloma izključujejo institucionaliziranost¹⁶ – razen minimalne stopnje koordiniranja kolektivne akcije (Fink Hafner 1992: 26).

Družbeno gibanje praviloma predstavlja množico aktivnosti posameznikov v kolektivni akciji (Fink Hafner 1992: 27). Gre za gibanja, ki se med drugim osredotočijo na socialne tematike, v teh pa sodelujejo predvsem mladi in izobraženi ljudje (Fink Hafner 1992: 28). Nova družbena gibanja si prizadevajo, da bi bila sredstva akcije priznana kot legitimna in da bi cilji akcije lahko postali obvezujoči za širšo skupnost. Na ravni prava uporabljajo povsem legitimne in priznane oblike akcije kot so pravno zagotovljena svoboda verske prakse in kulturna svoboda (Offe 1987: 14). Jenkins v svojem delu zagovarja, da je bil cilj novih družbenih gibanj vzpostaviti novi družbeni razred (1995: 14).

¹⁶ Na primeru študentskih gibanj ta trditev oz. značilnost ne drži saj so vsa študentska gibanja potekala s strani organiziranih skupin, kot bomo videli v nadaljevanju.

Offe meni, da je novo politiko novih družbenih gibanj mogoče analizirati kot katerokoli drugo politiko glede na njeno socialno bazo, problematiko vključevanja, vrednote in načine akcije. V ta namen uporablja izraz politična paradigma (1987: 7). Obenem meni, da je osrednji problem demokratične politike v temu, da mora ohranjati različnost znotraj civilne družbe medtem pa mora ustvariti določeno mero enotnosti oz. obvezujoče politične avtoritete (ibid: 8). Socialno bazo gibanj sestavljajo: novi srednji razred, ki je sestavljen iz poklicev humanih storitev ter javnega sektorja; iz starega srednjega razreda in iz populacije, ki je zunaj trga dela, kot so npr. nezaposleni delavci, študenti, gospodinje, upokojenci itd.)(ibid: 18).

Poznamo štiri metode merjenja učinkovitosti politične moči novih družbenih gibanj¹⁷:

- mere individualnih stališč; rezultati anket
- mere neinstitucionalne kolektivne akcije (npr. št. državljskih pobud ali št. ljudi, ki delujejo pri takšnih pobudah, v protestih, demonstracijah, bojkotih itd.) in pogostost takšne akcije
- mere institucionalne kolektivne akcije kot neposredne posledice predhodne neinstitucionalne akcije; po že pretekli akciji aktivisti organizirajo formalna združenja (društva, organizacije, idr.) ali politične stranke; tudi primeri, ko se stari institucionalni kanali zavzamejo za cilje novih družbenih gibanj, s pomočjo izvedbe referendumov, informacijskih kampanj z državno podporo, priznanjem ali medijsko podporo
- mere materialnih izidov in učinkov, ki izhajajo iz akcije ali potencialov akcije kot so merjene v predhodnih točkah. Izidi vključujejo hitrost in učinkovitost s katero se na zadeve, ki jih izražajo nova družbena gibanja, pozitivno odzovejo z zakonodajnimi odločitvami in administrativno izvršitvijo (Offe 1987: 25)

Po Becku so moderne zahodne družbe v sedemdesetih živele v obdobju radikalne krize prve globalne modernizacije družb in kulture, tj. industrijske modernizacije. Ta kriza terja novo, podobno radikalno modernizacijo, namreč poindustrijsko modernizacijo (Beck v Ule 1989: 26).

¹⁷

Metode bomo uporabili tudi za druga družbena oz. študentska gibanja.

Sodobne socialistične teorije (Adolf Bibič v Stanič in ostali 1987: 25)

Pomembni elementi socialistične civilne družbe so: celota samoupravnih aktivnosti, odnosov in institucij na področju združenega dela; samoupravno odločanje in odnose na podlagi t.i. svobodne menjave dela v okviru samoupravnih interesnih skupnosti; družina kot temeljna celica družbe; celotno področje prostovoljnih združevanj občanov in delovnih ljudi; spontane pobude občanov in delovnih ljudi in tudi različna družbena gibanja (ekološka, mirovna, feministična itd.); sfera javnega mnjenja in faktorji njegovega oblikovanja; določeni izseki meddržavnih mednarodnih stikov; družbenopolitične organizacije, kamor spada ***Zveza socialistične mladine*** (Stanič in ostali 1987: 29).

3.3 Antiglobalizem

Negri in Hard v svojem delu opredelita koncept Imperija, ki najprej označuje odsotnost meja: vladavina Imperij nima omejitev. Prvič in najprej, koncept Imperija postavlja režim, ki učinkovito zaobsega prostorsko totalnost oziroma vlada nad celotnim civiliziranim svetom (2002: 11). Koncept Imperija ne predstavlja zgodovinskega režima, ki izvira iz osvojitve, temveč predstavlja red, ki suspendira zgodovino in potemtakem utrjuje obstoječe stanje stvari za večno. Imperij, s katerim se soočamo, je organska sila zatiranja in uničenja, kar pa nas ne sme na noben način navesti na nostalgijo za starimi oblikami gospostva (ibid: 12). V koncept Imperija avtorja vključujeta različne globalne organizacije kot je OZN (ibid: 18). Nova paradigma Imperija je sistem in hierarhija, centralizirana graditev norm in daljnosežna produkcija legitimnosti razširjene po vsem svetu. *Ab initio* je sestavljena kot dinamična in fleksibilna sistemska struktura, ki je horizontalno artikulirana. Gre za na trenutke nezaznavno vendar stalno in čedalje bolj učinkovito logiko. Sistemska totalnost ima v globalnem redu dominantno pozicijo (ibid: 25). Imperij se ne rodi po lastni volji, ampak ga priključijo k življenju in konstituirajo na podlagi sposobnosti razreševanja konfliktov. Imperij dobi končno obliko in njegova intervencija postane pravno legitimna šele, ko je vključena v verigo mednarodnega konsenza,

usmerjenega v reševanje obstoječih konfliktov¹⁸(ibid: 26). V svojem delu govorita tudi o discipliniranju družbe s pomočjo aparatov prisile ter o splošni povezanosti med sistemom OZN z velikimi multi- in transnacionalnimi finančnimi ter trgovskimi agencijami (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Svetovna trgovinska organizacija itd.). Za neovirano delovanje Imperije je potrebno izvrševanje legitimne sile (ibid: 33–40). V Imperiju delujejo tudi globalne, regionalne in lokalne organizacije, ki se borijo za pomoč v stiski in se posvečajo varovanju človekovih pravic, to so na primer Amnesty International, Oxfam, idr. (ibid: 41).

Lahko bi trdili, da je Imperij globalna vladavina zahodnega sveta in da je njihova »pravica« do vmešavanja v sicer avtonomne zadeve vsake posamezne države, na čelu z ZDA in državami Evropske unije. Pravica do intervencije zavzema pomembno mesto v paleti instrumentov za vzdrževanje mednarodnega reda, ki jih Ustavna listina podeljuje Organizaciji združenih narodov. Sodobno preoblikovanje te pravice pa pomeni kvalitativni preskok. Na nadnacionalni ravni (OZN) države več ne intervenirajo zato, da bi uveljavljale mednarodno sprejete pogodbe, ampak tudi v imenu kateregakoli tipa izrednosti in višjih etičnih načel. Sklicevanje na bistvene *vrednote pravičnosti* (ibid: 28) pri čemur se opravičujejo vojaške akcije. Za uničenje imperija je potreben protiimperij. Projekt boja proti Imperiju mora potekati na svetovni, globalni ravni. Skozi Imperij se je potrebno prebiti, da lahko izstopimo iz njega. Negri in Hard črpata iz *»Avguštinove vizije projekta boja proti dekadentnem rimskemu imperiju. Nobena omejena skupina ne bi mogla uspeti in priskrbeti alternative imperialni vladavini, to bi lahko dosegla samo univerzalna, katoliška skupnost, ki bi združila vsa prebivalstva in vse jezike v skupno potovanje. (...) Njegovo nepretrgano gibanje, zbiranje tujcev v skupnosti, spreminjanje tega sveta v svoj dom, je tako sredstvo kot cilj ali bolje, sredstvo brez cilja«* (ibid: 174). Avtorja govorita tudi o izkoriščanju obdobja v šestdesetih in sedemdesetih s strani delavcev v času trenutnega odklona in politične nestabilnosti (ibid: 225). Družbeni boji niso zgolj zvišali stroškov reprodukcije in povečali družbene mezde (in tako znižali profitno

¹⁸ Koncept Imperija se odmika od imperija kot je bil razumljen v antični politiki, več o tem v delu Negri, Hard – Imperij, strani med 21 in 30.

stopnjo), temveč tudi, kar je še pomembnejše, izsilili spremembo v kakovosti in naravi samega dela (ibid: 226).

Holloway o odporu razmišlja na način kot ga povzemamo iz njegovega dela¹⁹. Začnemo z zanikanjem, z neskladnostjo. Neskladnost lahko privzame veliko oblik. Nerazločno momljanje nezadovoljstva, solze frustracij, krik besa, drzno rjojenje. Nelagodnost, zmedenost, hrepenenje, odločna vibracija. Neskladnost prihaja iz naše izkušnje, ki je raznolika. »Včasih je to izkušnja neposrednega izkoriščanja v tovarni ali zatiranja v domu, stres v službi, izkušnja lakote in revščine ali državnega nasilja ali diskriminacije« (2004: 9). »Reforma ali revolucija, paradigma ki je obvladovala revolucionarne misli. Na eni strani reforma, na drugi pa revolucija. Reforma je bila postopen prehod v socializem, ki naj bi bil dosežen z zmago na volitvah in uvedbo sprememb preko parlamentarnih sredstev, revolucija je bila veliko hitrejši prehod, ki naj bi bil dosežen s prevzemom državne oblasti in hitro vpeljavo radikalnih sprememb s strani nove države. Intenzivnost nesoglasij je zakrivala ključno točko soglasja: oba pristopa sta se osredotočila na državo kot na ustrezno izhodiščno točko, iz katere je mogoče spreminjati družbo. Kljub vsem razlikam oba pristopa merita na osvojitev državne oblasti. Seveda to ni izključujoče. V revolucionarni perspektivi kot tudi v bolj radikalnih parlamentarnih pristopih je osvojitev državne oblasti pojmovala kot del vzvalovanja družbenega prevrata. Vseeno je *osvojitev državne oblasti*²⁰ pojmovala kot središče revolucionarnega procesa, žarišče, iz katerega se bodo širile revolucionarne spremembe« (Luxemburg in Bernstein v ibid: 18).

V skladu z marksistično tradicijo obstajajo tri klasifikacije revolucije: revolucionarna, reformistična in anarhistična. Holloway zavrača stari koncept revolucije in meni:

»Medtem ko je bila paradigma države gonilo upanja za večino stoletja, je skozi stoletje postajala morilka upanja. Očitna nezmožnost revolucije na začetku enaindvajsetega stoletja dejansko zrcali zgodovinski neuspeh določenega koncepta revolucije, koncepta, ki je revolucijo istovetil z nadzorom nad državo.« Po mnenju

¹⁹ : »Izhodišče teoretske refleksije je odpor, negativnost, boj. Misli se rodijo iz besa in ne iz drže razuma, ne iz razmišljajočega-sedenj-in-reflektiranja-skrivnosti-obstoja, kar je konvencionalna podoba "mislecev« (več glej v Holloway, 2004).

²⁰ Avtorji kot so Negri, Hard in Holloway menijo, da je lahko cilj revolucije tudi zgolj sprememba družbe in ne boj za osvojitev državne oblasti.

avtorja sta se reformistični in revolucionarni pristop izkazala za popolnoma neprimerna. (ibid: 19.) Avtor zagovarja, da sveta ne bomo spremenili preko države, spreminjati ga moramo brez osvajanja oblasti, preko vsakodnevnega delovanja za spreminjanje konstelacije moči in upora (ibid). Avtor izpostavi anti-oblast, ki ima problem z nevidnostjo, saj je namišljena, saj so vsi koncepti dojemanja sveta koncepti oblasti. Vsa uporniška gibanja so gibanja proti nevidnosti (ibid: 139). Kriza izraža skrajno dezartikulacijo družbenih odnosov, medtem ko revolucijo razumemo kot zaostritev krize, kar implicira zavrnitev dveh različnih razumevanj krize: zavrnitev tradicionalnega koncepta krize kot priložnosti za revolucijo in zavrnitev stališča, da se kriza kapitala lahko enači s prestrukturiranjem kapitala. »Bolj kot to pomeni kriza razpadanja družbenih razmerij kapitalizma. Ne gre kar vnaprej domnevati, da jih bo kapitalu uspelo prestrukturirati. Kriza pomeni za kapital *salto mortale* brez zagotovila varnega pristanka. Naš boj je proti prestrukturiranju kapitala, naš boj je krepitev razkroja kapitalizma«²¹ (ibid: 178).

Kurnik v svojem delu zapiše: »Diskurz gibanja za globalizacije pravic ni diskurz simulacij, debatnih tekmovanj, parlamentarnih debat, okroglih miz z načelom pro et contra, civilnodružbenih (nevladnih, NGO) javnih razprav, ali kar je še podobnih aranžmajev vladajoče demokracije (režima kapitalo-parlamentarne demokracije), ki kot poslednji kriterij postavlja štetje (volitve, referendum ipd.). Diskurz gibanja ne pozna simulacij, temveč celostni eksistenčni angažma, namesto podajanja mnenj o neki situaciji in s tem njenega legitimiranja postavlja interpretacije in delovanje v smislu direktne akcije, v smislu zavzetja strani« (Kurnik 2005: 9).

3.4 Revolucionarna situacija

Tilly definira revolucijo kot seštevek *revolucionarne situacije* in *revolucionarnega izida* (2005: 24). V primeru *revolucionarne situacije* se zgodi troje: na politično prizorišče pridejo tekmeci ali koalicije tekmecev, ki postavljajo rivalske zahteve po nadzoru nad državo ali nekaterimi njenimi segmenti; precejšen del državljanov podpre te zahteve; vladajoči so nesposobni ali nimajo volje, da bi zatrli alternativno koalicijo in/ali

²¹ Predvsem izpostavlja primere organiziranja v skupnosti kot je primer Zapatistov v Argentini. Poudariti moramo, da se tudi takšni primeri sčasoma institucionalizirajo oz. organizirajo v takšne in drugačne organe. Saj gibanje preraste v institucijo.

podporo njenim zahtevam (ibid: 25). Splošno rečeno pride do *revolucionarnega izida*: če člani politične skupnosti zapuščajo to skupnost; če revolucionarne koalicije oblikujejo oborožene sile; če se režimske oborožene sile nevtralizirajo, če pripadniki teh sil dezertirajo ali če člani revolucionarne koalicije prevzamejo nadzor nad državnim aparatom. Če se vse to zgodi hitro, pride do revolucionarnega prenosa oblasti (ibid: 30–31).

4. ZGODOVINA ŠTUDENTSKIH GIBANJ²²

Revolucije so v modernem svetu najbolj značilen in najbolj dramatične fenomen socialnega razvoja. V obdobju revolucij se na eni strani pojavljajo izjemne politične osebnosti, na drugi pa se izkaže moč mase ljudi, ki tvorijo revolucije. Prav pritisk družbene mase je bil vodilna sila. Prav tako so značilne različne razredne delitve znotraj te mase in ne le to, tudi različne veje znotraj posameznih razredov se pojavljajo (Vranicki v Britoškovem zborniku 1996: 438).

Skozi ta del diplomskega dela bomo ugotovili, da se v vseh študentskih revolucijah zbere intelektualna masa, ki se razlikuje glede na svoja politična prepričanja ter tako aktivno pomaga pri *demokratskem procesu* opozarjanja na aktualne problematike študentov. Tezo o neenotnosti mladine zasledimo tudi v uvodu zbornika Ziherlovi dnevih, kjer se izpostavi, da mladina ni socialno, idejno in vrednostno homogena skupina ter da se oblikujejo različne skupine z različnim ekonomskim in družbenim ozadjem, zato tudi različno oblikujejo svoj in družbeni položaj mladih v družbi in različne izhode ter alternative (1985: 9). Mladina je specifična socialna skupina, katere interesi so določeni z njenim mestom v družbeni delitvi dela, odvisni od stopnje razvitosti konkretne družbe (Cigler in Kos v zborniku Ziherlovi dnevi 1985: 236). Prav ti demokratični procesi so pripeljali do prvih zametkov političnih strank na slovenskem.

Začetki študentskih gibanj na Slovenskem segajo v revolucionarno leto 1848, ko so študentje sooblikovali politični program Zedinjene Slovenije. Svoje organizirane celice so imeli slovenski študentje tudi na Dunaju, Gradcu, Pragi, Zagrebu, kjer so takrat študirali slovenski študenti. Povsem razumljivo je, da je bila osrednja zahteva ustanovitev slovenske univerze (Kremenšek 1972: 13). Sodelovanja med društvi je bilo malo (ibid: 424), kar je tudi predstavljalo problem, saj je bila tako moč študentov razpršena. Med vojno so študentska društva usahnila, saj so bili študentje večinoma na fronti. Politične spremembe po končani vojni so slovenske študente odvrčale od univerzitetnih središč, tako je bila zahteva po slovenski univerzi še glasnejša. V

²² Zgolj krajši obris zgodovinskega dogajanja, za lažjo predstavo nadaljnjega razvoja študentskih gibanj ter za lažje potrjevanje in zavračanje hipotez.

tistem času so slovenski študenti nadaljevali študij v Zagrebu, kjer je tudi nastalo močno študentsko gibanje, ki se je poleg prizadevanja za slovensko univerzo ukvarjalo z eksistenčnimi problemi slovenskih študentov. Podobno problematiko so izpostavljali tudi slovenski študentje v Pragi (ibid: 424).

Večletne zahteve po univerzitetnem središču so se uresničile leta 1919, ko se je v Ljubljani odprlo univerzitetno središče s petimi fakultetami: teološko, pravno, filozofsko, tehnično in medicinsko (ibid: 25). Vsekakor je univerza v Ljubljani približala študij tudi socialno šibkejšim študentom, ki si ne bi mogli privoščiti študija v tujini. Veselje ob ustanovitvi univerze je kalilo dejstvo, da so se študentje soočali poleg osnovnih potreb kot so stanovanje in hrana, tudi za univerzitetne ustanove. O nemogočih razmerah je govoril univerzitetni svet, ki je opozoril na pomanjkanje prostorov za pedagoško in upravno delo, pomanjkanje stanovanj tako za profesorje kot za študente. Neurejene razmere so pripeljale do prvega študentskega protesta že jeseni 1919, Akademsko društvo jugoslovanskih tehnikov je organiziralo cvetlični dan in ljudsko veselico v podporo študentom in za potrebe strokovne knjižnice (ibid: 37).²³ Protesti in študentski boji so se skozi leta nadaljevali, študenti so postali tako močna družbena skupina, da so jih celo profesorji preko univerzitetnega sveta oktobra 1920 pozvali naj jim pomagajo pri reševanju stanovanjske problematike univerzitetnih profesorjev (ibid: 41). Študentje so bili boj tudi za ohranitev fakultet, ob napovedih ukinjanj delov programov ali celo celotnih fakultet, veliki protesti so se odvijali 24. marca 1922 (ibid: 41).

Protestni shodi, sprejemanje protestnih resolucij, demonstracijski in manifestacijski sprevodi, so bili seveda le del dejavnosti prve ljubljanske študentske generacije. Akcije celotne akademske mladine so se organizirali na različne načine. V tistem času postane osrednja organizacija študentov ljubljanske univerze Podporno društvo jugoslovanskih akademikov (v nadaljevanju PDJA) (ibid: 44). PDJA je do leta 1922 upravljalo menzo v Marijanišču, tako se je rešil problem prehrane, saj so študentje jedli za polovično ceno ali celo zastonj (ibid: 45). V tem obdobju je bil močan desni

²³ Žal se zgodovina ponavlja. V vseh ostalih študentskih gibanjih je bila prva in osnovna, socialna tematika predvsem hrana in študentske sobe, prostorske pomanjkljivosti fakultet ter knjižnic. Po osnovnem nezadovoljstvu študentov glede socialnega položaja, se izpostavijo tudi druge, bolj politične tematike.

tabor ter šibak levi tabor študentskih društev, ki pa so svoje mišljenje izražali v reviji Svobodna Mladina²⁴ (ibid: 428). Po uvedbi šestojanuarske diktature je zaradi policijskega pritiska prišlo do krize v študentskem organiziranju, predvsem so bili na udaru levičarsko usmerjeni študentje (ibid: 428–429). Demonstracije proti političnem sistemu novembra 1931 so bile začetek velikega demonstrativnega valovanja, ki je trajalo brez presledkov poldrugo leto. Protestirali so še vedno predvsem proti ukinitvi programov ali celo cele univerze. Radikalni protesti in glasni študentski nastopi so imeli v javnosti velik odmev. Akcije so imele **velik pomen za nadaljnji družbenopolitični razvojni proces na slovenskem nasploh**. V tem obdobju je bilo najmočnejše ljubljansko študentsko društvo Triglav (ibid: 429). Triglav so leta 1934 razpustili, tako kot vsa ostala študentska društva ²⁵(ibid: 430). Politična gonja proti študentskemu organiziranju se je nadaljevala, leta 1936 so ukinili Akademski glas, ki je prerasel v levičarsko glasilo, ki je večkrat uspel strniti študentske vrste v študentskih protestih (ibid: 432). Skozi leta se je napad na gibanje stopnjeval v obliki ukinjanja študentskih društev, ki so vedno znova in znova vstajala kot feniks iz pepela. Med drugim so s pomočjo policije in univerzitetne oblasti preprečili udeležbo slovenskih študentov na študentskem mirovnem kongresu aprila 1940 v Beogradu (ibid: 438). Zadnja dejanja študentov v tem obdobju med vojnama so bili podpisi pozivov slovenskih študentskih društev v enoten in strnjen boj za neodvisnost države nekaj dni pred Hitlerjevim vdorom v Jugoslavijo, protesti proti trojnemu paktu, ustanovitev Akademске legije in odhajanje študentov med prostovoljce (ibid: 438). V letih med 1929 in 1941 se je poleg močnega študentskega gibanje na slovenskem mladina povezovala na različne načine: strankine politične organizacije, kulturno-prosvetna in telesnovzgojna, kmečka-stanovska društva ali gibanja ob mladinskih glasilih (Vidovič Miklavčič 1994). Študentsko gibanje je izhajalo iz obstoječih družbenih razmer in v uporabi proti njim (Kremenšek 1972: 439). Lahko trdimo, da so prejšnja slovenska študentska gibanja tlakovala nadaljnji razvoj študentskega aktivizma prav tako pa so študentje kot predstavniki intelektualcev krojili politično areno takrat kot so jo in jo še vedno krojijo z različnimi akcijami in pritiski, kar se dogaja tudi danes.

²⁴ Revija se je obdržala vse do danes.

²⁵ Več o društvi in taborih, ki so delovali v tem obdobju v zborniku Slavka Kremenška.

Balažic v svojem delu na strnjen način pojasni vsa zgodovinska preoblikovanja po letu 1943 študentskih organizacij na slovenskem: »Zveza slovenske mladine je bila ustanovljena leta 1943, po drugi svetovni vojni pa se ta zgodovinska predhodnica ZSMS (ter vseh poznejših študentskih organizacij) na svojem 2. kongresu preimenuje v Ljudsko mladino Slovenije. Ta se na 4. kongresu Zveze komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ) združi v enotno organizacijo Ljudsko mladino Jugoslavije. Na svojem 7. kongresu leta 1963 se preimenuje v Zvezo mladine, ki pod svojim okriljem povezuje tudi sicer samostojno Zvezo študentov. Po poskusu samo-organiziranja nove mladinske organizacije z ustanovijo Akcijskega odbora za novo Zvezo mladine leta 1971 preoblikuje 3.konferenca jugoslovanske Partije z direktivo na 9. kongresu leta 1974 Zvezo mladine v Zvezo socialistične mladine Jugoslavije in v njenem okviru Zvezo socialistične mladine Slovenije kot enotno organizacijo mladine, študentov, družbenih organizacij in društev« (2004: 45).

4.1 Študentsko gibanje 1968 – 1972²⁶

Obdobje pred študentskimi gibanji je vse od leta 1964 nakazovalo na svetovno oz. globalno krizo, v katero so pričele padati posamezne regije sveta. V študentu oz. študentih se je akumuliralo vso upanje za spremembe v svetu, osnoven prelom se je zgodil ravno zaradi vse slabšega položaja študenta v neposrednem izobraževalnem procesu. Globalna kriza je bila posledica produkcijskega vzpona, povojne obnove in izjemnega tehnološkega razvoja, ki je zahteval spremembe v izobraževalnem sistemu. Večja količina potrebnega izobraženega kadra postavi samo univerzo pred izziv reorganizacije ter formiranja masovnega izobraževanja, kar bistveno spremeni izobraževalni proces. (Baškovič in ostali: 1982). Študentska gibanja v šestdesetih letih ne moremo jemati za neposreden, temveč le za skozi prizmo izobraževalnega sistema močno posredovan izraz tedanjih družbenih protislovij (ibid: XXI).

Močan okvir študentskim gibanjem je zastavil Herbert Marcuse, ki je oblikoval analizo prilagojeno posebej za študentske razmere. Analizo so za svojo povzeli študentje po

²⁶ Gibanje, katerega cilji in prizadevanja so prerasli okvirje ter postali simbol študentskega boja po celem svetu.

vsem svetu. V tem obdobju ni delovalo nobeno delavsko gibanje, kljub temu pa lahko povežemo, da se je gibanje zgledovalo po tradiciji delavskega gibanja in revolucionarne teorije, na drugi strani pa z realno aktualnostjo zgodovinskega trenutka, ki je populariziral dialektiko tudi onkraj knjig in filozofije. Proces teoretskega oblikovanja je tekel v zvezi z določenimi tradicijami revolucionarne teorije (ibid: XXII). Samo gibanje se je odvijalo v fazah; v prvi mobilizacijski fazi, so se predvsem oblikovale kritike in reforme univerze, oblikovali so se alternativni modeli izobraževanja, temelje je imel konflikt v globalni spremembi funkcije univerze in izobraževalnega sistema. V drugi fazi študentskega gibanja pa je prišlo do politizacije gibanja, interesi niso prerasli zgolj interese sfere univerze ampak so dobila globalne razsežnosti z vključevanje problematike rasnih in etničnih gibanj, mirovnih gibanj, feminističnih, ekoloških. Kritika se nanaša na globalno družbo, ki razkriva širša družbena razmerja. V tem obdobju pride do represije proti aktivistom, vrstijo se aretacije in kazenske sankcije tudi znotraj same univerze. Z represijo se krepí stanovska solidarnost ter čustvena dimenzija nastopa, ki pomaga k množičnosti gibanja iz katerega je črpal maj 1968 (ibid).

Študentsko gibanje 1968 – 1972 je bilo študentsko najbolj revolucionarno obdobje, saj so v tistem času študentje po vsemu svetu v temu obdobju protestirali proti državi; lahko bi celo govorili o globalnem pojavu. V letu 1968²⁷ so protestirali študentje po celem svetu, zelo aktivni so bili v svojih proti-vojnih protestih v ZDA, aktivni so bili po vsej Evropi (Jugoslavija, Italija, Francija, Belgija, Španija, Portugalska, Velika Britanija, Grčija, Turčija, Češkoslovaškem, Poljskem...), v Mehiki, Braziliji, Indiji, Argentini, Južni Afriki, Alžiru, na Japonskem, Tanzaniji, Čilu, Libanonu, na Kitajskem, Indoneziji,... (Meršol 1968: 10–12). Napredna študentka gibanja v tem obdobju se poimenujejo Nova levica (ibid: 35). Že prej je bilo omenjeno, da so študentska gibanja ter s tem tudi študentski protesti potekali globalno, v več državah. Za primerjavo bomo izpostavili najbolj znani študentski gibanji v Franciji in ZDA.

²⁷ Osnova so bile globalne tematike novih družbenih gibanj, boj proti vojni, vsako gibanje pa je imelo tudi svoje, praviloma socialne cilje gibanj.

Maj 1968 je sinonim za serijo študentskih protestov naprednih levo usmerjenih študentov v Franciji ter za spremembo moralnih vrednot, ki ga ponazarja maj 1968. Vrednote²⁸, ki jih je propagiral maj, so danes del francoske družbe. Protesti so bili odgovor na zastarel študijski sistem ter na spremenjene potrebe na trgu dela. Študentskemu odporu, ki ga je v veliki večini vodila študentska organizacija UNEF²⁹ z veliko podporo univerzitetnih profesorjev, ki so organizirali prvi študentski marš, boju se pozneje pridružijo tudi dijaki. Na strani študentov so bili tudi delavski sindikati, ki so se udeleževali protestov, ki so opozarjali na nepravičnost in zastarelost francoske družbe. Protesti so bili megalomanski, saj so združili tudi do milijon³⁰ ljudi na enem protestu. Študentsko gibanje je bilo sicer neuspešno, vendar ima še danes velik socialni vpliv. Močan vzor in ideje francoskega študentskega gibanja so črpali v študentskem gibanju v tedanji Jugoslaviji (Internet 12).

V ZDA je študentski aktivizem razumljen kot oblika mladinskega aktivizma, ki se ukvarja predvsem s spremembami šolskega sistema. Dokumentirani začetki aktivnosti študentov segajo v leto 1930, ko so ustanovili Ameriški mladinski kongres³¹, ki se je boril predvsem proti rasni diskriminaciji ter za ostale mladinske programe. Po šestdesetih letih je dobilo študentsko gibanje politične predznake. Študentje so se združili v študentsko organizacijo SDS³², ki je v središče svojega programa postavila šolanje kot osrednji stimulator za dvig družbe. Le ti so organizirali tajno levičarsko organizacijo³³. V temu obdobju so bili aktivni mladi liberalci Ann Arbor³⁴ ter komite³⁵, ki se je boril proti rasizmu ter za integracijo javnih šol v ZDA. Največji študentski protesti so se v ZDA zgodili v maju in juniju 1970 kot odgovor na streljanje v Kent Stateu³⁶ in ameriško invazijo v Kambodžo. Študentje ter ostala javnost so zahtevali, končanje vojne v Vietnamu, kar je posledično prineslo protestne shode, obenem je

²⁸ Zahtevali so zamenjavo konzervativnih vrednot (religija, patriotizem, spoštovanje do avtoritete) za liberalne vrednote (enakost, človekove pravice, seksualna revolucija).

²⁹ UNEF – Union Nationale des Etudiants de France

³⁰ Največji protest se je zgodil 13. maja, ko je čez Pariz protestiralo več kot milijon ljudi.

³¹ American Youth Congress

³² SDS - Students for a Democratic Society

³³ Weather Underground

³⁴ Ann Arbor Youth Liberation

³⁵ Student Nonviolent Coordinating Committee

³⁶ Kent State shootings ali May 4 massacre ali Kent State massacre – streljanje na študente, ki so protestirali proti invaziji v Kambodžo, štirje študentje so umrli, devet jih je bilo ranjenih, od tega je bil en udeleženec trajno paraliziran.

bilo kulturno ustvarjalno, saj so študentje ustvarjali glasbeno, literarno in multimedijsko. Obstaja kar nekaj dokumentarcev ter filmov na temo tega obdobja (Internet 11³⁷).

Marcuse v svoji diskusiji o koncu utopije večkrat imenuje študente kot revolucionarno opozicijo. Omeni, da se je v zgodovini že večkrat zgodilo, da so se radikalne zgodovinske spremembe začele prav z odporom študentov (1969: 18). Izpostavi, da moramo opozicije razumeti v sklopu globalnih okvirjev in obenem napove, da v študentski opoziciji vidi prihajajočo revolucionarno moč ³⁸(ibid: 39). Marcuse je teoretik nove levice, ki zagovarja stališče, da so stare ideologije razočarale. Nova levica ne predstavlja zgolj delavskega razreda, kot revolucionarnega, ampak tudi iz intelektualcev, različnih interesnih skupin, mladih (hipiji) ter mnoge javne osebe (med drugimi pesniki). Popolnoma drugačna oblika opozicije kot jo poznamo s klasično revolucionarno močjo v marksizmu. Opozicijo sestavljajo nepriviligirani ter privilegirani, kamor tudi spada študentska opozicija (ibid: 40–41). Preroško napove državno nepokornost s strani študentov, ko se bo državni sistem čutil ograjenega s strani delovanja študentske opozicije (ibid: 45). Državna nepokorščina se izraža na različne načine³⁹(ibid: 48). V socialističnih državah se odpor proti sistemu kaže tudi v načinu oblačenja (mini krila), poslušanja rock'n'roll-a, plesu, javnemu izražanju ljubezni, igri. Mladi pozivajo k novi morali in kulturi in sproščeni socialistični družbi (ibid: 153). Nove generacije nimajo več samo časa za učenje, ampak imajo vedno več prostega časa tako da nastajajo prve subkulture, obenem pa je bila aktivna manjšina med mladimi dovolj glasna, da prevpije in v zavesti mladih zabriše pomen konformizma večine (Južnič 1972: 182).

Mladi intelektualci skozi gibanje izražajo ideale humanizma in humanosti, borijo se za življenje dostojno človeku (Marcuse 1969: 173). Ob enem se v temu gibanju oblikuje *novi delovni (izobraženi) razred*, skozi tehnični razvoj bodo (nizko izobražene) delavce zamenjali visoko izobraženi študenti po končanem študiju. Pripadniki gibanja,

³⁷ Več o študentskem gibanju glej Internet 11.

³⁸ Pogovor se odvija v letu 1967, leto pred globalnim revolucionarnim letom 1968.

³⁹ Tekst govori o študentskih protestih v Ameriki, gibanju hipijev, ki pozivajo k bojkotu služenja vojaškega roka, kar je nelegalno in proti državno.

delavci in študentje kritizirajo način izkoriščanja delavca⁴⁰(ibid: 178). V teh študentskih gibanjih so sodelovali tudi starejši intelektualci (v slovenskem primeru so bili to predvsem profesorji) in ostali. Zahteva po reformi študijskih programov je zgolj en izmed ciljev gibanj. V socialističnih državah je opozicija sprejemala državno ureditev, vendar je protestirala proti represivno-avtoritativni ureditvi državne in partijske birokracije, medtem je bil v kapitalističnih državah v tem času močan antikapitalizem (ibid: 179), lahko govorimo tudi o zametkih antiglobazima. Vsako novo obdobje je nadgradnja prejšnjega obdobja, vsako gibanje je nadgradnja prejšnjega. V tem obdobju se pojavlja teza, da so študentska gibanja posledica pomanjkanja politične socializacije, kar so zagovarjali predvsem konservativci (Južnič 1972: 185) Avtor se s tem ne strinja in zagovarja pogum mladih, ki so si upali izreči tisto, kar so številni starejši čutili in le medlo dokazovali (ibid: 184).

Mladina je vseskozi bila močno prisotna v družbi in državi v resnici pa mladi niso imeli dovolj možnosti za samooblikovanje in za profiliranje svoje zavesti in kulture. Zato je družbeno udejanjenje mladih lebdelo in včasih (npr. leta 1968-1971) zanihalo med dvema ekstremoma: na eni strani hiperpolitizacija, na drugi strani družbena in politična praznina. Mladina v jugoslovanski družbi je ostajala le generacijsko povezana, kljub temu je prerasla v **bolj osveščene mlade**, ki pa so bili omejeni na **določen sloj in institucije jugoslovanske družbe (študenti)**. Vladajoče sile in institucije jugoslovanske družbe so gojile strah in upe v mladini, tako da je mladina konstantno doživljala ideološke stereotipe (Ule 1989: 12–13). Uletova izpostavi, da so bila ta študentska gibanja najpomembnejši zgodovinski dogodek na poti kolektivnega delovanja mladih na različnih področjih. **Študentska gibanja so bila tako pobudnik kot tudi vzorec za številne kasnejše oblike mladinskih gibanj in to ostajajo še danes.** Sprožila so velike reakcije in odmeve, ki z današnje perspektive delujejo fascinantno. Gibanja so se pojavila v približno istem časovnem obdobju po vsem svetu, tako po vzhodnih kot zahodnih državah, z večinoma levo idejno usmeritvijo. Na ta gibanja so reagirale vse družbe, vzhodne z represij in

⁴⁰ Skupno organiziranje študentov in delavskih sindikatov je značilno tudi za trenutna prizadevanja delavcev v Sloveniji.

nasprotovanjem, zahodne pa bolj umirjeno a vseeno ni manjkalo represije (1989: 16–17).

Po ugotovitvi, da se njihov socialni standard nevzdržno znižuje so študentje zahtevali več denarja in boljše štipendije. Študentsko gibanje se je v letih med 1968 in 1972 po prvotnih predvsem socialnih tematikah lotilo širših kulturnih in političnih tematik. Moto, da je treba biti realen in zahtevati nemogoče, je bil pač moto planetarnega študentskega gibanja (Žerdin v Mladini 23. januar 1996: 13).

RAZLOGI ZA ZAČETEK ŠTUDENTSKIH GIBANJ (Baškovič in ostali 1982: XXXVII-XXXVII):

- vse večja potreba po kadrih, ki je narekovala večjo propustnost izobraževalnega sistema, kar je povečalo populacijo študentov, ki so prišli iz ostalega dela Slovenije v Ljubljano na študij, le ti so imeli večje življenjske stroške pa tudi ponavadi nižji standard; tako da so se prvi nemiri pojavili v študentskih domovih
- porast družboslovnih poklicev, namen reforme je bil porast tehničnih poklicev⁴¹
- pritiski po reorganizaciji univerze (študentsko-socialistična težnja in tehnokratska težnja)
- neenakomeren ekonomski razvoj je povečal socialne neenakosti

TRI OBDOBJA ŠTUDENTSKEGA GIBANJA

Zagovarjamo lahko, da je bil pojav študentskega gibanja v Ljubljani posledica družbeno-ekonomskih, političnih in ideoloških nasprotij. Slovensko študentsko gibanje lahko razdelimo v tri osnovna obdobja, oziroma tri študijska leta:

Sindikalistično obdobje (1968-1969): izpostavljajo se predvsem sindikalistične zahteve študentov, ki so se nanašale predvsem na študentsko tematiko: slabši socialni položaj študentov pojasnjen skozi ideološko prizmo. Pomemben vpliv so imela tudi evropska in svetovna dogajanja pomladi 1968 kot pri nas, predvsem v Beogradu v začetku junija. V tem času se gibanje še ni ukvarjalo z globalnimi družbenimi razmerami, ki se niso neposredno dotikale tematik študentske

⁴¹ S problemom pomanjkanja študentov tehničnih smeri se soočamo tudi danes.

problematike. Pomemben korak so naredili v smeri organiziranosti študentov saj so kot nadomestilo razpuščeni Zvezi študentov ustanovili Skupnost študentov, po svoji sestavi je bila fleksibilna tvorba, ki je predvsem omogočala organizacijo interesno-politične skupine in uveljavljanje svojih projektov, saj so omogočili legitimnost delovanja posameznih akcijskih odborov. Izrednega pomena je imela ustanovitev danes že legendarnega *Radia Študent* (Baškovič in ostali 1982: XXXVIII-XLI). V temu obdobju se je od študenta pričakovala zgolj temeljita priprava na zaposlitev, v Tribuni so to mnenje povzeli z naslednjimi stavki: *«Družba naj investira, študent pa mora demonstrirati visoko rentabilnost te investicije. Življenje na univerzi je izrazito prehodno obdobje in vi pogledi morajo biti uprti na študentovo bodoče »vodilno« delavno mesto. Pod tem pogojem je študent deležen družbenega priznanja, denarne podpore, pod tem pogojem deluje ali (se) šola; to je edina realna osnovna politične pomembnosti študentov.»* Zanimivost tega obdobja je tudi to, da so bili osrednji akterji študentskega »političnega« življenja, v obdobju pisanja študentske resolucije 1963, večinoma pripadniki tehničnih fakultet, prav tako so bili aktivni v redakciji Tribune. Vendar je v letih po 1963 prišlo do stagniranja vpisa v tehnične študije in sunkovitega povečanja študentov na humanistične fakultete, prav tako se delež žensk približuje 50 procentom pri vpisu na fakulteto. Do pričetka prvih protestov so se tehniki skoraj popolnoma umaknili. Prav tako se opozarja, da se morajo študentski aktivisti boriti za več kot zgolj študentske bonitete (Tribuna v ibid: 8–9).

Značilna je bila neenakomerna razporeditev študentov po različnih pokrajinah Slovenije, kjer se je število študentov glede na oddaljenost od Ljubljane manjšalo, kar se je poznalo tudi v družbeni in ekonomski strukturi teh pokrajin.⁴² Obenem v tem obdobju pride do zapiranja določenih programov, predvsem arhitekturne in medicinske fakultete⁴³ (Tribuna v ibid: 11). V tem študijskem letu Skupnost študentov organizira Zvezo študentov⁴⁴, ki predstavlja vse študente kot krovne organizacije. Organizirajo se tudi študentske skupnosti po vseh fakultetah, akademijah ter višjih in visokih šolah. V študentskih domovih se vzpostavijo,

⁴² V primeru uveljavitve šolnin bi zopet prišlo do podobnega problema, saj bi socialno šibki ter vsi, ki so fizično preveč oddaljeni od univerzitetnih mest bili prikrajšani za enako kvaliteto študija.

⁴³ Kar ostaja problem še iz obdobja prvih študentskih gibanj.

⁴⁴ predhodnica ZSMS, ter poznejšega ŠOS-a

oblikujejo vse ostale skupnosti, ki obstajajo tudi danes (ibid: 48–51). Predsednik IO Skupnosti študentov LVZ je bil v temu obdobju Ciril Baškovič (ibid). V zvezni skupščini so 15. januarja 1969 izglasovali nov volilni zakon, ki je predvideval vključevanje študentov in dijakov, ki so napolnili 18 let v volilni sistem. Zakon je omogočil omejeno število študentskih poslancev oz. poslancev iz vrst univerzitetnih delavcev (ibid: 67). V študijskem letu 1969 – 70 se z manifestom in statutom konstruira Skupnost študentov ljubljanskih visokošolskih zavodov ter Skupnost študentov Slovenije (skupaj s študenti visokošolskih in višješolskih centrov s sedežem izven Ljubljane: Maribor, Kranj, Piran). Odpirajo pa se vprašanja delovnega statusa študenta, prvi koraki k zdravstvenemu zavarovanju. V pomladi 1970 ponovno zaživi študentsko gibanje, ki je posledica takratnih konfliktov v svetovni politiki in obenem odpira nova domača vprašanja; pride do resnejših pobud zastavitve reforme univerze (glej v ibid: 68). Diskusije so se vrtele predvsem okoli zahtev, preoblikovanja družbe, preoblikovanja in revolucioniranja univerze ter uvedba samoupravljanja na univerzi, odpirala se je še danes aktualna tema šol in vrtcev, ki naj bi bili državna in ne lokalna domena ter tako dostopna vsem otrokom (glej v ibid: 78–80). V temu obdobju je študentsko gibanje podprlo demokratične sile v Grčiji, ki so se borili proti fašistični generalski funti v Atenah, proti agresiji nad Kambodžo in vse večjemu oboroževanju imperialističnih držav v svetu, proti vojni v Indokini, pripravijo Resolucijo akcije skupine ob Košarki 70, ki dvigne mnogo prahu, protestirali so proti obisku Nixona, Mobutuja. Akcije so potekale med 14. majem in 2. oktobrom, študentje so v temu obdobju ostali aktivni skozi celotno poletje (ibid: 83–92).

Radikalizacija gibanja (1970 – 1971): Zaključek naivnosti prvega obdobja, zaključek neuspešnega povezovanja gibanja z nacionalizmom, obenem pa pojav medkulturnih in alternativnih gibanj, ki so naslednja značilnost tega obdobja, zahteve po reformi univerze postajajo vse glasnejše. Vrhunec doseže z zasedbo Filozofske fakultete. V tem obdobju se že opazi, da jedro študentskega gibanja ni vključeno v konflikt med liberalizmom in samoupravljanjem. Za to obdobje je značilna izrazita anti-avtoritarnost in teoretsko poglobljena družbena kritika, obe sta bili bistveni značilnosti v usmeritvi gibanja (Baškovič in ostali 1982: XXXVIII–XLI). Študijsko leto, ki je bilo najbolj pestro se je pričelo z Literarnim maratonom pred Filozofsko fakulteto

8. oktobra 1970. Tematike so ostajale, prav tako je bilo še vedno neurejeno vprašanje slovenskih manjšin v Avstriji in Italiji. Skozi leto so se vrstili Maratoni, ki so opozarjali na različne problematike, med njimi je bila med osrednjimi tudi obtožba beograjskega študenta Vladimirja Mijanovića⁴⁵ (ibid: 97). Tudi ostale fakultete so organizirale *Teach-inn(e)*. Na strojništvu so se predvsem spraševali o sredstvih informiranja v demokratični socialistični družbi. Kot posledica objave prispevka o študentskem gibanju v Ljubljani je bil kaznovan urednik RTV Ljubljana Marko Kozman⁴⁶ (ibid: 106–108). Študentje so prikazali problematiko zatiranja slovenske manjšine na Koroškem, na protestnem zborovanju na FF 12. decembra 1970 so ugotovili, da se krepijo mednacionalni spopadi (predvsem zaplet z Italijo⁴⁷, dogodki v Avstriji⁴⁸ in Bolgariji⁴⁹) in opozarjajo na nevarnost tovrstnih početij. Zveza študentov Slovenije, IO SS LVZ in MVZ ter Komite UK ZKS so sestavili in podpisali Resolucijo o položaju zamejskih Slovencev, v kateri so opozorili zvezne organe ter organe avstrijske in italijanske oblasti in javnosti o položaju Slovencev v zamejstvu Sledil je protest pred avstrijskim konzulatom v marcu 1971 zaradi sojenja celovškemu dijaku Marjanu Šturmu, ki je oktobra 1970 dopisal slovensko ime v dvojezičnem Šmohorju na Koroškem k nemški cestni krajevni oznaki, kar so na celovškem okrajnem sodišču videli kot »poškodovanje javne lastnine in žaljenje javnih organov«⁵⁰ (ibid: 115–120). Spomladi 1971 se nadaljuje razprava na temo reforme univerze, oblikovane so teze za diskusijo o reformi univerze. Osrednje teme so bile predvsem demokratizacija celotnega šolskega sistema, sprememba študijskega procesa na univerzi in postavitve študenta v ospredje, boljši materialni pogoji dela na univerzi, dvig kvalitete pedagoškega dela, novosti v organizaciji univerze⁵¹, večje angažiranje študentov in praktikantov (ibid: 137–140). V pomladi 1971 so se odvile najbolj množične

⁴⁵ Julija 1970 so ujeli in zaprli Vlada Mijanovića, predsednika fakultetnega odbora Filozofske fakultete, v Beogradu. V oktobru je bil obsojen na 20 mesecev zapora, študentje v Jugoslaviji so protestirali za njegovo izpustitev iz zapora. Obtožnica ga je dolžila organiziranja akcij proti ameriški agresiji na Kambodžo, izdajanje lista »Frontesterion«, organiziranje gladovne stavke iz solidarnosti z rudarji v Kaknju in razdeljevanje letakov v zvezi z njimi...(glej v Baškovič in ostali, str. 96 – 97).

⁴⁶ Žal se tudi danes še vedno zatira novinarsko svobodo, kar je očitno ohranjen kapital iz prejšnjega sistema.

⁴⁷ Pride do fašističnih izzivanj po izjavi zunanjega ministra Mora, o pravicah Italije do bivše cone B (glej v Baškovič in ostali).

⁴⁸ Šovinizem ob priliki praznovanja petdesetletnice koroškega plebiscita (glej ibid).

⁴⁹ Zahteve Bolgarije po Makedoniji (ibid).

⁵⁰ Žal se s podobno problematiko soočamo tudi danes.

⁵¹ organiziranje svetovalne službe, osnovnega informacijskega centra...

demonstracije vse od protestov na Aškerčevi, protesta ob obisku francoskega predsednika Chaban – Delmasa, kjer so demonstranti izkazovali podporo francoski levici ter peli Internacionalo, pošiljanja odprtih pisem predsedstvu Zveze komunistov Jugoslavije in Centralnega komiteja Zveze Komunistov Slovenije, izjave glede kazenskih postopkov proti študentu Adamu Franku⁵² pa vse do slavne zasedbe Filozofske fakultete med 26. majem in 2. junijem 1971 (ibid: 141–211).

Iztek študentskega gibanja (1971 – 1972): Posledica notranje razcepljenosti gibanja po zasedbi filozofske fakultete ter umik kulturnega dela gibanja v že napol institucionalizirano subkulturo, ki so jo dopolnjevali novi modeli študentskega življenja, združenje teoretsko-političnega dela v majhne skupine, vse večji pragmatizem v vodstvu Skupnosti študentov pri predstavljanju interesov med posameznimi študentskimi aktivističnimi grupacijami in UK ZKS in nadaljnje zaostrovanje v odnosu med zoženimi skupinami in oblastjo je nakazalo prve znake razpadanja gibanja. V gibanju je prišlo do preobrata iz globalne kritike v neskončne ideološke polemike. Kritika naivnega Gibanja 13. november je povzročila prepoved štirih števil Tribune in kasnejši razpad uredništva. V organizacijskem smislu pride do razpustitve Skupnosti študentov leta 1974 ter prestop članov v Zvezo socialistične mladine na univerzitetnem nivoju, zmanjšanje pristojnosti UK ZSM glede na predhodnico in navezava fakultetnih organizacij na občinske organizacije študentov in navezava študentskih interesov na nivoju univerze kot gibanja (Baškovič in ostali 1982: XXXVIII-XLI). V temu obdobju pride tudi do kritik na gibanje ter politizacijo le tega s strani študentskih vodij⁵³ (Problemi v ibid: 213–216), kritike se vrstijo več ali manj v vseh komentarjih študentskih gibanj. Mladen Dolar očita gibanju neizkoriščen kapital, ki ga študentje posedujejo v vseobsegajočem znanju, v pokritosti razrednih in socialnih slojev ter geografsko pokritost študentov. Problem se izpostavi prav v integraciji naštetih elementov (Tribuna v ibid: 221 – 224). Po vseh problemih gibanja je ponovni in zadnji zagon dobilo spomladi 1972, ko so na nekaterih fakultetah

⁵² Postopek proti študentu Filozofske fakultete, ki je delil letak z vsebino:« Študentje, nastopil je čas gverile, uprimo se avtoritarizmu in porajajočemu se kapitalizmu!»

⁵³ To jim očita avtor Dimitrij Rupelj prispevka v Problemih, predvsem izpostavi Pivca, Marenka in Baškoviča.

opozarjali na študentsko problematiko; izpostavi se ideja študenta – prorektorja⁵⁴, ki pa v temu obdobju še ni prodrla, prav tako so neuspešna prizadevanja za priznanje delovnega statusa študenta, prav tako pride do ideje projekta alternativne univerze kot resnično zadnjega poizkusa aktualiziranja študentskega gibanja v tem obdobju (ibid: 310–331).

ODMEVNEJŠE AKCIJE ŠTUDENTSKIH GIBANJ 1968 – 1972

Vročí teden pomladi 1968 (29.maj – 6. junij 1968): Po sprejetju dveh sklepov, ki so predvidevali izselitev študentov med poletjem za turistične namene in povišanje članarine s strani Sveta študentskega naselja; oba sklepa sta postala trn v peti študentskega sindikalnega odbora v študentskem naselju. Zahtevali so, da Izvršni svet reši nastalo situacijo, zato so se 31. maja sestali na posebni skupščini v študentskem domu na Gerbičevi, kjer so se spontano izpostavila še ostala družbena vprašanja, ki sta oblikovala osnutek programa, prav tako so študentje enoglasno potrdili demonstracije kot obliko študentskega nastopa, ki naj bi dosegel vrhunec v sredo 5.junija 1968. V svojem programu so izpostavili predvsem točko višjih finančnih sredstev za adaptacijo stavb. V nedeljo, 2. junija, je skupina študentov za propagando prelepila Ljubljano s plakati z različnimi provokativnimi vsebinami. V tem trenutku so bili predstavniki univerze prepričani, da do večjih protestov ne bo prišlo, saj je bilo v temu obdobju malo revnih študentov pa tudi materialna pomoč v obliki štipendij in kreditov se je v temu obdobju povečala. Napetost se je stopnjevala 3. junija, ko so pod vtisi informacij iz Beograda, kjer so študentski protesti zahtevali prve ranjene in mrtve v spopadu med študenti in policijo, študentje opravili sestanek s predstavniki Izvršnega sveta, kjer je bila napetost skozi celoten sestanek več kot očitna; dr. Hočevár je celo ob koncu sestanka zagrozil s policijo, kljub temu so študentje dosegli zagotovilo vlade po večjih finančnih sredstvih. Po poročanju iz sestanka s predstavniki vlade in novicah iz Beograda se je pričela krepiti podzavestna solidarnost študentov, tako da so se odločili nadaljevati s pripravami na demonstracije. V tem trenutku se je razplamtela študentska revolucionarnost, na površje so pod vplivom Beograjskih nemirov prišle ostale nerešene pereče teme

⁵⁴

Danes je to praksa fakultet.

študentov. Zapisali so prvi pismeni dokument z dvajsetimi parolami z osnovnimi stališči. Na dan protesta 5.junija so se dobili s predstavniki policije glede varovanja demonstracij ter obenem preprečili nasilje med policijo in demonstranti, presenetljivo so od policijskega načelnika Šturma dobili zagotovila, da se ne bodo vtikali v sam potek demonstracij, obenem so uskladili potek pohoda po ljubljanskih ulicah. Sledil je sestanek s predstavniki študentskih pokrajinskih klubov in sprejetje skupnega sporočila⁵⁵, ki so ga poslali vsem glavnim občinskim funkcionarjem po Sloveniji. Izjava je bila odgovor na vse pogostejše pritiske s strani občinskih veljakov na predstavnike lokalnih študentskih klubov. Dve vsebinsko različni skupini: splošno politična in sindikalna sta sestavili program. Rezultat dela skupin in vseh ostalih skupščin posameznih študentskih domov je botrovala množici čudnih dokumentov, »ki so dokazovali nivo političnega mišljenja, kakšnega bi veljalo imeti pred očmi, ko gre za diskusijo o družbeno usodni enodimenzionalnosti univerzitetnega študija« (Tribuna v ibid: 11–14). Med zahtevami so se pojavile tudi zelo napredne zahteve po ureditvi zdravstvenega zavarovanja, univerzitetna diploma naj bo izraz najsposobnejših, obsojanje odiranja študentov-podnajemnikov pri privatnikih idr., ki so bile izjemnega pomena za boljše delovanje univerze (Tribuna v ibid: 18–19). Zborovanje v študentskem naselju 6. junija 1968 je pomenil vrh študentske pomladi 1968. Na zborovanju so govorili predstavniki vlade (dr. Hočevar, podpredsednik IS SRS⁵⁶) rektor dr. Gruden in večje št. študentskih aktivistov. Zaradi slabega poročanja so Zavec, Klemenčič in Goršič pripravili svoja poročila o poteku demonstracij 6. junija 1968, kjer so poudarili, da si prizadevajo predvsem za rast šolstva in umetnosti ter da so kritike časopisov nepravilne in neresnične (ibid: 28–31). Študentski boj je podprl v svojem govoru tudi tovariš Tito (ibid). Po juniju so prišle počitnice in zatišje ter predvsem analiza pomladi 1968.

Aškerčeva, 14.april 1971: Letaki z vsebino: *Tehnika proti človeku ali tehnika za človeka?*, so pozivali na demonstracije proti nevzdržnim pogojem dela na fakultetah ob Aškerčevi cesti. Opozorili so na hrup, ki moti normalen potek predavanj,

⁵⁵ V sporočilu so poudarili, da narava študentskih zahtev in demokratičen način, ki motivira vse njihove akcije dokazuje, da je študentsko gibanje pomembna družbena iniciativa, ki zasluži razumevanje in podporo vseh slovenskih političnih in javnih delavcev.

⁵⁶ IS SRS – Izvršni svet Socialistične republike Slovenije.

seminarjev in vaj ter da je nezdrav za zdravje, obenem so pozvali k začasni prepovedi težkega prometa po Aškerčevi cesti ter trajno rešitev z obvožno cesto⁵⁷. Shod je bil organizacijsko dobro pripravljen, uradno napovedan in dovoljen. Promet je v času shoda potekal po obvozu, po nekaterih podatkih naj bi se shoda udeležilo okoli 2000 študentov. Spontano je po zaključki shoda prišlo do pohoda množice čez Gradišče proti mestu vse do skupščine, kjer so prebrali svoje zahteve (ibid: 141–144). Na temo hrupa se je na Fakulteti za strojništvo odvila javna tribuna, ki je dodatno opozarjala o problematiki Aškerčeve ceste (ibid: 149–150).

Zasedba Filozofske fakultete, med 26.majem in 2.junijem: Zasedba Filozofske fakultet je ponazarjala vse zahteve in cilje gibanja, ki so se oblikovala v tem izjemno aktivnem letu, ponazarjale je »subjektivizacijo študentskega subjekta«, vsa prizadevanja so se personalizirala. Prav tako so po drugi strani prikazala vse politične zaostritve tistega obdobja, ki so bila posledica gospodarskega položaja, odnosov v federaciji, ustavnih amandmajev, krepitev nacionalizma, socialna razlikovanja idr. Najmočnejše pa so vplivale razmere na sami univerzi, vse od proračuna namenjenega le tej, študijskega in samoupravnega položaja študenta na univerzi, vprašanja možnosti oblikovanja in predstavljanja znanosti kot družbeno kritične in revolucionarne ter nastopa mlade literarne generacij⁵⁸. Neposreden povod za zasedbo je bila preiskava organov UJV na FF za primer kaznivega dejanja Adama Franka, ki je na panoju v avli razobesil plakat, kar so predstavniki gibanja čutili kot napad na *avtonomnost univerze in svobodo znanosti ter svobodnega samooblikovanja študentov in profesorjev*. Univerza je svobodna takrat, ko znotraj le te ni elitističnih in avtoritarnih konceptov, zaprtih struktur, moči in vplivov, nedemokratskih postopkov, zaprtosti do novih vprašanj, takrat ko omogoča osebno rast in študijski razvoj svojih profesorjev ter nenazadnje ne ignorira študentov, ki so glavni cilj in »projekt« univerze. Zasedba se je pokazala kot odlična delavna kolonija, v času zasedbe so potekali izpiti, obenem pa so predstavili koncept študijskega dela, ki so ga označevali za utopičnega in potekal v obliki okroglih miz, konstantnih debat o različnih temah, pripravi projektov, ki so oblikovali tudi uradne

⁵⁷ Ironično so Aškerčevo še razširili.

⁵⁸ Predstavniki: Milan Jesih, Milan Dekleva, Jaša Zlobec, Andrej Medved, Ivo Svetina, Darko Štrajn, B. Zgonc, B. Cizej, Pavel Zgaga, Tomaž Salamun, Matej Bor, idr.

dokumente za reformo univerze ter se je prikazala vloga študenta kot aktivnega in ustvarjalnega subjekta, ki lahko pripomore k oblikovanju drugačnega pristopa študiju. Izjemnega pomena je bila podpora univerzitetnih delavcev ter organov, tako univerze kot študentskih organizacij. Študentje so v temu obdobju prebivali, delali, jedli in spali na fakulteti, vsako jutro so opravili jutranji obred dvigovanja rdeče zastave ob prepevanju Internationale, v temu času je izšlo tudi 12 ciklostiranih številk glasila SP, kjer so natančno evidentirali potek dogajanja v času zasedbe. V času zasedbe so ustvarjali družbeno kritično literaturo ter izobešali provokativne parole, ki so se nanašale na dela vseh aktualnih in revolucionarnih teoretikov, na zgodovinske dogodke, svobodo izražanja misli idr., pa tudi literarna dela G. Orwella. Zasedba je dokazala, da se študentski koncept⁵⁹ drugačne univerze, ki ni utopičen ampak utopijski. S strani političnih zahtev je bila akcija uspešna saj je prišlo do ukinitve kazenskega postopka proti Franku Adamu, prav tako pa so se pospešili ostali postopki. Svoj koncept so izrazili v Manifestu zasedene FF. V gibanju je bilo, od takrat dvanajst tisoč študentov tedanjih ljubljanskih visokošolskih zavodov, v akcijo vključenih približno 10% študentov⁶⁰. Za aktivnejši položaj študenta na univerzi in s tem v družbi si je prizadevala manjša »razsvetljena« študentska manjšina, katere cilj ni bil zgolj končati študij ter pridobiti privilegiran položaj diplomanta. Akcija se je pričela z izredno skupščino študentov 24. maja 1971, kjer so izpostavili problematike⁶¹ ter določili dan zasedbe fakultete (ibid: 152–212). V Problemih so izpostavili, da zasedba FF ne more ostati zgolj znotraj problematike študija kot tehnološkega procesa ter da se mora študentski protest uresničiti kot odgovor na celotno družbeno problematiko (Problemi v ibid: 174).

Akcija 25 poslancev: Sprožitev akcije je bil v juliju 1971 in so jo vodili Tone Remc, Ivan Kreft in Cene Matičič. Danes nekoliko manj znana ali celo neznana akcija, ki je bila potisnjena na obrobje v porevolucionarnem času. Sicer pa je bila to akcija, ki je imela pomemben prispevek k začetkom demokratizaciji v Sloveniji (Matičič 2004).

⁵⁹ Vsekakor bi bila potrebna podobna ponovitev zasedbe, v temu času, ko se sistem bolonjskega študija še formira.

⁶⁰ Kar tudi potrjuje, da je bilo število »razsvetljenih« in tako družbeno kritičnih študentov, ki so vse akcije vodili le določen odstotek. Tako kot pri vseh gibanjih je bilo jedro gibanja manjše, kot je bilo samo gibanje.

⁶¹ Pregon Milana Jesiha in Franka Adama, porajal se je strah »pozabe« problematike, kot se je prej zgodilo v primeru beograjskega študenta Mijanovića.

Proti petindvajsetim poslancem se je pričela gonja in negativna kampanja, zgodila se je cestna afera, vrstile so se akcije proti liberalcem (več glej v Kreft 1990).

Gibanje 13. november: Ideja je nastala na študentskem sejmu 23. oktobra 1971, ki je bil v osnovi prireditve s tržnico študijskega gradiva, predstavitev filmov z demonstracij na Aškerčevi cesti, glasbo in zabavo. Ustanovljena je bila Študentska cerkev⁶², izdano glasilo FIFAK, ni pa prišlo do realizacije ideje študentske partije. Namen je bil pretvoriti neorganizirane potenciale študentske populacije v organizirano odprto interesno skupino⁶³. Gibanje je bil zadnji poizkus ohranjanja študentskega aktivizma ter po drugi strani iskanje organizacijskih oblik novega načina. Gibanje odpre vprašanje odnosov med institucionalnimi subjektivnimi silami na univerzi in vzgibi spontanosti. Gibanje je razpadlo po mesecu delovanja (Baškovič in ostali 1982: 259–276).

*Alternativna univerza*⁶⁴: Cilji alternative univerze so bile posledice celotnega obdobja študentskega gibanja, krize univerze, študija in študenta. Temeljna izhodišča so pozivala, naj se uveljavi nov način študija in predavanj, naj se uveljavijo nova področja študija ter uveljavitev pojma študenta, kar ne omejuje »koncept« študenta kot obiskovalca predavanj in študirajočega posameznika, ampak tudi aktivnega v procesu vsega, kar je povezano z njim in njegovim procesom študija. Prav tako naj bo alternativna univerza odprta in dostopna za vsakogar, spodbuja k prekoračitvi razlik med družboslovnim in naravoslovnim načinom mišljenja⁶⁵ je poizkus ustvarjanja drugačnih možnosti. Pripravili so tritedenski program javnih tribun, okroglih miz, predavanj, sestankov ter ostalih projektov namenjenih izmenjavi mnenj (ibid: 331–350).

⁶² Parodija na pretekla dogajanja v sklopu gibanja. Podobno parodijo so pripravili aktivisti Avtonomne tribune v letu 2007.

⁶³ IO so sestavljali: Bojko Bučar, Boris Cizej, Mladen Dolar, Pavel Gantar, Mihael Granda, Pavel Kristan, Rado Lipovec, Drago Ščernjavič, Drago Štrajn, Pavel Zgaga, Jaša Zlobec.

⁶⁴ Podobno akcijo Alternativne univerze so izvedli študentje FDV-ja in FF 2007, ustanovili so Avtonomno univerzo.

⁶⁵ Utopija

KULTURNE DROBTINICE:

Radio Študent – svoje oddajanje je pričel 9. maja 1969, s tem so si študentje pridobili moderno, popularno in vsekakor najbolj funkcionalno možnost komuniciranja, s katero so lahko obveščali in aktivirali študente ter ostale simpatizerje gibanja (Baškovič in ostali 1982: 48). V letu 1972 so sodelavci radia izdali publikacijo z naslovom »Drugi program« Radia Študent, kjer so na stotih straneh zbrali materiale različnih govornih oddaj iz obdobja med 1. februarjem in 1. junijem 1972, v oktobru pa so izdali še drugi in zadnji bilten, ki je povzel oddaje oktobrskega in novembrskega programa. Radio Študent je še danes delujoči ostanek in opozorilo na leta največjih študentskih revolucij.

Tribuna – je bil najpomembnejši informacijski kanal vse do nastopa Radia Študent pa tudi po nastopu le tega, je Tribuna natančno poročala o študentskem gibanju, izpostavila vse ideje in vodila študentskega gibanja. V študijskem letu 1971/72 so zaplenili štiri številke Tribune saj naj bi bili članki protidržavni, kar je kmalu botrovalo slabemu razpoloženju in poznejšemu razpadu redakcije (ibid: 236–259).

Problemi – so bili izjemnega pomena, saj so bile akcije gibanja v le teh natančno opisane in evidentirane, prav tako so bili izpostavljeni cilji in zahteve študentov, ki so na ta način omogočili ohranitev delčka zgodovine. Akcijo zasedbe FF so v Problemih celo predstavili kot »najbližja sorodnica partizanske, gverilske zasedbe.« Prav tako so izpostavili »gverilsko literaturo«, ki je nastajala v temu obdobju (ibid: 170–171).

Literarni maraton - je odprl vrsto važnih vprašanj vse od problemov represivnega ukrepanja zoper udeležence študentskega gibanja, problemov informiranja in socialne problematike. Predavanja so potekala v velikih predavalnicah na Filozofski fakulteti. Maraton z več kot stotimi pesniki so pripravili 7. novembra 1970 in je bil zgolj uvertura v vsa ostala dogajanje v tem študijskem letu. Med literarnim maratonom 7. novembra so izdali tri številke Biltena, organizirali pa so tudi *Teach-inn*, kjer so odprli diskusijo na temo sojenje študentu Mijatoviću (ibid).

Študentski kulturni center – ŠKUC – skupina, ki je nase prevzela predvsem literarno-kulturni del gibanja. Kulturni center še danes obstaja in uspešno deluje (ibid).

Študentski servisi – študentska borza dela, 6. aprila 1971, pride do protesta glede nepravilnosti delovanja študentskega servisa ter zahteva po odstopu vodstva (Baškovič in ostali 1982: 141).

Bilten - je bil izdan v okviru Literarnega maratona in je vseboval govore ter evidenco maratonov (ibid).

4.1.1 Cilji gibanja

Vrsta problemov je bila očitna: od socialne diferenciacije, ki je izhajala iz nezasluženi privilegijev ali pa celo korupcije in prevzemanja kapitalističnih navad in razvad pa do bistvenih in temeljnih problemov nadaljnjega razvoja samoupravljanja. Študenti so se torej nekako identificirali s slabo vestjo, strahom in z dilemami starejših generacij (Južnič 1972: 185). Razredni boj je bil osrednjega pomena za razumevanje študentskega gibanja v tedanji Jugoslaviji, programske postavke gibanja so po eni strani predstavljale parcialne formulacije boja v zmesi interesov in spoznanj študentske mladine, ki hkrati z različno ustreznostjo pretvarja in formulira teženje nekaterih drugih družbenih skupin ter vodi postavljanje samoupravljanja kot razrednega vprašanja neposredno nazaj k problematiki družbene strukture in vladavine, ki v šestdesetih tvori ožje in širše okolje študentskega gibanja, kjer se nahajajo poglavitni izvori korenin in stranskih učinkov gibanja (Baškovič in ostali 1982: XXVII).

»Politološko gledano se družbeni procesi v šestdesetih letih odvijajo v znamenju treh osnovnih teženj: prvič, *etatizma, centralizma, unitarizma, ideološkega dogmatizma* z osrednje določljivimi subjekti v državno partijskem aparatu, ki je navidezno močnejši po spopadu z Delavsko deviacijo – v boju z »liberalizmom« izgublja sapo do političnega zloma svojega personalnega jedra okoli Rankovića, drugič, *liberalizma, decentralizma, nacionalizmov* (razen unitarističnega, katerih osnovne strukture tvorijo lokalne in »podjetniške« birokracije ter tehnokracije, deli inteligence, delavstva in

kmetijstva, ki nastopajo kot agenti blagovne proizvodnje ter družbeno-politične (de)stabilizacije preko razvoja srednjih slojev. Tretjič, *samoupravljanja v smislu avtonomističnega samo-osvobajanja heterogenega* družbenega življenjskega procesa, ki nahaja sovje nosilce med neposrednimi proizvajalci, inteligenco v vseh njenih družbenih položajih, predvsem v smislu njihovega artikuliranega delovanja skozi družbenopolitične organizacije, v nezavedni obliki pa preko spontanega postavljanja zahtev po emancipaciji od vsakodnevnih naključjih relativno neznosne življenjske prakse. Tu nahajamo tudi dele politične birokracije in tehnokracije, tako v smislu nosilcev globalnih manipulativnih projektov kot v praktični vlogi institucionalno-konstitucionalnih sprememb, ki se po pravilu prebijajo v prakso le preko posredovanja upravljavskih vrhov« v še nezadostno ugotovljeni meri seveda na osnovi gibanja klasičnih in novejših grupacij družbenega tkiv (Baškovič in ostali 1982: XXXII–XXXIII).

Glavne točke akcijskega programa, ki so ga sestavili beograjski študentje junija 1968⁶⁶ (Meršol 1969: 62–63):

- takoj storiti odločne ukrepe, da bi odstranili socialno neenakost, za to je potrebna dosledna delitev pri delu, določitev minimalnih in maksimalnih osebnih dohodkov, odločna akcija zoper nesocialistično pridobivanje premoženja, likvidacija privilegijev v družbi
- učinkovito in hitro odpraviti brezposelnost
- učinkovito urediti pripovedništvo in obvezno zaposlovanje mladih strokovnjakov
- pospešiti razvoj samoupravljanja in odstraniti birokratske sile, v samoupravnih organih na vseh nivojih naj imajo večino neposredni proizvajalci, zaostri delovno in osebno odgovornost
- pospešiti demokratizacijo družbeno političnih organizacij, posebej Zveze komunistov, prav tako je treba demokratizirati informacijska sredstva in uresničiti vse ustavne pravice in svoboščine
- preprečiti poizkuse, da bi razkrojili družbeno lastnino, da bi se ta izrodila v delničarsko lastnino

⁶⁶ Slovenski študentje so se v temu obdobju še zgledovali po delovanju Beograjskih študentov ter tudi povzemali njihove cilje.

- spremeniti zakon o stanovanjskih razmerjih, da bi tako preprečili špekulacijo v družbeni in zasebni lasti.

Študentsko gibanje v Slovenije je odprlo nacionalno vprašanje (še posebej položaj slovenske manjšine v Avstriji in Italiji), se ukvarjalo z ustavnimi spremembami – krepitvijo federalnih enot, zahtevalo demokratizacijo (pluralizem, zoper policijsko državo itd.), postavljalo socialne zahteve: zagotoviti enake izhodiščen pogoje za šolanje, sindikalistične zahteve (študent-delavec), zahtevalo reformo univerze (avtonomnost, programsko preno, boljše delovne razmere itd.) (Matičič 2004:7). Študenti so bili poleg akterjev akcije 25 poslancev in Kavčičevega kroga glavni akterji slovenske pomladi (Šetinc v Matičiču 2005: 8).

4.1.2 Način delovanja

Gibanje je veljalo za politično ter je na nek način izražalo konflikt sodobnega sveta, bilo je neposreden izraz ekonomskih in političnih konfliktov. Študentje in ostali mladi so bili tisti revolucionarni subjekti, ki naj bi radikalno spremenili ureditev sodobnih družb (Baškovič in ostali 1982: XV). Študentsko gibanje so podpirale in omogočale institucije Skupnosti študentov (ne-družbenopolitične pluralne organizacije, ki so bile prostor za aktivnosti in projekte vseh študentov), ki so zrasle iz prejšnje Zveze študentov (Matičič 2004: 7). Celotno gibanje je vodila Skupnost študentov, ki je zapolnila praznino razpuščene Zveze Študentov (glej Baškovič in ostali 1982). Aktivnost študentov se je od pomladi 1970 povečala in nadgradila gibanje iz junija 1968, ki je že istega leta jeseni izgubila množičnost. V tem obdobju so bile najbolj aktivne različne akcijske skupine, mednarodni odbor ter Tribuna in Radio Študent. Vsi ti deli gibanja so predstavljali pomembne elemente gibanja brez katerega gibanje ne bi obstajalo. V celotnem obdobju se je gibanje reformiralo in prilagajalo potrebam aktualne politične situacije. Študentska stališča so se formirala s pomočjo sestankov IO LVZ⁶⁷ in komisij pri IO, na skupščinah SŠ⁶⁸, javnih tribunah, zborih, s pomočjo anket, mnenj interesnih neformalnih skupin, stališč Tribune in Radia Študent ter stališč posredovanih s strani fakultete. (ibid: 120–140).

⁶⁷ IO LVZ – izvršni odbor Ljubljanski visokošolski zavodi

⁶⁸ SŠ – Skupnost študentov (ali ljubljanskih ali mariborskih visokošolskih zavodov)

4.1.3 Rezultati gibanja

Študentska gibanja so doživela političen neuspeh, pri čemur je botrovala tradicionalna bolezen levice, namreč sektaštvo in notranji razcepi, ki so jih poskušale nekatere organizacije prevladati z dogmatizmom. Na nek način so bila študentska gibanja tega obdobja izraz prve meščanske krize zavesti. V obdobju po teh gibanjih je vladalo navidezno mrtvilo, študentje so se umaknili v študij in v teoretične vode, ostajala pa je želja po naglih in totalnih družbenih spremembah. Globalni koncepti družbenih in kulturnih preobrazb iz časa študentskih gibanj so se mladim izkazali za iluzije, prav tako poskusi preobrazb institucij v boje od znotraj (Ule 1989: 17). Obdobje po protestih je bil čas čistk z liberalnimi idejami v političnih krogih. V Sloveniji pride do ukinitve samostojne študentske organizacije, pritiski so na uredništvo Radia Študent in Tribune (v času študentskih gibanj je mladina povsem amorfna in sistemsko konformistična revija), nekaj sodnih procesov proti študentskim aktivistom. Največja slabost študentskih gibanj ostaja razcepljenost na različne, idejne in politične usmeritve, idejna ozkost (npr. levičarski dogmatizem v Tribuni, ki je vladal do leta 1974), organizacijska nemoč, nepovezanost z drugimi deli mladine in neuspeh v povezovanju z nezadovoljnimi delavci in občani. Po prvih uspehih gibanj ni bilo mogoče nadaljevati z dejavnostmi, ker so se razsula v množico nepovezanih in svojevoličnih početij, kar je tudi ustavilo najpomembnejšo akcijo študentskega gibanja v Ljubljani, zasedbo Filozofske fakultete leta 1971 (ibid: 21).

Študente se izkorišča v prid političnih teženj, vključitev študentov v vodstva univerz je prav tako želja po ukinjanju avtonomije univerze. Vseeno pa so študentje ohranili pomembne stebre študentske moči kot sta študentski časopis Tribuna in Radio Študent ter nekatere organizacije kot je Študentski kulturni center – ŠKUC⁶⁹, kjer so se utaborili najbolj prodorni in vplivni teoretiki, novinarji, oblikovalci kulturnih scen, ki so postopoma širili vpliv med študenti in ostalo mladino. Od sredine sedemdesetih let lahko zasledimo odmik od nekdanjih levičarskih in marksističnih idealov študentskega gibanja in iskanje novih teoretskih usmeritev, ki so bolj primerne za kritično analizo in spremembo dejavnosti (ibid: 22). V Sloveniji iz študentskih gibanj pride do novih družbenih gibanj in prenovitvi ZSMS-ja, organizaciji različnih zvez in odborov, torej

⁶⁹ Vsi naštetih mediji še vedno delujejo.

spremembe, ki so prihajale s strani študentskega gibanja. Teža novih ekonomskih, ekoloških in političnih problemov, ki so nastali iz rušenja blokad in fasad družbenega sistema v sedemdesetih letih, je sama silila mlade, da na nov način ponazarjajo obstoječe, ob ohranitvi emancipacijskega napoja študentskih gibanj iz let 1986 – 1972 (ibid: 13). Gibanje je doseglo obnovo v Zvezi komunistov Jugoslavije, posebno po letu 1971 (Južnič 1972: 185).

Skupnost študentov je bila ukinjena (priključena je mladinski organizaciji) (Šetinc v Matičiču 2005: 8). »Posledica študentskih uporov je bila ukinitve samostojne študentske organizacije in okrepitev pritiskov na mladinski (politični) tisk in medije (Radio Študent, Tribuno, Mladino). Na drugi strani pa je oblast izboljšala študentski standard, tako da so začasno odpadli socialni razlogi študentskih protestov. Prišlo je tudi do nekaterih sprememb na fakultetah in univerzah, ki so bile navidez v prid študentom/kam. Tako je bila uvedena tripartitni sestava fakultetnih in univerzitetnih organov, kjer so imeli študentski delegati vsaj formalno enak status s profesorji in zunanjimi delegati. Vendar je v resnici šlo za zmanjševanje avtonomije fakultet in univerze in za njihovo podrejanje političnim interesom.« (Nastran Ule in drugi 1996: 39).

4.2 Študentsko gibanje v osemdesetih ali Pot do demokracije

Študentsko gibanje v osemdesetih je bilo predvsem pod vplivom idej demokracije. V temu obdobju je v celotni vzhodni Evropi potekal proces demokratizacija, ki je imel močan vpliv tudi na vse ostale evropske države in je za vedno spremenil »politično-sistemski zemljevid« Evrope, ter pozneje tudi Evropske unije, ali kot se je Mastnak izrazil: »Demokracija, ki jo je našla vzhodne Evropa, je bila že davno iznajdena, vendar ta demokratična reinvescija nikakor ni bila čudaški konjiček nesrečnih Vzhodnoevropejcev. Vzhodna Evropa je ponovno iznašla demokracijo tudi za tiste, ki so jo že imeli, tudi za zahodno Evropo« (Mastnak 1990: 11). Pomembni akter je bila celotna civilna družba, ki »je postala hkrati cilj in obči akter boja za demokracijo. Identifikacija civilne družbe z demokracijo je bila obenem ločitev demokracije od države. In ker je bila komunistična država dejanskost socialistične ideje, se je demokracija ločila od socializma« (ibid: 26). Revolucija 1989, ki je odprla vprašanje

demokracije se je odvijala v Čehoslovaški, Poljski, Madžarski, Bolgariji, Romuniji in v Jugoslaviji. Osrednja tema je bila ponovno »odkritje« civilne družbe ter procesi demokratizacije družbe in priprava na spremembo družbenega sistema. Cilji in način razmišljanja je bil podoben vsem zgoraj omenjenim državam (ibid) .

V Sloveniji se je v osemdesetih veliko govorilo o novi paradigmi oz. alternativnemu konceptu socialistične civilne družbe, bila je predvsem alternativa marksizmu in je skozi »postmarksizem« odprlo intelektualni izhod iz do takrat dominantne družbe. Osrednji akter civilne družbe v Sloveniji so predstavljala nova družbene gibanja povezana v mrežo imenovano alternativna scena, ki se je oblikovala konec 70. in v začetku 80. let. Posebnost časa sta ponazarjala dva momenta, prvi je predstavljal oblikovanje civilne družbe preko novih družbenih gibanj⁷⁰, drugi moment pa je bil postavitve koncepta v politični sistem. ZSMS⁷¹ je prva poudarila povezanost z novimi družbenimi gibanji, na kongresu 1986 so se zavzeli za civilno družbo, kar so tudi vpisali v program dela in se definirali kot organizacija civilne družbe (ibid: 55–57). Mladinske organizacije so na nek način začele ustvarjati civilno družbo. Nova generacija mladinskih politikov je ZSMS na začetku 80. vodila relativno avtonomno ter celo vključila ostala družbena gibanja, kar je ZSMS-ju podalo legitimnost, obenem pa je igrala vlogo politične družbe (ibid: 105). »Civilna družba je morala zato, da bi se lahko konstituirala, vzpostavljati tudi državo. Zlasti njeno vztrajanje pri uveljavljanju človekovih pravic in državljanskih svoboščin in pri spoštovanju zakonitosti je prispevala k temu, da so se začeli kazati obrisi države kot posebne entitete. (...) Civilna družba je državo profilirala s tem, da je definirala vsaj nekaj meja njenih dejavnosti.« (ibid: 95). »Razlika med civilno družbo in državo je v dvojnem pomenu nujni pogoj demokracije. Po eni strani civilna družba postavlja meje dejavnosti države, jo v okvirih svojih možnosti določa in nadzira«(ibid: 141). V tistem obdobju se civilna družba na slovenskem ne deli samo na demokratično, nedemokratično oz. proti demokratično, ampak tudi se vzpostavljajo razlike znotraj demokratičnega dela civilne družbe (ibid: 146). Partija je začela sestopati z oblasti

⁷⁰ – Mladinska subkultura (punk), mirovniki, feministke, homoseksualci, ekologisti, iskalci nove duhovnosti.

⁷¹ Znotraj Zveze socialistične mladine Slovenije je obstajalo več struj, ki pa so vse bolj ali manj sledile liberalnim konceptom novih družbenih gibanj.

sredi 80. let, takrat se je tudi začel odkrit boj za oblast, začelo se je govoriti o svobodnih volitvah (ibid: 69). V temu obdobju prede do padca socialističnih fantazem, saj se pričnejo upirati mladi, intelektualci in opozicija, potrebne so reforme, ki bodo na novo postavile fantazme v socialističnem smislu ali pa je potrebna sprememba državnega sistema (Balažic 2004: 222).

Za to gibanje je značilno tudi, uporaba novih družbenih gibanj, s tem tudi študentskega gibanja za vpliv na spremembo družbenega in političnega sistema ter vključevanje ideologije in cilja dominacije političnega okolja ter nadaljnje preoblikovanje v politično stranko, kar je v skladu s Panebiancovim trifaznim t.i. genetičnim modelom, ki predvideva genezo⁷², proces institucionalizacije⁷³ in zrelostna faza⁷⁴ (Panebianco 2001: 52). Za obdobje osemdesetih let je značilen prav ta prehod iz družbenih gibanj v zametke političnih strank, ki so izvedle in zaključile osamosvojitve Slovenije.

Krog levičarskih intelektualcev oblikuje Osnove programskih usmeritev XI. kongresa ZSMS, ki je potekal v Novem mestu od 22. do 24. oktobra 1982 in je predstavljal vrhunec ter ob enem iztek mladinskega »opozicijskega ultralevičarstva.« V dokumentu »Osnove programskih usmeritev« najdemo naslednja stališča: »ZSMS kot tvorni del organiziranih subjektivnih sil svoje programske opredelitve in politično dejavnost gradi na zgodovinskih interesih delavskega razreda in njegove avantgarde Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije v boju za proces socialističnega samoupravljanja, družbenoekonomskega in političnega razvoja, v katerem odpravljamo razredno družbo in vse oblike izkoriščanja človeka« (Balažic 2004: 36). Marksistični mladini se v temu obdobju postavi skupina mladih deklariranih lacanovcev, ki je zavetje našla v ponovno obujeni Tribuni, podporo pa pri Univerzitetni konferenci ZSMS Ljubljana, katero je vodila Vika Potočnik. Tribuna je bila v temu letu trikrat zaplenjena, ves čas je bila pod pritiskom partijske cenzure in tajnih služb. ZSMS si na temu kongresu želi pridobiti večje število političnih praks ter

⁷² Postavitev ciljev in uresničevanje skupnih idealov, ideologija je manifestna, prevladujejo kolektivni nagibi, široka svoboda delovanja voditelja.

⁷³ Vmesno obdobje, ko se oblikujejo prve, poskusne oblike institucije, prvi odbori, sekcije itd.

⁷⁴ Stranka deluje neovirano, vsi elementi institucije so izpolnjeni, utečena zbirokratizirana organizacija.

kulturnih in ideoloških ritualov, kot je alternativna kultura in punk, da bi si zagotovili »ideološko gospostvo«. Strah pred novo nastalo levico se izkaže v paranoji Partije, ki je posegla v uvodni govor predsednice ZSMS-ja, Darje Colarič. Po temu dogodku se mladi študentski politiki dobivajo predvsem na različnih okroglih mizar vse do spomladi 1985; kar je širša javnost povezala z študentskim gibanjem spomladi 1968. Na zborih stanovalcev so 1. aprila 1985 podpisovali »Odprto pismo javnosti«, ki je opozarjalo na slab družbeni in ekonomski položaj študentov in podcenjevanje vloge Univerze v družbi, opozarjajo tudi na neurejeni status Študentskega centra ter najavili popolni bojkot plačevanje stanarin. Koordinacija akcije je potekala iz študentskega doma današnje Fakultete za družbene vede, prav tako študentje bojkotirajo študentske menze. Študentsko gibanje se počasi širi. 9. maja 1985 priredijo shod pred Prešernovim spomenikom kot provokacijo na beograjsko vojaško paradu. Skozi leto se nadaljujejo akcije in vzpostavljanje volilnega programa ZSMS-ja (ibid: 38–41).

V Krškem Republiška konferenca ZSMS, 20. marca 1986, dobi na pripravi 12. kongresa ZSMS, pripravijo kroglo mizo, ki poziva preoblikovanje ZSMS-ja v gibanje. Pod vplivom porasti novih družbenih gibanj ustanovi Delovno skupino. Ta za kongres pripravi predlog ugovora vesti in pravice do odklanjanja služenja vojaškega roka ter ukinitve zaporne kazni kot »alternative«. Po drugi stani pa ŠKUC-ova ženska skupina Lilit v Kapelici na Kersnikovi v Ljubljani organizira okroglo mizo na temo problematike uvedbe obveznega vojaškega usposabljanja za ženske. V temu obdobju se je ZSMS uspešno povezoval z gibanji, med vidnejše akcije spada kampanja za ukinitve 133. člena kazenskega zakona SFRJ, ki je predvidevalo kaznivo dejanje sovražne propagande in so v SFRJ na ta način lahko obračunali z drugače mislečimi (ibid: 42–44). Krški kongres ZSMS je potekal med 4. in 6. aprilom 1986 v Krškem in je izpostavil nadaljnje cilje ZSMS-ja (ibid: 45). V javnosti najbolj odmeva pobuda legalizacije imena in dejavnosti skupine Laibach⁷⁵, ZSMS na temu vprašanju gradi »nov koncept politične organizacije«, ki pozneje omogoči preoblikovanje v politično stranko. Javnost se je na kongres različno odzvala, vse od navdušenja do najostrejših

⁷⁵ Tudi danes skupina velja za izjemno kontraverzno. obenem pa je najbolj prepoznavni slovenski prodajni izdelek.

kritik in pozivom k obračunu. »ZSMS je skupaj z novimi družbenimi gibanji sprožila kamen, ki se je odkotalil v plaz – zgodovinski oder za slovensko demokratično revolucijo je bil s tem dogodki sredi osemdesetih let postavljen«(ibid: 48–50). Na mladinskem kongresu v Beogradu, junija 1986, se jasneje prikažejo razlike med skupinami mladih, predvsem je bilo več republiško pogojenih tematik, s strani slovenske skupine se je čutil vpliv tujih ideologij. Razpoke med republikami in liberalni pristop slovenskih mladinskih delegatov je bil vse večji. Vsa prizadevanja slovenskih delagatov ter predlog ukinitve štafete mladosti kot prevelik finančni zalogaj, so ostali delegati izkoristili za obračun s Slovenijo ter propagando unitarističnih teženj ter uničenje demokratične pobude. Mnoge slovenske pobude so zavrnjene, se pa v zaključnem poročilu zapiše, da je »povezovanje socialistično opredeljenih mladih ljudeh, ne glede na to ali so verni ali ateisti«. Na provokacije, predvsem s srbske strani o velikem pomenu krepitve zapuščine Tita in socializma, je Jožef Školč odgovori: »Če govorimo o tem, kaj se dogaja v Sloveniji, moramo najprej poznati njeno zgodovino, potem šele lahko govorimo. Njena zgodovina je boj za njen jezik in kulturo, boj proti vsem, ki so nasprotovali njegovi specifičnosti. Potem se je izkazalo, da nas ne razumejo. To se vidi tudi potem, da nekateri uporabljajo slušalke. Slovencem tukaj ni treba uporabljati slušalk« (ibid: 51–53). Po krškem kongresu pride do izvolitve nove profesionalne sestave predsedstva⁷⁶ Republiške konference ZSMS s predsednikom Tonetom Anderličem na čelu. Milan Balažic je organiziral mladinski festival v Novi Gorici, ki je potekal med 19. in 21. septembrom 1986 in je potrdil vse sklepe Krškega kongresa, prav tako so se nadaljevale razprave o civilni družbi, državi v socializmu, političnemu pluralizmu, spoštovanju načel pravne države, o alternativnih gibanjih in represiji, protestih in ostalih naprednih temah. Vrhunec doseže v okrogli mizi o civilni družbi in državi, ki jo je vodil Milan Balažic, velik pomen festivalu so izkazali vsi vidnejši mediji, na čelu z Delom in revolucionarno Mladino (ibid: 56–63). Partija vidi delovanje in pobude ZSMS-ja kot protidržavne, opozicijske aktivnosti, zato se še posebej potrudi, da zavrže vse, tudi napredne in kvalitetne pobude ZSMS (ibid: 66–69).

⁷⁶ Ostali člani: Danijel Božič, Vlado Gerič, Roman Lavtar, Zoran Klemenčič, Mojmir Ocvirk, Milan Balažič, Jožef Školč, Robert Basej, Željko Cigler in Borut Šuklje.

V temu času se skrhajo odnosi med JLA in ZSMS, saj slednji v oktobru 1986 predlagajo vodenje slovenskih vojakov v materinem jeziku (pobuda Janeza Janše) ter izpostavijo pobudo po civilnemu služenju vojaškega roka ter ukinitve zaporne kazni za posameznike, ki odklonijo služenje zaradi svojih takšnih ali drugačnih prepričanj. V temu času ponovno podaljšajo zaporno kazen Slovencu Ivanu Čečku, ki je zaradi verskega prepričanja odklonil služenje vojaškega roka. Problematika ugovora vesti se nadaljuje tudi na zasedanju Zveznega predsedstva ZSMJ v Beogradu, kjer so predstavniki ostalih republik negativno razpoloženi proti predlogu. Edino pozitivno kritiko na pobudo ugovora vesti oz. civilnega služenja vojaškega roka poda svet za splošno ljudsko obrambo, ki meni da pobuda ni v nasprotju s »konceptom splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, ga ne spodkopava in ne predstavlja napada na vlogo in pomen JLA. Pobuda se neuspešno zaključi⁷⁷ »(ibid: 70–77). Gonja proti aktivistom, se je nadaljevala na represivnejši način, saj so obdolžili ZSMS, da so infiltrirani tuji obveščevalci v organizacijo, prisluškovalo se je Borutu Šukljetu in Željku Ciglerju, prav tako se prisluškovanje in zbiranje podatkov nadaljuje pri uredništvih Mladine, Katedre, Tribune ter ostalih kulturnih, literarnih in umetniških proaktivnih skupin (ibid: 83–89). Naslednji kamen spotike med Partijo in ZSMS-jem pride pri podpori stavk. ZSMS si prizadeva za legalizacijo stavk kot način izražanja mnenja delavcev (ibid: 89–95). Radikalnost študentskih stališč se je kazala tudi v odklanjanju štafete mladosti, sicer ta pobuda ni dobila podpore pri predsedstvu ZSMS. Počasi a vztrajno so se študentje pripravljali na zgodovinske trenutke našega naroda (ibid: 101–109). Leta 1987 se prepad med slovensko mladino in ostalim delom takratne Jugoslavije povečuje. Emancipacija v Sloveniji se povečuje, legalizirajo klube za homoseksualce, aktivni so Neue slowenische kunst z gledališčem sester Scipion Nasice, slikarska skupina Irwin ter legendarni Laibach. Po plakadni aferi mora nova komisija pod vodstvom Milana Balažica v rekordnem času izbrati nov plakat. Tega mora Balažic pred komisijo tudi zagovarjati. To naredi v slovenskem jeziku, kar povzroči nemalo nezadovoljstva s strani jugoslovanske komisije⁷⁸. Kljub dolgotrajnemu zasliševanju glede vsake podrobnosti na plakatu, delo opravi

⁷⁷ 11. decembra 1986 predsedstvo zvezne Socialistične zveze zavrne saj »gibanja ne morejo biti v skladu ne samo z našimi pozitivnimi predpisi, ustavo in zakoni, ampak tudi ne z našo politično usmeritvijo in filozofijo našega razvoja«

⁷⁸ Že tako ne ravno slovensko usmerjene komisije.

zadovoljivo (ibid: 110–137). V istem časovnem obdobju prihaja do razdora med Miloševićem in Kučanovim partijskim klanom. Miloševiću podpora strmo narašča, saj je v tem obdobju postal odličen demagog, ki je znal »podžgati« razjarjene in prizadete množice (ibid: 150–162). Spomladi 1987 se je prvič v povojni zgodovini zgodilo, da so študentje »volili dva alternativna politična programa z imeni in priimki« in ne le anonimnih posameznikov na zaprtih listah. Na ljubljanskih volitvah ZSMS-ja se pomerita Pahorjeva bolj socialistično usmerjena ekipa ter Lozejeva alternativna skupina, ki tudi zmaga in deluje vse do svojega odstopa v oktobru (ibid: 171–173). Jugoslovansko javno mnenje v temu obdobju postaja vse bolj uperjeno proti delovanju ZSMS-ja ter ostalih družbenih gibanj, češ da so protisocialistične in protikomunistične ter da je slovenska mladinska organizacija več ni jugoslovansko naravnana (ibid: 177). Demokratične premike od leta 1986 doživljajo slovenski novinarji (več v ibid: 194–204).

V letu 1988 se vse pore slovenske družbe že liberalizirajo, kar vidijo kot grožnjo jugoslovanski socialistični ureditvi. JLA se je počutila poklicana za ohranitev socializma in Jugoslavije. Novinarji so v temu času jasno izražali svoje nasprotovanje prodaje jugoslovanskega orožja Etiopiji, ki je že bila oslABLJENA zaradi vojne ter jo je pestila katastrofalna lakota in ekonomska kriza, za kar se je moral odgovorni urednik Mladine, Franci Zavrl, tudi zagovarjati pred preiskovalnim sodnikom. Študentska organizacija pa je to izkoristila za javni protest v parku pred sodiščem. V tem obdobju pride tudi do zaplembe Mladine. Janez Janša napiše alternativni program in se pripravlja na kandidaturo za novega predsednika ZSMS, s čimer si zasluži konstanten nadzor s strani kontra-obveščevalne službe (KOS). Nova družbena gibanja se uspešno razvijajo naprej. Pri Ingrid Bakše se 20. februarja 1988 sestane krog slovenskih intelektualcev⁷⁹, ki odprejo razpravo prehoda gibanj v politično sfero obenem pa še napišejo kar nekaj dokumentov, ki predvidevajo ljudski referendum, demokratično sprejemanje republiške ustave. Dr. France Bučar tu napiše osnutek nove slovenske ustave (ibid: 205–211). V marcu 1988 pride do prvega zaostrovanja

⁷⁹ Frane Adam, Pavle Gantar, Marko Hren, Vlast Jalušič, Janez Janša, Ronči Kuzmanič, Bogdan Lešnik, Tomaž Mastnak, Rastko Močnik, Braco Rotar in Gregor Tomc

med jugoslovanskimi generali⁸⁰, ki obdolžijo slovensko armado kontrarevolucije (ibid: 212–213). Pride do prvega zametka neodvisne politične stranke, ko v Ljubljani 13. maja 1988 ustanovijo Slovensko kmečko zvezo. Obenem v tem času partijski šef Kučan prevzame popolni nadzor nad delovanjem in usmeritvami slovenskega političnega vodstva, po moči bi lahko povlekli paralele s Slobodanom Miloševićem (ibid: 225).

Janšo priprejo, kar na uredništvu Mladine, Radia Študent, Katedre in Tribune označijo kot »nezaslišano vmešavanje v volilne postopke in grobo obliko pritiska na demokratično javnost.« Slovensko politično vodstvo 1. junija 1988 dobi obsežen dokument o postopku proti Janši. Mladi, predvsem kulturniki in javni delavci se na različne načine zbirajo in protestirajo proti aretaciji, podpora izrazi tudi Rimokatoliška cerkev. Okrog sto mladih predstavnikov različnih društev se sestane v uredništvu Mladine in ustanovi Odbor za varstvo pravic Janeza Janše. Predsednik ZSMS izrazi začudenje nad aretacijo. Dogajanje spremlja večje število tujih medijskih hiš. Janšo privedejo pred vojaško sodišče in ga prestavijo v vojaški zapor. Niti njegov odvetnik ni vedel zakaj je bil zaprt (ibid: 226–233).

Študentski protest, ki se je v Sloveniji zgodil leta 1985 je temeljil na sindikalističnih zahtevah, čeprav je bil rezultat zahtev na koncu zelo političen. Zahtevali so naj država zagotovi denar za subvencioniranje študentskih domov. Do takrat je denar, ki ga je študentski servis podjetjem računal kot provizijo končal na računih študentskega naselja. Z bojkotom plačevanja študentskih stanarin so leta 1985 študentje dosegli zelo pomembno zmago. S financiranjem študentskih domov se je poslej ukvarjala država, odstotki, ki jih je študentski servis računal podjetjem pa so ostali študentski organizaciji. Obubožana študentska organizacija je prišla do pomembnega finančnega vira, s katerim je lahko financirala lastno dejavnost, študentsko kulturo, medije in neodvisne projekte. Prav s finančnim virom je študentska organizacija leta 1989 deloma sponzorirala ustanovitev novih političnih strank. Brez izборjene finančne avtonomije študentske organizacije bi torej tudi

⁸⁰ Konkretno general Višnjic

prehod iz starega režima tekkel drugače, kot je (Žerdin v Mladini 23. januar 1996: 14).

Po obdobju študentskega mrtvila pride konec sedemdesetih letih do spajanja političnih in nepolitičnih sfer družbenega življenja. Vse bolj je zabrisana meja med političnimi zadevami in načini akcije od zasebnih. Trditve utemeljimo s tremi pojavi: (a) porast participacije razpoloženj in ideologij, ki spodbujajo ljudi k uporabi obstoječih demokratičnih pravic⁸¹, (b) porast uporabe neinstitucionalnih in nekonvencionalnih⁸² oblik politične participacije kot so protest, demonstracije in neuradni »štrajk«, (c) politične zahteve in politični konflikt⁸³ vključujeta probleme moralnih ali ekonomskih področij. Institucionalni kanali participacije (volitve) se uporabljajo pogostejše, obenem pa se izpostavlja, da so nezadostno sredstvo politične komunikacije (Offe 1987: 5). Že v tistem obdobju pride na slovenskem do vse večjih želja in pritiskov s strani širše javnosti po neposredni demokraciji, kar v tistem času lahko tudi pripisujemo politični zapaščini socialističnega sistema.

Večina družboslovcev je, ne glede na svoje teoretske perspektive in vrednostne sodbe, v širokem in redkem soglasju, da se od konca šestdesetih let dalje v zahodnoevropskih deželah krepi ideja nekonvencionalne politične participacije kot legitimno sredstvo demokratičnega državljanstva, ki se je razširila v širšo politično skupnost ter da obstaja široka baza za radikalno politično akcijo, v kateri sodelujejo mladi, visoko izobraženi moški in ženske, ki ne sprejemajo tega, da bi bila politično učinkovitost omejena z uradno sankcioniranimi kanali predstavniške demokracije (Offe 1987: 27–28.) Wallerstein meni, da je idealen položaj sprememb s pomočjo antistitemskih gibanj, ko na eni strani antistitemska gibanja, ki razkrajajo obstoječi sistem, ustvarjajo niše drugačnosti, sprožajo ali pospešujejo alternativne zgodovinske procese ter ob enem delujejo v okviru antisistemske države, t.j. države, ki prevzame nase protislovnost izhoda iz kapitalizma, ki varuje pred katastrofami, skrbi za iztek

⁸¹ Širša javnost sprejema liberalne koncepte, demokratične ideje se prebijajo v vse pore takratne slovenske družbe.

⁸² V našem primeru porast interesov znotraj ZSMS-ja. V tem obdobju se ZSMS razveja, ustanavljajo se novi odbori, stari postajajo vse bolj aktivni.

⁸³ Zahteve po večji demokratizaciji slovenske družbe, socialne zahteve študentov ter nove tematike (ekologija, freminizem, nasprotovanje vojnām...).

sistema brez dramatičnih lomov, ki če lahko tako rečemo, skrbi za reprodukcijo sistema brez sistemske reprodukcije. Ta idealni položaj je bil v osemdesetih letih že dejanski položaj, ko so relativno močna nova družbena gibanja delovala v okviru protisistemske socialistične države. V Sloveniji je bil torej v osemdesetih letih že dosežen idealni izhod iz kapitalizma. Bili smo v idealnem položaju, da začnemo zgodovinsko inovativno odgovarjati na iztekanje kapitalističnega svetovnega sistema in da poiščemo pozitivne alternative. Proces je bil prekinjen saj je prišlo do preoblikovanja protisistemskega režima v prosistemski (Močnik 2003: 10–11). V tem obdobju prihaja do razprav o mladini kot akterjih civilne družbe, za pospeševanje razvoja ter pomembnosti vključevanja mladih v vse pore družbenega življenja (Ule 1989: 11).

V letu 1989 pride do spoznanja, da je velik dosežek »ločitev demokratične ideje od revolucionarne ideje« oz. prehod miselnosti v demokratične ideje. Ločitev demokracije od revolucije naj bi nosile t.i. »revolucije 1989« in s tem ko so odpisale revolucijo v imenu demokracije in tako vpisale moderno revolucijo v zgodovino (Mastnak 1990: 9).

ODMEVNEJŠE AKCIJE IN DOGODKI:

57. številka Nove revije: V omenjeni številki slovenski napredni politiki⁸⁴ objavijo sestavke z naslovom Prispevki za slovenski nacionalni program. Skupna točka vseh je »vztrajanje na izvorni suverenosti slovenskega naroda z lastno samostojno državo, povezano v neko obliko jugoslovanske konfederacije.« V prispevkih ne omenjajo razpada Jugoslavije, ampak zgolj dopustitev slovenskega razvoja v smeri evropskih držav in demokratičnih procesov, torej stran od socialističnih doktrin (Balažic 2004: 110).

Plakatna afera: Na razpisu komisija ZSMS⁸⁵ za plakat štafete mladosti 1987 izberejo plakat oblikovalskega studia Novi kolektivizem (Neue Kunsthandluna), delo Neue

⁸⁴ France Bučar, Spomenka in Tine Hribar, Ivan Urbančič, Jože Pučnik, Gregor Tomc, Dimitrij Rupelj in Jože Pučnik.

⁸⁵ Komisijo so sestavljali: Jožef Školč, Mojmir Ocvirk, Borut Šuklje, Igor Vidmar in Meta Dobnikar.

Slowenische Kunst – NSK. Avtorji plakata so bili: Roman Uranjek, A. D. Knez, Darko Pokorn, Dragan Živadinov in Miran Mohar. V omenjenemu delu Beograjski Inženir Energoprojekta Nikola Grujić prepozna predelavo nacistične oljne slike Richarda Kleina Tretji rajh iz leta 1936. Na plakatu so spremenili nacistične simbole z jugoslovanskimi, v rokah je goli mladenič namesto bakle nosil maketo Plečnikovega parlamenta. Školč je izbiro komentiral: » Plakati in akcije ZSMS so likovno odstopali od drugih, z NK smo sodelovali že prej in smo bili seznanjeni z njihovimi postopki. Nihče pa ni mogel predvideti afere, ki je izbruhnila. Stvari so ušle izpod nadzora, tako nam kot akterjem.« Plakat je komisija ZSMS-ja zagovarjala v Beogradu pred jugoslovansko komisijo⁸⁶. Načeloma so imeli probleme le s turobno kovinsko barvo, kar so predstavniki slovenskega dela komentirali, da je: » Plakat kovinsko črne barve, ker je bil tudi tovariš Tito kovinar.« Plakatna afera je prestopila meje Jugoslavije, o njemu je poročal celo New York Times, Spiegel, Economist idr. Plakat so iz centralnega komiteja izkoristili za obdolžitev slovenske intelektualne sredine za fašistično in protidržavno. Do sojenja proti skupini ne pride saj pretehtajo strokovne in umetniške razlage plakata. Plakat je povzročil še dodatno razpoko v že tako krhkih odnosih med Beogradom in Ljubljano. Prav tako se je vpisal v politično zgodovino (Krečič v Sobotni prilogi 19. maja 2007: 24–25).

Odbor za varstvo pravic Janeza Janše: V prostorih mladine se je zbralo okrog sto mladih aktivistov, ki so bili člani uredništev, založb, novih družbenih gibanj, ostalih društev, ZSMS-ja, publicisti, pesniki, novinarji, teologi, lacanovci itd. Skupaj ustanovijo Odbor za varstvo pravic Janeza Janše ter podpišejo Ustanovno izjavo s temeljnimi zahtevami. Izjavo podpiše 52 organizacij (Balažic 2004: 232). Odbor je skozi celoten proces deloval podporno in opozorilno, predvsem glede kršenja človekovih pravic in pravico do obrambe (ibid).

Afera JBTZ: Začela se je 31. maja 1988 po priprtju takratnega sodelavca Mladine, Janeza Janšo, s strani uslužbencev državne varnosti ter priprtju Ivana Boršnerje s strani pripadnikov JLA. Čez štiri dni, 4. junija 1988, so aretirali novinarja mladine

⁸⁶

V sestavi ZSMJ, nekateri generali JNA in člani zveze komunistov Jugoslavije.

Davida Tasiča. Prav takrat je vojaški tožilec obtožil tudi tedanjega urednika Mladine Francija Zavrla (Internet 9). Svet za varstvo ustavne ureditve SR Slovenija 6. junija 1988 posreduje informacijo o pravnih vidikih proti Janši, Borštnerju in Tasiču, slovenskemu partijskemu vrhu. Obenem pa jih obvestijo še o članku v novi številki Tribune. Tuji mediji pokažejo veliko zanimanje za dogajanja v Sloveniji, mednarodna javnost izkazuje podporo Odboru za varstvo pravic Janeza Janše (Balažic 2004: 233). Odbor se kasneje preoblikuje v Odbor za varstvo človekovih pravic pod predsedovanjem Igorja Bavčarja. Vojaški tožilec je 30. junija vložil obtožnico proti četverici ter predlog pripora za Janšo, Borštnerja in Tasiča do konca sojenja procesa proti četverici. »Konec julija je senat vojaškega sodišča Borštnerja obsodil na štiri leta zapora, Zavrla (branil se je s prostosti) in Janšo na poldrugo leto zapora, Tasiča pa na pet mesecev. Sredi oktobra 1988 je vrhovno sodišče v Beogradu potrdilo sodbo ljubljanskega vojaškega sodišča, Tasiču pa zvišalo kazen na 10 mesecev zapora. V začetku avgusta 1989 so pogojno izpustili Janšo, za njim pa še Tasiča in Zavrla, medtem ko se Borštner aprila 1990 ni vrnil na prestajanje kazni. Bavčarjev odbor je pred obsodbo četverice organiziral množične proteste pred stavbo vojaškega sodišča na Metelkovi v Ljubljani. Državljeni so med drugim protestirali proti postopku v srbskem jeziku in sojenju civilistom pred vojaškim sodiščem. Proces je imel tudi širše politične implikacije, saj je spodbudil nastajanje novih političnih organizacij, med drugim Slovenske demokratične zveze in Socialdemokratske zveze Slovenije, predhodnice SDS. Skupaj s Slovensko kmečko zvezo, Slovenskimi krščanskimi demokrati, Zelenimi Slovenije in Liberalno stranko so oblikovali koalicijo Demos, ki je zmagala na prvih demokratičnih volitvah aprila 1990 in bila glavna pobudnica osamosvojitve Slovenije«. Četverica se vsako leto na dan začetka procesa proti njim sreča, da obeleži spomin na pomembne politične dogodke tistega časa. (Internet 9)

4.2.1 Cilji gibanja

Krški kongres izpostavi veliko število ciljev in usmeritev nadaljnjega razvoja in delovanja pa tudi stališča in kritike ZSMS-ja⁸⁷:

⁸⁷ Izpostavili so iztočnice za pripravo političnega programa, ki je bil aktualen ob prehodu v demokracijo.

- usmeritev v preoblikovanje civilne družbe,
- pozivanje k vključevanju v evropske projekte,
- pozivanje k odpiranju države za tuj kapital, poudarjanje razvoja na podlagi jedrske energije,
- pozivanje k javnemu preverjanju jedrskega programa,
- izpostavijo ostro kritiko uvedbi depozita za prehod meja in ostale ovire za uvoz tuje literature,
- zavzemajo se za krajšanje delavnika na 40 ur tedensko, kar vidijo kot pozitivno stimulacijo,
- izpostavijo družbeno krizo mlade generacije,
- okrcajo prelaganje reševanja ključnih družbenih problemov na prihodnje generacije, kar bo padlo na ramena mlade generacije,
- prav tako na temo alternativnih rešitev vprašanj razvoja izpostavijo pobudo za ustanavljanje malih produkcijskih in storitvenih enot ter legalizacijo stavk kot delavske pravice

Kot zaključek kongresa si zastavijo dva cilja delovanja: sodelovanje z ostalimi naprednimi silami v skladu z obstoječo ustavno ureditvijo ter da je potrebno zahtevati demokracijo ostro, vendar »stvarno in razumljivo«. Zapisali so: »Živimo v času razpadanja tradicionalnih načinov organiziranja, komuniciranja in demokratične sinteze interesov. Namesto splošne politične dejavnosti, povezane z nomenklaturo ritualiko in vnašanjem večnih resnic med neuko ljudstvo, iščejo mladi nove oblike političnega delovanja skozi sekcijske in problemske razprave in v spopadu z oblikami neformalnega odločanja.« V Dokumentu je zapisala: »Brez temeljnih demokratičnih svoboščin – pravice do dela, svobode dela, pravice do omejenega delovnega časa, do socialnega zavarovanja, do znanj, svobode misli in opredelitve, svobode tiska ter drugih oblik javnega obveščanja in javnega izražanja, svobode govora in svobode javnega nastopanja, svobode združevanja in zborovanja, svobode znanstvenoraziskovalnega in umetniškega ustvarjanja, svobodnega izražanja pripadnosti sovjemu narodu, narodnosti ali etični skupni, nedotakljivosti človekove svobode –ni možno niti uveljavljanje drugih pravic delovnih ljudi in občanov, izhajajočih iz našega samoupravnega socialističnega sistema«. ZSMS je v tem

obdobju sprejel izziv »alternativnih pogledov⁸⁸ na razreševanje nakopičenih družbenih protislovij, pa naj gre za spremembo kazenskega zakona, odprava smrtne kazni, varstvo okolja ali za nasprotovanja sodnim procesom zaradi mišljenjskega delikta in uveljavljanje mirovnih pobud.« Prav tako so na Kongresu zahtevali demokratizacijo volitev in neposredne volitve določenih pozicij, odprte liste ter več kandidatov z jasno opredeljenimi programi (Balažic 2004: 46–47).

V prvem mandatu po krškem kongresu med letoma 1986 in 1988 je predsedstvo ZSMS-ja izpostavilo naslednje teme:«majska analiza jugoslovanske vlade, mladinski festival, prenova programov za pridobitev izobrazbe v srednjem izobraževanju, pobudi o civilni službi, uredniški politiki Mladine, štafeti mladosti, družbeni plan SR Slovenije in SFR Jugoslavije, pobuda za legalizacijo stavk, strategija za občasno varstvo otrok na domu, kreditna politika na stanovanjskem področju, nadomestila plač za čas porodniškega dopusta, zakon o ustanavljanju – kot se je takrat reklo – delovnih organizacij, ki jih ustanavljajo delovni ljudje in civilne pravne osebe, zakon o pedagoški službi, gospodarska gibanja, zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o združenem delu, problemska konferenca Socialistične zveze Ekologija, energija, varčevanje, poročilo o stanju na področju razreševanja problematike onesnaževanja okolja, zakon o zaposlovanju in varovanju za primer brezposelnosti, program ukrepov in aktivnosti za zmanjševanje inflacije in stabilizacije gospodarstva, vsakoletne resolucije, vprašanja novih družbenih gibanj, problematika revije Problemi, program za urejanje razmer na Kosovu, priprave na problemsko konferenco o kmetijstvu, osnutek amandmajev k jugoslovanski ustavi, program ukrepov in aktivnosti pri usmerjanju mladih v vojaške in obrambne poklice v Sloveniji, organiziranost zvezne mladinske organizacije, spremembe kazenskega zakona, problematika Radia Študent, itd., in cela vrsta raznih političnih ocen, stališč in izjav o dogajanjih v državi, kar se še posebej stopnjuje ob koncu tega mandata, kar sovpada s priprtjem Janeza Janše« (ibid: 63–64).

⁸⁸ Kot lep primer se kažeta pobuda po opustitvi Štafete mladosti, ki je predstavljala eno izmed osrednjih socialističnih dogodkov in je simbolizirala povezanost med narodi Jugoslavije, druga pa je bila liberalizacija vojaškega roka, kjer naj bi se vsak posameznik odločal po svoji vesti, kar je bila izjemno napredna pobuda in razmišljanje.

4.2.2 Način delovanja

Zveza socialistične mladine⁸⁹ (v nadaljevanju teksta ZSM) je bila družbenopolitična organizacija mladih, ki se je razvijala kot ideološko in politično gibanje, ki pa naj ne bi bila ločeno od vsakodnevnega odločanja o družbeni problematiki. Borila naj bi se za interese mlade generacije, izhajajoče iz njenega specifičnega položaja. Poleg političnega dela se je znotraj ZSM-ja krepila organiziranost na povsem neklasičnih političnih področjih (Cigler in Kos v zborniku Ziherlovi dnevi 1985: 240). ZSM je morala legitimirati zlasti tiste aktivnosti mlade generacije, ki izhajajo iz njene nepopolne vključenosti v procese družbene reprodukcije, tiste vsebine in oblike delovanja, ki implicirajo ali eksplicirajo kritiko obstoječega – punk, ekološko, mirovno, zametke ženskega gibanja, itd. Zlasti je morala zajeti in artikulirati interese nezaposlenih. Organiziranost ZSM-ja se je delila na politični aktivizem, mladinsko prostovoljno delo in interesna združenja (ibid: 241). ZSM skozi povojno delovanje doživi več organizacijskih transformacij, ki so bila pogojena s stalno revolucionarno preobrazbo naše družbe v smeri grajenja družbe svobodnih proizvajalcev, kar menja družbeni položaj delavskega razreda in s tem položaj mlade generacije kot specifične družbene skupine (Platiše v zborniku Ziherlovi dnevi 1985: 245). V 70 letih se ZSM ukvarja predvsem z novimi principi organiziranosti mladih medtem ko začetek 80-ih let prinese ekonomsko krizo. ZSM se spopada s številnimi problemi mlade generacije. Razprava o zaostrenih družbenih odnosih poteka na teoretično političnem nivoju. Ponovno se odprejo vprašanja odnosa mladinskih in splošnih družbenih interesov ter vprašanje razmerja med generacijsko in razredno identiteto mlade generacije (ibid: 246). Osrednja vloga ZSM-ja je predvsem organizirano ustvarjanje pogojev za širše in hitrejšo vključevanje mladih v vse vrste družbenih odgovornosti in družbenega odločanja (ibid: 248). Kardelj v svojih smernicah ZSM-ja izpostavi, da je to organizacija, ki zajema najširše množice mladine, ki so svojo prihodnost povezale s prihodnostjo socializma, ki se pri opravljanju svoje revolucionarne vloge ne sme zapirati v ozek krog mladinske problematike (ibid: 249). Težnja je vzpostavitev revolucionarne ZSM, ki bo delovala samostojno, množično in frontalno (ibid: 250).

⁸⁹ ZSMJ – Zveza socialistične mladine Jugoslavije je bila transnacionalna organizacija mladih, ki je povezovala ZSM-je posameznih držav. Znotraj te je delovala tudi ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije.

ZSMS se je v tem obdobju izkazala za samostojno organizacijo, ki se je transformirala iz tipične politične mladinske organizacije, ki zastopa interese mladih v samostojno politično organizacijo strankarskega tipa z univerzalnim, vesplošnim mladinskim programom. ZSMS je uspešno pridobila zaupanje tudi pri ostalih populacijah (ibid: 39). Prav reorganizacija in samostojnejše delovanje ZSMS-ja sta omogočila nadaljnje politične procese v Sloveniji, ki tako postane pomemben dejavnik neodvisne politične javnosti in civilne družbe. Raziskave tistega obdobja so pokazale, da uživa ZSMS veliko podporo širše javnosti. Ankete so leta 1989 pokazale, da večina anketirancev meni, da je ZSMS najbolj usposobljena organizacija za spremembe, ki so potrebne za izhod iz ekonomske krize (ibid: 43), še posebno podporo uživa med mlajšo populacijo do 35 let. V tem času je tudi odnos do mladine v kar 88 % pozitiven, večinoma se javnost strinja z njihovimi akcijami, itd.⁹⁰ (ibid: 44.). ZSMS se je prilagajal trendom preoblikovanja vzorcev mladine, ki se spreminja od konca šestdesetih let naprej. Zlasti v osemdesetih se poveča število alternativnih oblik v kulturi, življenjskih stilih in v političnosti nasploh (ibid: 40). Spremembe po svoje kažejo tudi na globoke spremembe v družbah. Industrijski tip modernizacije je neustrezen in zgodovinsko zastarel. Vzporedno s tem odpadajo potrebe po razredno-slojnih homogenizacijah in diferenciacijah med ljudmi. Naraščajo pa potrebe in težnje k individualizaciji, k pluralizmu socialno-kulturnih razlik brez vnaprejšnje hierarhije (Beck v Ule 1989: 40). Za obdobje osemdesetih let je, da si mladina prevzame določene ideje in organizacijske prijeme novih družbenih gibanj. ZSMS se v tem obdobju na krškem kongresu transformira v gibanje. Na kongresu se definira kot skupnost novih družbenih gibanj ter želi vstopiti v tipično politično borbo za oblast oz. je že razumljena kot stranka v sistemu političnega pluralizma. Nova družbena gibanja pa se delno tudi spreminjajo v bolj formirane oblike poetičnih organizacij (ibid: 41). Ena izmed značilnosti tega obdobja je tudi premeščanje težišča vrednot od družbenih na individualne vrednote (Mrmak v zborniku Ziherlovi dnevi 1985: 285).

4.2.3 Rezultati gibanja

Konkretno je za to gibanje značilno, da mladi niso v središče svojih prizadevanj vzeli zgolj položaja študenta, ampak so se celo bolj osredotočili v ostale takrat pomembne

⁹⁰ Celotna raziskava je v knjigi Ule, Mirjana, 1989; str. 42 – 45.

teme kot so gospodarska stabilizacija, zadolženost države v tujini, zaostajanje na področju tehnologije, nepravilna kadrovska politika ter kot kritika vsake študentske vstaje, zastarel in neprilagojen izobraževalni sistem (Balažic 2004: 51). »Poleg intelektualcev, predvsem kulturniške in družboslovne intelegence, je eno ključnih gibal demontaže socialističnega samoupravljanja – čeprav ravno proizvod tega sistema – predstavljala »prejšnja uradna mladinska organizacije, ki si je sredi 80. let uspela izoblikovati visoko stopnjo avtonomnosti in je, razumevajoč sebe kot del civilne družbe (skupaj z drugimi agenci), z naklonjenostjo sprejela pod svojo streho (umbrella organization) nova socialna gibanja in podprla druge civilnodružbene iniciative oziroma bila njihov nosilec.« ZSMS je skupaj z novimi družbenimi gibanji širila vpliv prek različnih kanalov; preko svojih medijev in glasil, z vplivom na dnevni tisk, prek kanalov svoji asociacij, s sklepanjem koalicij, z organiziranjem različnih oblik protestnega obnašanja in z vzpostavljanjem mednarodnih stikov po Jugoslaviji in Evropi. (...) Konjunktorni veliki cilji političnega, ekonomskega, nacionalnega in societalnega prehoda pa niso do te mere zaslepili ZSMS, da ne bi občasno opozarjala na tiste civilno-družbene pojave in subjekte, ki so si zastavljali necivilizirane, nelegitimne in nelegalne cilje, denimo nasilna dejanja proti tujcem ali nacionalistično-šovinistične eskapade»⁹¹ (Balažic 2004: 343–344).

Neizpodbiten rezultat oziroma močan doprinos ZSMS-ja v skupnem boju za demokracijo, se je realiziral v prehodu iz socialističnega državnega sistema v demokratično samostojno državo Slovenijo. Gibanje je delovalo tudi v smeri politizacije družbe ter pri vzpostavljanju prvih strank. V tistem obdobju sicer mnogo pobud ni bilo realiziranih, so pa zato bile realizirane pod okriljem nove demokratične države Slovenije, ki je tudi bila cilj demokratičnega procesa, ki so ga prav študentska gibanja odprla.

4.3 Študentska gibanja po 1991 – demokratično obdobje

Obdobje po letu 1991 zaznamujejo bolj globalne potrebe in zahteve mladih. Prav tako pride do individualizacije posameznika pri čemer demokracija med drugim

⁹¹ Za več glej v Balažic, 2004.

prinese različne načine delovanja mladih. ZSMS se preoblikuje v Študentsko organizacijo Univerze (ŠOU) v Ljubljani, z ustanavljanjem novih univerzitetnih središč pride do ustanovitve ŠOU Maribor in ŠOU Primorska. Študentski klubi se leta 1996 povežejo v Zvezo študentskih klubov (Zveza ŠKIS). Vse štiri organizacije so povezane v Študentsko organizacijo Slovenije.

Mladina v devetdesetih več ni homogena družbena kategorija, ni več skupina, ki bi se konfrotirala z družbo. »Mladi več niso nosilci karizmatičnih lastnosti, pristnih vrednot in zgodovinske inovacije.« Prav tako mladih več ne zanimajo globalni spopadi z obstoječo družbo, čeprav jo kritizirajo. Ni več sledi o spreminjanju »družbenih centrov« oz. udeleževanja v le teh, prav tako več ni želja po spreminjanju razredne ali socialne strukture ter po udeležbi v osrednjih političnih in nacionalnih ustanovah. Obdobje velike medgeneracijske⁹² solidarnosti in povečana individualnosti (Eisenstadt v Nastran Ule in drugi 1996: 45–46).

Individualizacija je po mnenju Baethgeja rezultat potrošniške socializacije ter obrat stran od delovne socializacije. Individualizacija poteka v »procesu razlikovanja življenjskih položajev in pluralizacije življenjskih ciljev« po drugi strani pa je to identiteta posameznika oz. posameznice, ki je izgubila kolektivno pripadnost in odgovornost do skupnosti (Baethge v ibid: 49).

Vendar so v tem obdobju mladi aktivni na različne načine. Povezujejo se v različna neformalna gibanja, saj zavračajo institucionalizirano organizacijo, kakršni sledijo študentske pa tudi Dijaška organizacija v Sloveniji. Kuzmanić v svojem delu govori o UZI⁹³ (2002: 33) – demonstracijah, ki so usmerjene proti svetovnim politikom in njihovi globalni politiki. Med te demonstracije sodijo ljubljanski in genovski protesti iz leta 2001, ki so bili uperjeni proti srečanju ameriške politike Busha in srečanju Bush-Putin v Sloveniji ter proti ostalim globalnim problemom. UZI je anarhizem, ki to več ni in ki skuša redefinirati ekološko, mirovno, feministično, delavsko in številna druga vprašanja in gibanja glede na čas in okoliščine začetka enaindvajsetega stoletja, ko se kot grozeče vprašanje politične generacije postavlja ravno problem globalizacije

⁹² Razlog tudi v temu, da starejše generacije bolj razumejo mlajše ter da jih posnemajo.

⁹³ UZI - Urad za intervencije- državljanska, formalna združba, ki funkcionira kot neorganizirana organiziranost ali organizirana neorganiziranost.

kot vprašanje vseh vprašanj (ibid: 34). Prav tako obstajajo druga mladinska gibanja. Vendar se bomo v delu osredotočili na študentske proteste po letu 1991. V letu 2007 so se boju proti oblasti pridružili tudi predstavniki Avtonomne tribune, ki se je deklarirala za » politično avtonomno skupnost in kot taka popolnoma neodvisna od kakršnih koli organizacij, društev in političnih strank. Prav tako Avtonomna tribuna ni ena izmed frakcij ali podaljškov Študentske organizacije Slovenije, kot tudi ne drugih podobnih organizacij« (Avtonomna tribuna v ŠOVA 2007: 12).

4.3.1 Jogurtova revolucija 1996⁹⁴

Ideja bonov je nastala leta 1992, ko so zdravniki ugotovili, da se zdravje študentov slabša, ker Ljubljana ni imela (in še vedno nima) tipičnega študentskega naselja, je dozorela ideja o študentskih bonih, ki je bila realizirana sredi leta 1992. Zdravje študentov se je po podatkih zdravnikov po uvedbi bonov močno popravilo, saj je leta 1992 bolehalo 6,8 odstotkov študentov, po uvedbi bonov pa se je ta procent zmanjšal na 3,2, torej se je število razpolovilo. Po prenizki postavki namenjeni za študentsko prehrano so se študentje mariborske in ljubljanske Študentske organizacije Univerze organizirali in zbrali več kot 30.000 podpisov v tednu dni (Žerdin v Mladina 23. januar 1996: 12–13).

Osrednja tema t.i. Jogurtove revolucije je bila ohranitev študentske prehrane. V začetku leta 1996 so se predstavniki študentske vlade lahko pohvalili z povišanjem postavke za subvencioniranje študentske prehrane za leto 1995 ter dosegli, da je postavka ostala v predlogu proračuna za leto 1996 (Vuković v Republiki 4. januar 1996: 3). Zaradi prenizkega zneska namenjenega za študentske bone v predlogu proračuna so se študenti Študentske organizacije Univerze v Ljubljani (ŠOU) in Študentske organizacije Univerze v Mariboru (ŠOUM) odločili za bojkot predavanj med 10. in 11. uro v sredo 9. januarja ter ob enem opozorili vlado, da bodo v primeru nadaljnjega ignorantskega odnosa do študentske problematike organizirali študentske proteste. Namen študentov je bil zagotoviti 60-odstotno subvencijo cene kosila, nakar je opozoril Blaž Strojani, takratni ŠOU-ov minister za mednarodno

⁹⁴

Poimenovali so jo novinarji, zaradi metanja jogurtov v parlament.

sodelovanje (MČ in OK v Dnevniku 9. januar. 1996: 5). Vlado so pozvali, da zagotovi dodatnih 400 milijonov tolarjev za subvencioniranje študentske prehrane do 15. januarja 1996 (MaG v Republiki 10. januar 1996: 2).

Mariborski študentje so ta mirni protest podkrepili s sprehajanjem čez prehode za pešce na križišču Strossmayerjeve in Smetanikove ulice ter tako spontano zaprli cesto. Z mirnim protestom in transparenti so opozarjali mariborsko javnost o svojem socialnem položaju, zlasti zmanjšani vsoti namenjeni za subvencionirano prehrano v proračunu. Pri nameri jih je podprl takratni rektor Univerze v Mariboru, prof. dr. Ludvik Toplak, ter vsi dekani mariborskih fakultet zgolj z izjemo dekana prof. dr. Leopolda Krajnčiča, ki ni odobral bojkota predavanj kot načina doseganja ciljev. Predsednik ŠOU v Ljubljani je potrdil, da je bojkot tudi v Ljubljani potekal na vseh fakultetah mirno in brez težav (Pavšič in Vuković v Republiki 11. januar 1996: 4). Ljubljanske študente je pri nameri podprl prorektor ljubljanske univerze prof. dr. Tone Wraber, ki je poudaril, da »sami sit študent dobro študira« (Zgaga v Delu 11. januar 1996: 2). Osrednje sporočilo bojkota je bilo, da *lačen študent ne študira*, kar so študentje natisnili na letake in transparente (Kontler Šalamun v Delu 11. januar 1996: 2). Poleg subvencij za bone so zahtevali še dodatnih 1000 postelj v študentskih domovih ter ureditev sistema štipendiranja. Prizadevanja študentov so podprli tudi člani Mladega foruma in Študentske leveice (Zgaga v Delu 12. januar 1996: 4). V času priprav na protest, je prihajalo do kritik s strani Študentske leveice in posameznikov na delovanje ŠOU v Ljubljani, kar je takratni predsednik ŠOU Gregor Macedoni vztrajno zanikal (Vrenko v Dnevniku 13. januar 1996: 4). Že dan pred protesti je vrelo. Ministrica Rina Klinar⁹⁵ je poudarila, da »trditve študentov, da vlada posega v standard študentov ne držijo« (Zgaga v Delu 15. januar 1996: 2). Predstavniki ministrstva so zatrjevali, da je predlagani znesek primeren, medtem ko so predstavniki obeh študentskih vlad in oba prorektorja za študentske zadeve trdili, da imajo natančne analize stanja (Vrenko v Dnevniku 15. januar 1996: 3).

Na dan pred protesti so predstavniki obeh študentskih vlad, tako v Ljubljani in Mariboru, pripravili tiskovno konferenco, na kateri so predstavili pobude in zahteve študentov, ki se nanašajo predvsem na subvencionirano prehrano, gradnjo novih in

⁹⁵ Študente je obdolžila, da zavajajo javnost ter da ne vedo kaj sploh hočejo.

obnovo starih študentskih domov, ureditev kreditnega štipendiranja, neobdavčenje študentskega dela in subvencioniranje študijskega gradiva. Podporo študentom je na tiskovni konferenci izrazil rektor Univerze v Mariboru, ki je poudaril, da se mora urediti študentska prehrana, tako kot vsa ostala socialna vprašanja študentov, kar je tudi v interesu Univerze. (Grgič in Pavšoc v Republiki 16. januar 1996: 4). Študentski protesti 16. januarja 1996 so potekali pred parlamentom v času izredne seje parlamenta, ki pa so jo ob dvanajstih prekinili zaradi pričetka večurnih pogajanj (Rednak v Republiki 17. januar 1996: 1 in 3). Pogajanja med predstavniki študentov⁹⁶, vodjami poslanskih skupin koalicijskih strank⁹⁷ ter ministrico za delo, družino in socialne zadeve Rino Klinar. Pogajanja so bila uspešna, saj so podpisali dogovor, s katerim so tako kratkoročno kot dolgoročno rešili problematiko subvencioniranja prehrane. Obe strani sta bili zadovoljni z doseženim kompromisom, čeprav je Žura izpostavil, da študentje kljub vsemu niso dosegli vseh zastavljenih ciljev. Z dogovorom so dosegli osnovne zahteve študentov ter zagotovili 60-odstotno subvencioniranje bonov s strani državnega proračuna (Zgaga v Delu 17. januar 1996: 2). Pred parlamentom pa je zbrana množica postajala vse bolj razgreta in se je po prvotno mirnem shodu razvnela tako da so kmalu proti parlamentu poleteli prvi jogurti, paradižniki in jajca (Vrenko v Dnevniku 17. januar 1996: 4). Naslednji dan po protestih je tedanja ministrica Rina Klinar na tiskovni konferenci ostro obsodila študentske demonstracije ter zatrdila, da so podoben dogovor s predstavniki študentov dosegli že v petek pred protesti, prav tako se je obregnila ob metanja jogurtov, jajc, bananinih olupkov in praznih pločevink v parlament, poudarila je, da tak način izraža nespoštovanje do hrane (Širca v Republiki 18. januar 1996: 4). Škoda je bila več kot očitna, saj so po odhodu protestnikov gasilci, zasebniki, komunala in delavci parlamenta površine okoli parlamenta čistili vse do triindvajsete ure istega dne⁹⁸ (Šribar-Pačnik v Dnevniku 18. januar 1996: 11). Izjave je negiral predsednik ljubljanske študentske vlade Gregor Macedoni, ki je zatrdil, da v petek pred študentskimi protesti ni bila ponujena 60-odstotna subvencija študentskih bonov (Širca v Republiki 18. januar 1996: 4). Obenem se je distanciral od agresivnejšega

⁹⁶ Študentske interese so zastopali Gregor Macedoni, predsednik ljubljanske študentske vlade, Drago Žura, mariborski minister za socialo in Franci Strajnar, ljubljanski minister za socialo.

⁹⁷ Vodje poslanskih skupin: Tone Anderlič (LDS), Ignac Polajnar (SKD) in Miro Potrč (ZLSD)

⁹⁸ Škoda izgredev je zanašala 3.505.220 tolarjev (Dnevnik, Glavič, 19. januar 1996, str.3).

obnašanja določenih protestnikov ter zagotovil, da so organizatorji pozivali protestnike naj ne kazijo pročelja parlamenta z metanjem jogurtovih »bomb«. Tedanji predsednik ŠOUM Davorin Ferk je na kritike o agresivnih protestih odgovoril, da so nemire povzročili policisti, ki so nasilno postavili ograjo (Petejan v Republiki 19. januar 1996: 3). Vsekakor so nemiri zmanjšali predvsem podporo širše javnosti, kar so pokazale ankete izdelane dan po samih protestih (Miheljak v Dnevnik 19. januar 1996: 3). Žal so se tudi poslanci naslednje dni, bolj kot s pobudami in problematikami študentov, ukvarjali predvsem s tem, kateri pripadniki oz. podporniki posameznih strank so metali jajca v parlament (Rednak v Republiki 19. januar 1996: 2). Na nepravilno ocenjevanje protestov, zaradi skupine, ki je povzročala izgrede je opozorila tudi avtorica kolumne v Republiki. Poudarila je, da so študentje predvsem po vzoru delavcev in študentskih gibanj 1968, želeli od države izsiliti znosnejši socialni položaj (Pavšič v Republiki 23. januar 1996: 2). Predsednik parlamenta ljubljanske univerze, Andrej Prepeluh, je poudaril, da so se pri protestih mariborskim študentom priključili tudi predstavniki iz navijaških vrst, tako da organizatorji protestov ne morejo prevzeti odgovornosti za nastale izgrede (Žerdin v Mladini 23. januar 1996: 11–12). Razlika med predhodnimi protesti in Jogurtovo revolucijo je v tem, da so bili razlogi samo apolitični, zgolj zahteve po boljših socialnih razmerah za študente, prav tako je poziv na proteste prišel iz vrst obeh univerzitetnih študentskih organizacij in ne »iz ozadja« (Žerdin v Mladini 23. januar 1996: 14).

4.3.2 Študentski protesti 2001

V letu 2001 se je oblikoval prvi predlog o uvedbi šolnin in obdavčenju študentskega dela in štipendij. Proteste 14. junija 2001 je organizirala ŠOU Ljubljana (naprej ŠOU), ŠOU Maribor (naprej ŠOUM) in Zveza ŠKIS. Vodilno sporočilo mladih je bilo »DOVOLJ«. Matevž Frangež, ki je bil v tem obdobju generalni sekretar ŠOUM je poudaril, da mora ostati dostop do znanja univerzalen in ne le privilegij bogatih (Rak in Čaks Delu v 15. junij 2001: 1). Gorazd Utenkar, avtor članka v Delu, se je strinjal, da so bile zahteve študentov na mestu. Zahtevali so predvsem ureditev bivalnih razmer v univerzitetnih mestih, povečanje števila štipendij in njihovo prilagajanje

dejanskemu naraščanju življenjskih stroškov ter ohranjanje sedanjih pravic, kamor spadajo brezplačni študij, neobdavčitev študentskega dela in štipendij. Demonstracije nebi bile potrebne, če se vlada ne bi obnašala arogantno do zahtev in predlogov študentov. Demonstracije so imele široko podporo v javnosti, saj so študente podprli Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Neodvisnost KNSS, Konfederacija sindikatov 90, Policijski sindikat Podravja, Sindikat vzgoje in izobraževanja ter Družinska pobuda društvo za družini naklonjeno družbo. Javno so zahteve študentov podprle SD (tedanja ZLSD), DeSUS in LDS. Na napako uvajanja šolnin je opozoril tudi predstavnik irske študentske organizacije, ki je poudaril, da je podobno napako naredilo že več zahodnih držav ter ob temu okrcal šolsko ministrico Lucijo Čok. Žal so po prvotno mirnih protestih posamezniki, kljub nasprotovanju organizatorjev, metali jajca v parlament (Utenkar Delu v 15. junij 2001: 3). Poleg osrednjih protestov pred parlamentom v Ljubljani je ŠOUM organiziral tudi proteste na Trgu svobode v Mariboru. Matevž Frangež je med drugim poudaril, da študenti ne bodo popustili v svojih zahtevah ter da se bodo v primeru neuspešnosti pri pogajanjih demonstracije nadaljevale jeseni. V podporo so jim bili tudi predstavniki študentov iz Avstrije, ki so protestnike spodbujali naj ne popustijo v svojih zahtevah, kajti tudi v Avstriji so uvedli šolnine (Rak v Delu 15. junij 2001: 3).

4.3.3 Študentski protesti 2006

V letu 2006 so bile napovedane zloglasne ekonomske in socialne reforme, ki so predvidevale bistveno poslabšanje položaja študenta, zato je ŠOS v sredini marca poslal vladi pismo s 13. točkami zahtev, sprememb reforme. Minister Drobnič je zavrnil očitke, da naj bi reforma poslabšala položaj študenta (Internet 5). Po petih letih od zadnjih študentskih protestov⁹⁹ v Sloveniji, so se študentje po zgledu francoskih kolegov odločili za opozorilne proteste na Kongresnem trgu, 19. aprila 2006, na t.i. Črni sredi. Z mirnimi protesti so želeli opozoriti na socialno nepravičnost

⁹⁹ Zanimivo je pogledati časovni razpon pri študentskih protestih po letu 1991, saj so večji protesti potekali na pet let razlike: 1996, 2001 in 2006. Zanimivo ali morda celo žalostno je dejstvo, da zahteve študentov ostajajo podobne med vsemi tremi študentskimi protesti ter če gledamo še nazaj v zgodovino, ostajajo isti zahtevam študentov v gibanju 1919 do 1941.

planiranih gospodarskih in socialnih reform, saj bi le te poslabšale status študenta. Študenti so zahtevali podpis vsebinskega sporazuma z vlado do konca meseca. V primeru nepodpisanega sporazuma bodo pozvali študente na splošne demonstracije. Podporo sta jim izkazala tudi predstavnik Združenja nacionalnih študentskih organizacij Evrope in predstavnik francoskih študentov. Študentske zahteve se niso bistveno spremenile od zadnjih študentskih protestov v letu 2001. Zahtevali so študij brez šolnin, 20.000 novih štipendij, ohranitev študentskega dela, višjo subvencijo za prehrano, dosledno uresničitev bolonjske reforme, 5000 novih postelj, ureditev položaja študentskih družin in študentov invalidov, zaposlitev v pol leta po diplomi, kakovostno visoko šolstvo, brezplačni javni prevoz, večje financiranje visokega šolstva ter izboljšanje zdravstvene oskrbe (Internet 4). Predstavniki ŠOS-a se niso uspeli uskladiti glede sporazuma, zato se je v tem času Študentska organizacija Slovenije pripravljala na nove množične demonstracije, saj so do 22. maja uspeli zapreti le štiri od trinajstih poglavij (Internet 6). Tedanji predsednik ŠOS Miha Ulčar je poudaril, da je ŠOS razočaran nad pogajanjem z vlado ter da bodo študentje v protest in opozorilo na pomanjkanje študentskih postelj taborili vse do predvidenih protestov 24. maja 2006 (Internet 7). Protesti v sredo, 24. maja 2006, niso bili tako množični kot je bila črna sredo. Morda je temu pripomoglo slabo deževno vreme. Podporo študentom so izkazali Svobodni sindikati pa tudi delodajalci. Odzivi na proteste so bili tako kot vedno, nasprotujoči. S strani političnih strank so pri SDS-u kritizirali, slabo obveščenost protestnikov o poteku pogajanj, pri Nsi so bili mnenja, da razlogov za proteste ni, pri SNS-u so bili mnenja, da so demonstracije odziv LDS-a in SD-ja ter njunih podmladkov, poslanci LDS-a so poudarili, da so protesti posledica slabo pripravljenih in preišljenih reform. Pri Sindikatu vzgoje in izobraževanja pa so mnenja, da so demonstracije zakonita oblika zahtev v demokratični družbi (Internet 8).

Svoja stališča so študentje Študentske organizacije Slovenije izrazili v ponovni izdaji Tribune ter pri posredovanju udarnih parol¹⁰⁰, ki so opozarjale na problematiko

¹⁰⁰ Protesti so potekali v duhu spomina na študentsko gibanje 1968 – 1972, tudi zaradi minevanja petdesetletnice pričetka gibanja, ter podobnih problematik iz tistega obdobja: reforma študija in univerze, ter socialna študentska vprašanja. Parole so bile zapisane v izdaji Tribune, na posebnih nalepkah izdanih za to priložnost, najdejo se pa tudi na spletni povezavi: www.studentska-org.si

nesoglasij med študenti in vlado. Poleg povabil na planirane demonstracije so opozorili na nepravilno reformo študija oz. nepravilno uvajanje Bolonjskega študija¹⁰¹, prav tako so podali raziskave o negativnih učinkih uvajanja šolnin v primerih različnih držav: Avstralija, Velika Britanija, Nizozemska, ZDA¹⁰². Izpostavili so socialne problematike mladih kot je povečanje študentov za 17% od leta 1990, ob temu zmanjšanje števila študentov, ki so prejeli štipendije (iz 51% leta 1990 na 21% v letu 2006), prihodki študenta so bili nižji kot prihodki latvijskega, kjer je bil BDP nižji od slovenskega ter problem nezaposljivosti mladih diplomantov zaradi nemogočih pogojev prve zaposlitve (ŠOS v Tribuni 2006: 1 in 12).

4.3.4 Popotresni ali predpotresni sunki 2007?

Ministrstvo za visokošolstvo je pripravilo osnutek predloga zakona o visokem šolstvu. K oblikovanju predloga ni pozvala socialnih partnerjev, kar je povzročilo veliko nezadovoljstvo med predstavniki študentov v ŠOS-u pa tudi med ostalimi študentskimi frakcijami. Prav na petek 13 so ga poslali slovenskim raziskovalnim inštitutom, ŠOS-u in sindikatom, kljub oznaki interno je bil kmalu razposlan po svetovnem svetu ter povzročil močan odpor z vseh interesnih strani. Zanimivo je bilo dejstvo, da so osnutek pripravljala gospoda¹⁰³, ki so bili močno vpeti v sistem zasebnih fakultet. V istem časovnem obdobju se je večalo nezadovoljstvo glede slabe vpeljave Bolonjskega procesa ter spreminjanja fakultet v osnovne šole z obvezno prisotnostjo (Smajila in Gorenc v ŠOVA 2007: 7).

ŠOS je 26. aprila 2007 sooblikoval stališče rektorske konference in visokošolskih partnerjev, ki so zavrnilo osnutek predloga zakona o visokem šolstvu in raziskovalni razvoj dejavnosti saj naj bi ta odpiral vrata neregulirani privatizaciji visokošolskega

¹⁰¹ Problematika se izpostavlja predvsem pri enačenju starih in novih akademskih naslovov, uvedbi enovitega magistrskega študija po formuli 5+0, neustreznemu modelu zunanega zagotavljanja kakovosti visokega šolstva ter puščanju lukenj v zakonu za morebitno uvajanje šolnin, obdavčenje študentskega dela, idr.

¹⁰² Več o samih raziskavah v Tribuni 2007: 8–9. Raziskave so pripravili: Maja Molan primer Avstralije, Janja Zaplotnik primer Velike Britanije, Vanja Perovšek primer Nizozemske in Bojan Kurež primer ZDA.

¹⁰³ Peter Jambrek, Gorazd Trpin in Tone Jerovšek.

prostora, rušil naj bi avtonomijo univerz, drastično bi posegel na področje študentskih pravic obenem pa naj bi študente obravnaval kot tržno blago ter spodbujal elitizacijo. ŠOS je nato 8. maja poslal dopis Ministrstvu za visokošolstvo znanost in tehnologijo ter pozval ministra Zupana za umik osnutka in pozval k oblikovanju delovne skupine z vsemi ključnimi visokošolskimi partnerji, ki bo pripravila nov predlog zakona. Ministrstvo se na dopis ni odzvalo, zato študentje 11. maja javno pozovejo ministra k umiku zakona. Predstavniki SVIZ-a in študentov se sestanejo 15. maja, nakar se 17. maja sestanejo še z KORIS-om ter tremi največjimi univerzami, kjer se dogovorijo za sodelovanje in usklajenost pri pripravi skupnih aktivnosti na področju visokega šolstva. ŠOS v sodelovanju s Študentskim politološkim društvom Polituss in Zvezo KOMISP 22. maja 2007, organizira javno tribuno na FDV-ju na temo smernic sprememb slovenskega visokega šolstva (ŠOS v ŠOVA 2007: 3). Na dan javne tribune poteka mirni spontani shod Študij je pravica – o pravicah se ne pogajamo« aktivistov Avtonomne tribune iz sedeža Univerze do avle Ministrstva za visokošolstvo, znanost in tehnologijo, avlo prelepijo s plakati ter nadaljujejo z pohodom iz ministrstva proti FDV-ju na okroglo mizo. Policija jim prepreči udeležitev okrogle mize, ki se je udeležijo z zamudo. Dan pozneje Avtonomna tribuna zaseda v avli FDV, 24. maja pa pred poslopjem Vlade RS, kjer izvede Avtonomno sejo, ki je parodija na sestanek vladnega strateškega sveta za kulturo, izobraževanje in znanost, kamor niso bili povabljeni ne študentje ne sindikati. Na bivši dan mladosti, 25. maja, so odprli informacijsko točko na FDV-ju, svoje izjave in zasedanja v avlah ostalih fakultet so nadaljevali vse do študijskih počitnic (Avtonomna tribuna v ŠOVA 2007: 3 in 12–13).

Na študentsko stran so stopili tudi rektorji treh Univerz¹⁰⁴, predsednik Koordinacije raziskovalnih inštitutov Slovenije, predsednik Inženirske akademije Slovenije, podporo je izrazil tudi Sindikat vzgoje in izobraževanje, Neodvisni sindikat Univerze v Ljubljani in republiški odbor Sindikata delavcev v vzgojni, izobraževalni in raziskovalni dejavnosti Slovenije. Skupaj s predstavniki ŠOS-a so 25. maja 2007 podprli Deklaracijo visokošolskih in raziskovalnih partnerjev, ki je zahtevala urejanje visokega

¹⁰⁴

Ljubljana, Maribor in Primorska.

šolstva v znanosti, umetnosti in raziskovalno-razvojne dejavnosti v Republiki Sloveniji v prihodnosti (Deklaracija v ŠOVA 2007: 1).

»Konflikt« med študenti in vlado se je nadaljeval. V juniju 2007 je v sodelovanju ŠOS-a kot institucionaliziranega predstavnika mladih, Avtonomne tribune¹⁰⁵ in Klina¹⁰⁶ izdala časopis ŠOVA¹⁰⁷ (Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija), v kateri so predstavniki vseh treh skupin predstavili stališča glede potez in načrtov vlade v tem obdobju. Izpostavili so, da so se združili v skupnem boju proti kratenju študentskih in akademskih pravic, ki jih je predvideval takratni osnutek predloga zakona o visokem šolstvu. V akciji so se ponovno združili člani gibanja, nacionalne institucije ter uredništvo študentskega časopisa. Z izdajo publikacije so želeli tedanjemu ministru Juretu Zupanu pokazati enotnost študentov v boju proti politizaciji, industrializaciji in komecializaciji visokega šolstva ter pripravljenost obrambe pravic študentov in avtonomnosti univerze. Poleg stališč so predstavili boj ostalih evropskih študentov v tem času (Brdnik v ŠOVI 2007: 1).

4.3.5 Način delovanja

Protesti so bili organizirani in vodeni v prvih dveh primerih s strani Študentske organizacije Univerze v Ljubljani (ŠOU), Študentske organizacije Univerze v Mariboru (ŠOUM) in s pomočjo Zveze ŠKIS, ki je bila izjemnega pomena pri evakuaciji in motiviranju širše množice študentov saj so (smo) preko petdeset lokalnih študentskih celic – študentskih klubov uspeli informirati tudi vse študente, ki študirajo zunaj glavnih slovenskih študijskih središč.

Po ustanovitvi Študentske organizacije Slovenije ter s tem združenja vseh univerzitetnih organizacij ter Zveze ŠKIS pa je vlogo priprave protestov prevzelo predsedstvo ŠOS-a, ki ga sestavljajo predstavniki vseh ŠOU-ov in Zveze ŠKIS. Že

¹⁰⁵ Predstavniki študentov, ki se ne želijo, oz. se ne identificirajo z obstoječimi institucijami in njihovim prizadevanjem ter so povezani v nekakšno »antiglobalistično« skupino. S pomočjo različnih akcij kot je bil tudi slaven obisk na ministrstvu, organiziranjem Avtonomne univerze pred parlamentom ipd., so izrazili svoja mnenja, povezane skupine posameznikov.

¹⁰⁶ Klin je časopis Fakultete za družbene vede

¹⁰⁷ Parodija na takrat aktualno »afero SOVA«.

zgodovinsko gledano na stran študentov stopijo delavski sindikati, politične stranke, ostale skupine družbenih gibanj ter predstavniki univerze.

4.3.6 Rezultati gibanja po letu 1991

Značilnost protestov po letu 1991 je predvsem v tem, da imajo razmeroma ozko tematiko. Osrednji pomen je predvsem na življenju in na potrebah študenta. Zahteve se vrtijo predvsem okoli študentske prehrane, (zaenkrat še uspešne) preprečitve uvedbe šolnin, boju za povečanje števila študentskih postelj ter ostale zahteve, ki so bolj ali manj socialne narave. V zadnjih letih so se ŠOS in ostali aktivisti ukvarjali tudi z uvajanjem bolonjskega študija ter s tem spreminjanjem izobraževalnega sistema. V zadnjem obdobju treh let je namreč prišlo do podobne situacije kot jo je prineslo revolucionarno leto 1968, ko je bila univerza pred izzivom reorganizacije študijskih programov. V podobni situaciji se je znašla današnja moderna univerza (predvsem Ljubljanska kot najstarejša) ob uvajanju t.i. Bolonjskega sistema ter ustanavljanju novih univerzitetnih središč, kar je prineslo kar nekaj zmede na področju izobraževanja. Visokošolski prostor se še vedno sooča s problematiko preverjanja kvalitete izvajanja programov, habilitacije profesorjev in vse večje težnje po uporabnosti programov s strani bodočih delojemalcev, ki želijo zaposliti najboljši kader, po možnosti, brez dodatnih izobraževanj in takojšnjim nastopom ter prevzemom odgovornosti.

Vsekakor pa lahko trdimo, da je kot posledica, lahko bi rekli več kot stoletnega študentskega boja, zagotovila stabilno mesto študentski organizaciji¹⁰⁸ pri pogajanjih glede študentskih vprašanj z vlado. Študentje ostajajo »revolucionarji« po srcu, le da se danes v času individualizacije raje poslužujejo drugačnih oblik upora kot so izdelovanje analiz in politiziranje o pomembnih študentskih tematikah.

¹⁰⁸ ŠOS- Študentska organizacija Slovenije.

5. PRIMERJAVA MED GIBANJI

Na začetku primerjave se bom oprla na avtorico Šumič-Rihovo, ki v svojem članku izpostavi Lacanovo prepoznavanje simptoma neobstoja velikega Drugega v času študentskih gibanj oz. prepoznavanje luknje v Drugemu s strani študentov, le to opirajoč se na Lacana pojasni: »Upor študentov bi lahko razumeli najprej in predvsem kot prioževanje nad Drugim, takim, kot je, in poziv, klic k Drugemu, ki ne funkcioniра, kot bi moral biti. Naj se zdi še tako presenetljivo, nikakor ni naključje, da vznikne klic, zahtevo po celem Drugem v deželi t.i. »svobodnega sveta«, kjer je zajamčena svoboda besede, kjer ni več cenzure. Kajti v trenutku, ko Drugi ne odloča več o tem, kaj sme biti izrečeno in kaj ne, se zamaje sam status Drugega. (...) Toda ničnosti, degradacija besede se ponavadi ne zavedamo. Zasluge za to je treba po Lacanu pripisati univerzi, ki dobro opravlja svojo funkcijo. Univerza naj v »svobodnem svetu« ne bi bila imela druge funkcije, kakor da doseže, da nič od tega, kar je izrečeno v njenem okviru, ne bo povzročilo nemirov in nereda v družbi. Univerza nima epistemične funkcije, ampak policijsko: zagotavlja mir. Ne gre za pridobivanje vednosti, ampak za ohranjanje miru. Poglavitna naloga univerze je, da nas pasivizira. Revolt, upor študentov je zato lahko le dokaz, da univerza ne opravlja dobro svoje naloge. Tako bi lahko rekli za univerze v razvijajočih se deželah tretjega sveta, ki se kar naprej ubadajo z nemiri in upori študentov, da še niso vredne sovjega imena, ker jim še ni uspelo evtanazirati besede« (Šumič-Riha v Filozofskem vestniku 2007: 85–86). Iz naših primerov je vidno, da se je univerza vedno postavila na stran študentskega upora, vendar pa moramo uvideti, da se postavi zgolj zato, da vključi študentsko gibanje v svoje cilje ter ga tako omili in omeji.

Zanimiv je bil poudarek Pavla Kristana, ki je ob svoji sintezi taktike študentskega gibanja od 1969 do 1972 v Problemih zapisal: »Ne borimo se za oblast. Akcije so uvod. Okupacija fakultete je akt in proces. Gibanje nadaljujemo v svet« (Problemi v Baškovič in ostali 1982: 183), kjer je na skoraj vizionarski način napovedal nadaljnja prizadevanja posameznih skupin ljudi po spreminjanju družbe brez zasedanja vodilnih značajev, kar je značilno predvsem za Hollowaya, Negrija in Harda, torej poznejših,

modernejših t.i. antiglobalističnih teorij. Nekoliko predrzno lahko povzamemo, da so bila najbolj revolucionarna študentska in ostala istočasna gibanja v letih med 1968 in 1972 nekakšna napoved in podlaga za moderne teorije. Lahko bi celo trdili, da se vse do danes način boja in revolucije ni spremenil ter da je naša družba potrebna drugačnega pristopa k reševanju perečih tematik.

Pungartnik je v svojem članku v Teoriji in praksi zapisal: »Biti študent pomeni pri nas, da moraš še posebej poudarjati odvisnost svojega statusa od družbene volje. Univerza je pri tako majhnem narodu, kot je slovenski, nastala in se ohranila prej kot manifestacija kakor pa kot zgodovinska-razvojna nujnost. Šele v dobi industrializacije (v primernem zgodovinskem zaostanku) se je jasneje pokazala nuja. Toda ostal je stereotip – to namreč, da študent ni delavec, da je vse le malo daljša priprava za življenje«¹⁰⁹ (Pungartnik v Teoriji in praksi v Baškovič in ostali 1982: 219–221). Avtor jasno očrta boj naroda po »nepotrebni« univerzi, ki pa nam je po drugi strani omogočila temelj bodoče države saj ravno univerza izobrazí posameznike, ki so pripravljeni prevzeti odgovornost in voditi državo.

Ideolog ZSMS-ja v vročih osemdesetih letih Borut Šuklje, je o družbenih gibanjih povedal: »Prav družbena gibanja so dokazala, da je neposredno doživljanje politike, politike v izvirnem smislu, eden najpomembnejših agensov politične sociologije mladih, ter da se na drugi strani močnim avtoritativnim tendencam, povečanemu pritisku in represiji države, odtujenih političnih in vojnih aparatov, ofenzivi neokonservativnih sil in desničarskih ideologij lahko zoperstavijo samo tiste družbene sile, ki zahtevajo in nudijo samoupravljanje in vse druge odlike bazične demokracije, s katerimi širimo družbeno polje svobode, ter s tem razvijamo ustvarjalne potence posameznika in skupine«(Balažic 2004: 56).

Vsekakor je za vsako nadaljnje gibanje značilno, da ima določene poteze oziroma ideale prejšnjega gibanja. Pri primerjanju med tremi obdobji našega diplomskega dela, lahko ugotovimo, da sta bila prva dva gibanja močnejše zgodovinsko-politično

¹⁰⁹

Proizvodno delo.

motivirana, kot je to značilno za zadnje »demokratično« obdobje, kjer je v ospredju predvsem socialni status študenta.

Problem protestov je nerazumevanje študentskih bojov in študentske problematike s strani »uradne« politike. Če samo pogledamo zadnje tri velike študentske proteste po letu 1991 ugotovimo, da so bili odzivi s strani vlade oz. aktualnih ministrov za šolstvo kot uradnih predstavnikov vlade vedno arogantni. Vsi so si zastavljali identično vprašanje: *Kaj študentje hočejo?* Prav tako so moč in sporočilo vseh študentskih demonstracij želeli razvrednotiti in zmanjšati pomen le teh s »kazanjem« na skupine mladih, ki so povzročale nemire v času protestov ter proteste izkoristili predvsem za sproščanje svoje negativne energije.

Uspešnost študentskih gibanj pa lahko mirno potrdimo saj je vsako študentsko gibanje prineslo takšen ali drugačen družbeni napredek, prav tako so se zahteve študentov v večji meri uresničile in realizirale v konkretnih problemih. Zanimivo je analizirati cikličnost študentskih gibanj, ne le obravnavanih obdobjih v tem delu ter tudi ostalih gibanj študentov vse od leta 1848. Do študentskih gibanj pride v težkih političnih obdobjih. Kot osnova je **vedno slab socialni status posameznega študenta**. V primerih ostalih političnih problematik v okolju pa povzame tudi družbeno problematiko ter jo vključi v svoj boj. Po gibanjih se uredijo sporna področja, ki pa potem ali zaradi slabega analitičnega spremljanja trendov, predvsem večjega vpisa študentov na posamezne univerze oz. visokošolske zavode ali zgolj zaradi zanemarjanja vlaganja v študente (in s tem v kapital prihodnjih rodov ter same družbe), pride čez določeno obdobje do podobnega družbenega in socialnega položaja študenta, ki sam po sebi zahteva upor in revolucijo.

Ali kot je zapisano v Stališčih o aktualnih idejnopolitičnih vprašanjih: »Do manifestacij prihaja v družbeno-politični situaciji, ki je sicer naelektrena zaradi drugih vprašanj, kot so: protislovje med sposobnostjo vodilnih struktur, da so se sporazumeli o bistvenih vprašanjih (jugoslovanske)¹¹⁰ družbe (ustava, proračuni idr.) in med neučinkovitostjo vodilnih organov v vodenju tekoče ekonomske politike (kar vzbuja

¹¹⁰ Tekst je pisan 1.junija 1971.

upravičene dvome o sposobnosti teh teles za odpravljanje vzrokov nestabilnosti) ter med pojavi nedemokratskih nacionalistično-hegemonskih pritiskov, nedoslednim izvrševanjem nalog in sprejetih sklepov ZK, preplavljanjem s potrošniško mentaliteto, prodorom vse večje socialne diferenciacije« (Baškovič in ostali 1982: 209–210). Omenjen odstavek, brez besede jugoslovanske, ter ob zamenjavi kratice, ki ponazarja zvezni komite z besedo vlada, se žal lahko uporabi tudi v politični situaciji leta 2008, ko to delo nastaja.

Kot smo skozi celotno diplomsko delo ugotavljali so študentska gibanja polno moč pokazala v politično nemirnih obdobjih in v času velikih socialnih razlik in nepravilnosti. Le te so študentje kot intelektualci želeli izpostaviti in opozoriti nanje.

O študentski preobrazbi identitete najlepše povzame naslednji sestavek: »Mlada generacija devetdesetih se zdi socialno, kulturno in življenjsko stilno neizoblikovana. Zato ji nadevajo različne *ad hoc* oznake, kot je npr. oznaka »generacija X«. Če so bila šestdeseta in sedemdeseta leta obdobje naglega vzpona in kvalitativne rasti mladinskih gibanj, povečane emancipacije in samozvesti mladih, osemdeseta obdobje razširitve in razčlenjena mladinskih kultur na celo vrsto alternativnih scen, potekajo devetdeseta leta v znaku nazadovanja mladinskih gibanj, povečane družbene anomalije mladih in tudi propadanje alternativnih mladinskih kultur« (Nastran-Ule in drugi 1996: 55–56). S sestavkom se povečini strinjam, menim pa, da mora priti do novih zgodovinskih ozadij, ki bodo ponovno zanetila revolucijo med relativno dobro poskrbljeno mladino.

Živimo v obdobju velikih ekoloških, kulturnih in socialnih katastrof, živimo v obdobju potrošništva, zato se moramo na koncu dela vprašati: Do kakšnih razlik in socialnih nepravilnosti bo še moralo priti, da se bo ponovilo gibanje 1968 – 1972?

Osnovni problem študentskega nezadovoljstva je predvsem pomanjkanje vladne strategije, ki bi spremljala trende in bi glede na povečanje študentov tudi prilagajala zneske namenjene za gradnjo oz. prenavljanje študentskih domov ter za potrebe prehrane.

6. POTRJEVANJE OZ. ZAVRAČANJE HIPOTEZ

Organiziranost, prizadevanja za obveščanje javnosti ter sledenje zastavljenim ciljem, nenazadnje tudi rezultati študentskih gibanj so v večini primerov podcenjeni, saj mladih žal v večini primerov niti javnost niti politična elita ne obravnavajo kot enakopravne »opinion leaderje«. Posledica globalizacije je navsezadnje tudi odtujenost širše študentske populacije od ciljev, prizadevanj študentskih gibanj ter vse večja individualnost mladih v novejših obdobjih. Manjši del mladih, ki se zavedajo izjemnega pomena organiziranosti, opozarjanja na ekološke, ekonomske in politične nepravilnosti se združujejo v različne skupine, katerim manjka medsebojne komunikacije, ki bi jim dodala moč.

Stanič je v svojem delu že leta 1987 izpostavil, da mladina ni homogena družbena skupina, ki pripada različnim razrednim skupinam glede na družinsko poreklo in glede na to za, kakšne vloge v družbi se usposablja. Praviloma se v mladinskih gibanjih in političnih organizacijah razpravlja o specifičnih socialno razrednih problemih mladine. Izredno je izpostavljeno vprašanje enakih možnosti za šolanje in še bolj za zaposlovanje (Stanič in ostali 1987: 236).

Rezultatov študentskih gibanj ne smemo podcenjevati saj so bili podlaga za nadaljnji razvoj naše družbe ter tudi danes, morda v drugačni, bolj organizirani obliki še vedno sledi duh časa in kot je Maršol v svojem delu že leta 1969 zapisal: »Študentje so bili vedno uporni. Njihov protest proti zatiranju in krivici nikakor ni nov pojav«(1969: 10).

Zanimivo pa je opazovati razvrednotenje posameznih študentskih protestov oz. akcij ter po drugi strani ustvarjanje mitov preteklih študentskih gibanj, predvsem študentskih protestov med leti 1968 do 1971.

Skozi naše diplomsko delo smo se trudili približati študentska gibanja skozi tri različna obdobja, osvetliti zgodovinska ozadja študentskega organiziranja vse od prelomnega leta 1848, predstaviti tri različne politološke teorije, ki sovpadajo s tremi

predstavljenimi obdobji. Obenem smo si prizadevali potrditi zgoraj zastavljene hipoteze.

Prvo hipotezo, ki glasi: *Študentska gibanja na slovenskem so imela od revolucionarnega leta 1848 velik vpliv na družbene in politične spremembe, pustila so sledi v institucionalni in pravni obliki*, lahko v celoti potrdimo. Ugotovili smo, da so študenti odigrali pomembno vlogo pri postavljanju temeljev, tako v današnjih študentskih institucijah kot tudi pri temeljih današnje pravne in socialne demokratične Republike Slovenije. Tudi danes imajo študenti močan vpliv na odločanje glede socialnih in ostalih študentskih vprašanj vlade.

Naslednja zgodovinska dejstva, ki so navedena skozi diplomsko delo hipotezo potrjujejo:

- prve študentske pobude so zahtevale ustanovitev univerze na slovenskem, pobuda je dobila svoj epilog z ustanovitvijo prve slovenske Univerze v Ljubljani¹¹¹ leta 1919 ter s tem boljšo dostopnost socialno šibkejšim študentom ter obenem postavitev temelja za nadaljnji družbeni in nacionalni razvoj slovenstva
- študentsko gibanje 1986 –1972 je odprlo nacionalno vprašanje, obenem je začelo opozarjati na zapostavljenost slovenskih manjšin
- prav tako je študentsko gibanje 1986 – 1972 opozorilo na novinarsko svobodo
- vsa študentska gibanja so opozarjala na nepravilnosti v visokošolskem sistemu ter zahtevala reorganizacijo Univerz(e)¹¹²
- študentsko gibanje v osemdesetih letih je odprlo nove tematike kot so demokratizacija družbe, upoštevanje svobode vesti pri odločanju glede služenja vojaškega roka
- študenti so bili vedno nosilci sprememb v družbi saj so prvi opozarjali (in še vedno opozarjajo) na nove tematike, predvsem pa želijo odpirati nove kanale družbene promocije idej mladih

¹¹¹ Sledi Univerza v Mariboru (1961), Univerza na Primorskem in Univerza v Novi Gorici, v pripravi so tudi ostala univerzitetna središča.

¹¹² Na to problematiko je ŠOS opozarjal ob uvedbi t.i. Bolonjskega študija.

- študenti so ustanovili različne institucije¹¹³, medije¹¹⁴ in glasbene skupine¹¹⁵, ki so in še vedno vplivajo na družbo
- protesti so bili vedno vsaj začasno uspešni, saj so s pomočjo le teh študentje ustvarili pogoje za boljša pogajanja ter za razrešitev vsaj najbolj perečih vprašanj
- »radikalne zgodovinske spremembe so se začele prav z odporom študentov« (Marcuse 1969: 18)
- izpostavljajo slab socialni standard študentov, ki je ponavadi tudi prvi povod za revolucionarno razmišljanje

Tudi drugo hipotezo, ki se glasi: *Študentska gibanja so vedno dobila svojo zaveznico v Univerzi pa tudi pri sindikatih in širši javnosti, kar je dalo zahtevam študentov legitimnost*, lahko delno potrdimo in delno zavržemo.

Naslednja zgodovinska dejstva, ki so bila navedena skozi diplomsko delo hipotezo potrjujejo:

- kot smo skozi delo pokazali se je Univerza postavila na stran študentov ter jih podprla pri njihovih bojih
- študentske interese so skozi celotno zgodovino podpirali predstavniki sindikatov, ki so v študentskih bojih videli podobnost z njihovimi delavskimi boji saj so se lahko poenotili v načinu izkoriščanja delavca in položaja študenta
- prav tako so dobili podporo nekaterih strank
- v slovenskih študentskih gibanjih so sodelovali tudi nekateri profesorji in starejši intelektualci
- večinoma so imela študentska gibanja močno podporo širše javnosti, ki je dajala legitimnost njihovem delovanju, čeprav je le ta v nekaterih obdobjih bolj ali manj po »krivdi« študentov tudi upadla

¹¹³ ŠOS, Zveza ŠKIŠ, ŠOU-i, ŠKUC idr.

¹¹⁴ Tribuna, Radio Študent, Problemi, Mladina idr.

¹¹⁵ Laibach, Pankrti idr.

Naslednja zgodovinska dejstva, ki so bila navedena skozi diplomsko delo hipotezo zavračajo:

- kot je že zgoraj omenjeno, se je Univerza postavila na stran študentskih bojev, vendar je svojo nalogo izrabila predvsem za infiltracijo v študentsko gibanje ter vključitev tem, ki so pomembne predvsem za delovanje univerze, kar je oslabilo študentska gibanja ter oslabilo moč gibanja, saj so se morali študentski predstavniki svoje zahteve prilagoditi zahtevam univerze
- univerza se skozi zgodovino ni uspela prilagoditi novim potrebam in zahtevam trga ter je na ta način izkoriščala naprednost študentov, saj je prav univerza odgovorna za razvoj študijskih programov in je pristop k izvajanju programov preložila na študente, osnovni strah le te je bila izguba avtonomnosti
- glede na to, da je krog aktivistov majhen so na osrednje posameznike študentskih gibanj vedno politični pritiskali s strani strank, Univerze ter drugih interesnih skupin
- izpostaviti je potrebno, da so politične stranke, glede na njihove programske cilje ali predvolilne potrebe podprle študentska gibanja, z gotovostjo podprejo opozicijske stranke, ki s študentskimi nemiri dokazujejo nesposobnost aktualne pozicije
- v začetku diplomske smo izpostavili politično paradigmo, ki je v primeru študentskih gibanj bila vedno v osrčju vrednot, na trenutke, je prav zaradi pritiskov zgoraj omenjenih interesnih skupin študentski boj spremenil v revolucijo zaradi revolucije same ter je izgubil rdečo nit
- interesi profesorjev so lahko tudi zgolj študijski oziroma eksperimentalni¹¹⁶

Žal se še vedno ne prebije pravo sporočilo vseh študentskih gibanj, ki želi opozoriti na: *kvaliteto študija, na socialno problematiko študentov ter predvsem na nevarnost kapitalističnih teženj po privatizaciji in elitizaciji študija ob uvedbi šolnin*¹¹⁷. Sporočilo gibanj je, da mora **znanje ostati osrednja vrednota in cilj slovenske družbe**. Slovenija mora postati država znanja, visoko izobraženega kadra, ki bo konkurenčno stopil na skupen evropski trg.

¹¹⁶ Primer dr. Kurnika, ki svoje aktivistične akcije povzema v svojih delih ter vključuje svoje teorije v samo osrčje gibanja.

¹¹⁷ Osrednja tema, predvsem študentskih protestov, po letu 1991.

Prav tako bi bilo zanimivo podrobneje analizirati, kako so spremenili svoja stališča nekdanji revolucionarji ter koliko od le teh je resnično verjelo v revolucionarni boj in koliko osrednjih posameznikov je spremenilo stališča glede na novo pridobljene položaje. Naše delo se sicer ni osredotočilo na to tematiko, vendar bi bilo to odlično izhodišče za nadaljnje raziskave na področju študentskih gibanj ter osrednjih aktivistov.

Epilog: Študentje bodo ohranjali svojo revolucionarnost: ostajali bodo realni in zahtevali nemogoče¹¹⁸!

¹¹⁸ Prirejeno po slavnem citatu Rose Luksemburg: »Ostanimo realni in zahtevajmo nemogoče!«

7. LITERATURA:

Britoškov zbornik (1996): *Kriza socialnih idej*. Ljubljana: Oddelek za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Baškovič, Ciril, Pavle Gantar, Marjan Pungartnik in Pavle Zgaga (1982): *Študentsko gibanje 1968/72*. Ljubljana: Tiskarna Jože Moškrič.

Balažic, Milan (2004): *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988*. Ljubljana: Liberalna akademija.

Fink Hafner, Danica (1992): *Nova družbena gibanja - subjekti politične inovacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fink Hafner, Danica (2001): *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Goldstone, Jack A. (2003): *States, Parties and Social Movements*. USA: Cambridge University Press.

Holloway, John (2004): *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba.

Jenkins, J. Craig in Bert Klandermans (1995): *The Politics of Social Protest, Comparative Perspectives on States and Social Movements*. USA: University College London.

Južnič, Stane (1973): *Politična kultura*. Maribor: Založba obzorja.

Kremenšek, Slavko (1972): *Slovensko študentsko gibanje 1919-1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kreft, Ivan (1990): *Akcija 50 poslancev. Spori in spopadi v spominih in dokumentih IV. knjiga*. Ljubljana.

Kurnik, Andrej (2005): *Biopolitika: Novi družbeni boji na horizontu*. Ljubljana: Založba Sophia.

Oberstar, Ciril in Tonči Kuzmanič - urednika (2004): *Levica: zbornik predavanj 4. letnika Delavsko-punkerske univerze*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Tilly, Charles (2005): *Evropske revolucije 1492-1992*. Ljubljana: Založba *cf.

Marcuse, Herbert (1969): *Kraj utopije – Esej o oslobođenju*. Rijeka: Riječka tiskara.

Marcuse, Herbert (1964): *Čovjek jedne dimenzije. Rasprave o ideologiji razvijenog industrijskog društva*. Sarajevo: Biblioteka Logos.

Mastnak, Tomaž (1999): *Vzhodno od raja. Civilna družba pod komunizmom in po njem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Meršol, Mitja (1969): *Študentje na barikadah*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Molan, Maja (2003): *Zbornik 50 let delovanja Kluba posavskih študentov*. Krško: KoloRtisk.

Molan, Maja (2004): *Zbornik 10 let delovanja Zveze ŠKIS*. Krško: KoloRtisk.

Nastran – Ule, Mirjana, Tanja Renner, Vlado Mihelj, Slavko Kurdija in Metka Mencin – Čeplak (1996): *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana. Tiskarna Jože Moškrič.

Negri, Antonio; Hardt, Michael (2002): *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

Rasto, Močnik (2003): *Teorija za politiko*. Ljubljana: Založba/*cf. Rasto Močnik.

Ule, Mirjana (1989): *Mladina – za modernizacijo slovenske družbe*. Ljubljana. Marksistični center CK ZKS.

Van de Donk, Wim, Brian D. Loader, Paul G. Nixon in Dieter Rucht (2004): *Cyberprotest – New media, citizens and social movements*. London: Routledge.

Offe, Claus: (1987): *Nova družbena gibanja: izziv mejam institucionalne politike*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Stanič, Gojko, Ana Barbič, Adolf Bibič, Pavle Gantar, Albin Igličar, Matjaž Maček, Matjaž Mulej, Ernest Petrič, Branko Pribičević, Krešo Puharic, Ciril Ribičič, Vladimir Sruk in Ivan Šiber (1987): *Politološke teme, študijsko gradivo*. Ljubljana: Paralele Ljubljana.

Stanič, Gojko (1983): *Zveza komunistov v razmerah socialističnega samoupravljanja*. Ljubljana: ČZDO Komunist – TOZD komunist Ljubljana.

Veliki splošni leksikon(2006): Ljubljana: DZS.

Vidovič-Miklavčič, Anka (1994): *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom*. Ljubljana: Knjižna zbirka Krt 89.

Ziherlovi dnevi (zbornik 1985): *Mladina kot dejavnik razvoja*. Ljubljana: FSPN.

Wilson; James Q. (1995): *Political organizations*. New Jersey: Princeton University Press.

INTERNETNI VIRI

Internet 1: Študentska organizacija Slovenije (2008): *ŠOS je*. Dostopno na: <http://www.studentska-org.si/?q=node/view/2> (19 januar 2008).

Internet 2: RTV Slovenija (2008): *Diploma in magisterij - eno in isto?*, dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=163761 (29. januar 2008).

Internet 3: Študentska organizacija Slovenije (2008): *ŠOS je*. Dostopno na: <http://www.studentska-org.si/?q=node/view/2> (26. marec 2008).

Internet 4: RTV SLO (2008): *Množica študentov v opozorilo vladi*. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=106405 (26. marec 2008).

Internet 5: RTV SLO (2008): *Drobnič zavrača očitke ŠOS-a*. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=105901 (29 marec 2008).

Internet 6: RTV SLO (2008): *ŠOS: V sredo študentje na ulice*. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=109231 (26 marec 2008).

Internet 7: RTV SLO (2008): *Študentje pripravljeni na dan D*. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=109321&tokens=%C5%A1tudentske+demonstracij+ (29 marec 2008).

Internet 8: RTV SLO (2008): *Precej manj protestnikov kot prvič*. Dostopno na: http://www.rtv slo.si/modload.php&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=109408&tokens=%C5%A1tudentske+demonstracij+ (29 marec 2008).

Internet 9: Mladina (2008): *Mineva 16 let od afere JBZT*. Dostopno na : <http://www.mladina.si/dnevnik/46358/> (30. marec 2004).

Internet 10: Zveza ŠKIS (2008): *O Zvezi ŠKIS*. Dostopno na: <http://www.skis-zveza.si/sl/?servis=content&kaz=&id=682> (1. april 2008).

Internet 11: Wikipedia (2008): *Student activism*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Student_activism# (1. april 2008).

Internet 12: Wikipedia (2008): *May 1968 in France*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/May_1968_in_France (1. april 2008).

ČASOPISNI ČLANKI

Vuković, Vesna (1996): Kljub metanju polen pod noge uspešno leto za študentsko oblast. *Republika*, 4.1., 3.

M.Č. (1996): Prekinitev predavanj. *Dnevnik*, 9.1., 5.

O.K. (1996): Zahtevajo lansko vsoto. *Dnevnik*, 9. 1., 5.

MaG (1996): Lačen študent ne študira. *Republika*, 10.1., 2.

Zgaga, Blaž (1996): Študenti se bodo uprli, če ne bo denarja zanje. *Delo*, 11.1., 2.

Kantler Šalamun, Jasna (1996): Lačni študenti, paradižniki in lenoba. *Delo*, 11.1., 2.

Krečič, Jela (2007): dvajseta obletnica plakatne afere: Plakat je kovinsko črne barve, ker je bil tudi tovariš Tito kovinar! *Sobotna priloga*, 19.5., 24–25.

Pavšič, Martina; Vuković, Vesna (1996): Država ni tako revna, da bi morala imeti lačne študente. *Republika*, 11.1., 4.

Vrenko, Ines (1996): Bitka za „študentski želodec". *Dnevnik*, 13.1., 4.

Zgaga, Blaž (1996): Študenti in ministrstvo še vztrajajo vsak pri svojem. *Delo*, 16.1., 2.

Zgaga, Blaž (1996): Študenti za prihodnji teden zagrozili z demonstracijami. *Delo*, 16.1., 4.

Grgič, Maja in Martina Pavšič (1996): Študentje bodo zaradi bonov šli pred parlament. *Republika*, 16.1., 4.

Zgaga, Blaž (1996): Pred vrati parlamenta protest, za njimi pogajanja s koalicijo. *Delo*, 17.1., 2.

Vrenko, Ines (1996): Puške ne bodo padle v koruzo. *Dnevnik*, 17.1., 3.

Vrenko, Ines (1996): V boj za stolček svoj. *Dnevnik*, 17.1., 2.

Vrenko, Ines (1996): Glasen boj za študentski bon. *Dnevnik*, 17.1., 15.

Rednak, Andreja (1996): Študentske demonstracije predramile vlado. *Republika*, 17.1., 1.

Rednak, Andreja (1996): Kmalu o odpravi poračunov pokojnin. *Republika*, 17.1., 1.

Rednak, Andreja (1996): Dopolnjeni predlog proračuna je nižji. *Republika*, 17.1., 1.

Rednak, Andreja (1996): Komentar: Uspešen študentski recept. *Republika*, 17.1., 1.

Širca, Sergeja (1996): So bile študentske demonstracije potrebne? *Republika*, 18.1., 4.

Glavač, Bojan (1996): Po demonstracijah naravnost v čistilnico. *Dnevnik*, 19.1., 3.

Miheljak, Vlado (1996): Brez subvencije za jogurt. *Dnevnik*, 19.1., 3.

Petejan, Saša (1996): Komu bo smrdelo po jajcih? *Dnevnik*, 19.1., 3.

Šribar-Pačnik, Romana (1996): Nočno ribanje parlamenta. *Dnevnik*, 19.1. 11.

Šumič- Riha, Jelica (2007): Jetniki drugega, ki ne obstaja. *Filozofski vestnik*, Volume /Letnik XXVIII, št. 1., 81–100.

Rednak, Andreja (1996): Socialna država si s to državno blagajno ne bo veliko opomogla. *Republika*, 19.1., 2.

Žerdin, Ali H. (1996): Jogurt revolucija '96. Bombe in boni. *Mladina*, 23.1., 10–14.

Nežmah, Bernard (1996): Pamfleti. Demonstracije in pika nogavička. *Mladina*, 23.1., 17.

Pavšič, Anica (1996): Oh, ti študentje, potem pa še provokatorji. *Republika*, 23.1., 2.

Rak, Peter in Aleš Čaks (2001): Študentje so protestirali: Z žvižganjem in jajci nad državo. *Delo*, 15.6., 1.

Rak, Peter (2001): Peščica demonstrantov v Mariboru: Predvsem dobra zabava. *Delo*, 15.6., 3.

Utenkar Gorazd (2001): Z jajci nad parlament, sicer pa parada nemoči. *Delo*, 15.6., 3.

Krečič, Jela (2007): Dvajseta obletnica plakatne afere: Plakat je kovinsko črne barve, ker je bil tudi tovariš Tito kovinar! *Sobotna priloga*, 19.5., 24–25.

ŠOS (2007): Aktivnosti ŠOS na področju visokega šolstva. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 3.

Avtonomna tribuna (2007): Nujno nepopolna kronologija Avtonomne tribune. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 3.

Avtonomna tribuna (2007): Nastanki za principe ter načela organiziranja in delovanja Avtonomne tribune. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 12.

Deklaracija (2007): Deklaracija visokošolskih in raziskovalnih partnerjev z dne 25. maj a 2007. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 1.

Brdnik, Žiga (2007): Združeni v boj za naše pravice. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 1.

Smajila, Barbara in Anja Gorenc (2007): Še en brezvezen petek trinajsti. *ŠOVA–Študentska obveščevalno-varnostna avtonomija*, junij, 7.

ŠOS (2007): Vladni bolonjski špageti. *Tribuna – glasilo slovenskih študentov*, 1/letnik XLIX maj, 1.

ŠOS (2007): Socialna problematika mladih. *Tribuna – glasilo slovenskih študentov*, 1/letnik XLIX maj, 12.